

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐

เรื่อง คำนานเมืองระนอง

มหาอำมาตย์ตรี พระยาประทีปทัญญาบาล
(กอยู่เหล ณ ระนอง)

พิมพ์ทุกเล่มถวายเป็นที่ระลึก

ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรภาคใต้

ณ จังหวัดระนอง

พุทธศักราช ๒๕๐๒

959.3
ป 247

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐

เรื่อง ตำนานเมืองระนอง

มหาอำมาตย์ตรี พระยาประทีปพัทธภูบาล

(คอยู่เหล ณ ระนอง)

พิมพ์มูลเกล้าถวายเป็นที่ระลึก

ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรภาคใต้

ณ จังหวัดระนอง

พุทธศักราช ๒๕๐๒

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
CHICAGO, ILL.
1911

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
CHICAGO, ILL.
1911

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
(1911)

CHICAGO, ILL.

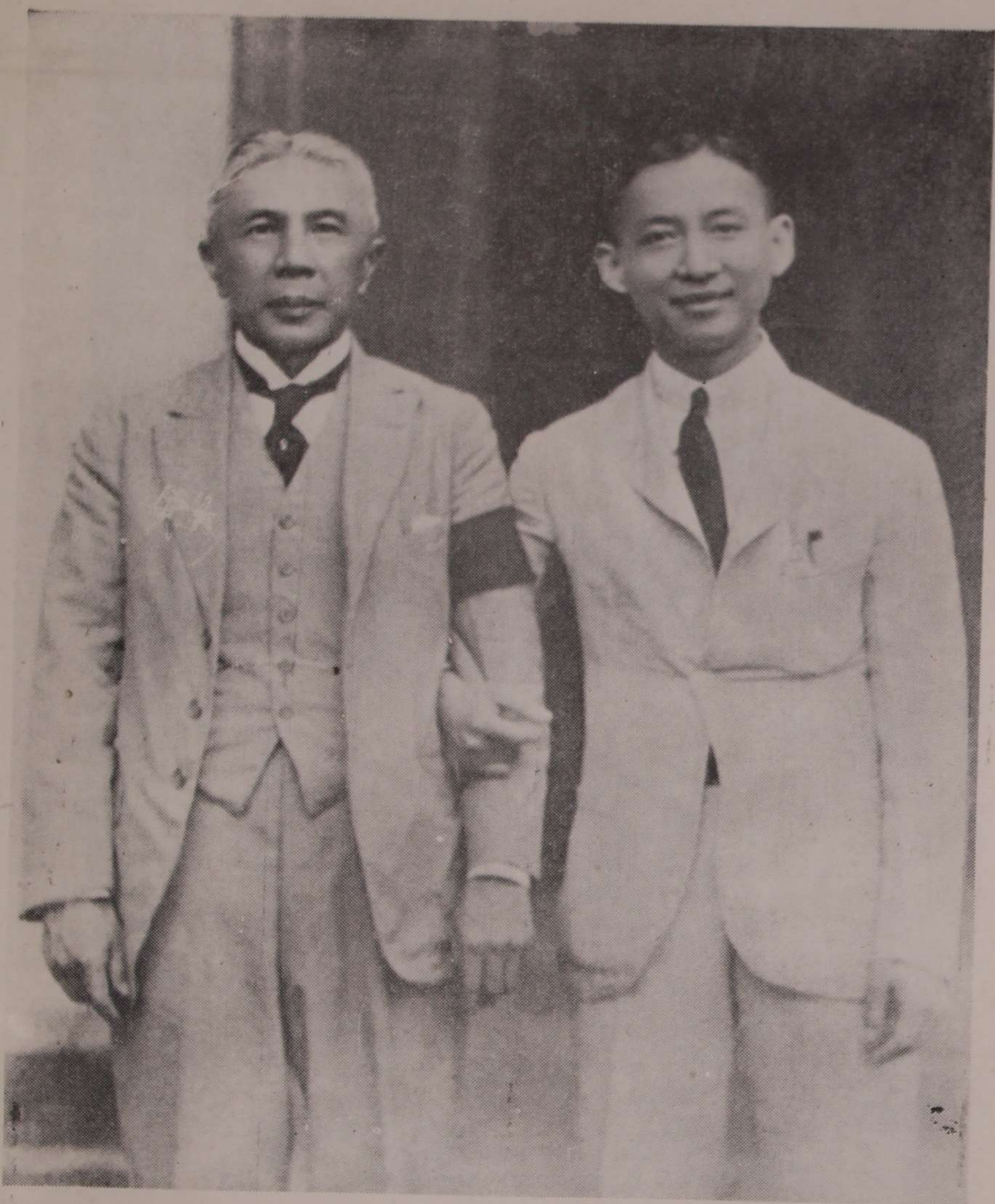

ไรท์และ บ๊อบ สเปกเตอร์ กับ ภรรยา
 ที่เมืองลียงคองโรว์, อังกฤษ, และ มลฑล บริเตน, พ.ศ. ๒๔๖๗

กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราชบิดา)
ทรงถ่ายร่วมกับพระยาประติพัทธภูบาล (คอยู่เหลด ณ ระนอง)
กงสุลเขเนรลสิงคโปร์ ณ สถานกงสุลสิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

พระยาประติพัทธภูบาล (คอยู่เหล ฦ ระนอง)

อายุ ๕๐ ปี

วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

พระยาประดิพัทธภูบาล (คอยู่เหล ณ ระนอง)
เป็นกงสุลเขเนราตสิงคโปร์และสหรัฐอเมริกาคนแรก
ซึ่งส่งไปจากกรุงเทพ ฯ และได้รับพระราชทานเงินเดือน
แต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๓

สารบาญ

ตอนที่ ๑	ตำนานเมืองระนองในโบราณสมัย	หน้า ๑
	ว่าด้วยอาณาเขตต์เมืองระนอง	๒
	ว่าด้วยอาชีพของชาวเมืองระนอง	๒
	ว่าด้วยตงเจ้าภาษิชุดเรตบุกทเมืองระนอง	๓
	ตำแหน่งตราตงจนคอชูเจียง เป็นหลวงรัตนเคียรชู้	๓
ตอนที่ ๒	ยกเมืองระนองขึ้นเป็นหัวเมืองจัตวา	๕
	ตำแหน่งตราตงหลวงรัตนเคียรชู้เป็นพระเจ้าเมืองระนอง	๕
	ยกเมืองระนองมาขึ้นกรุงเทพ ฯ	๓๕
	ตำแหน่งตราตงพระรัตนเคียรชู้เป็นพระยา ผู้สำเร็จราชการ เมืองระนอง	๓๕
	ว่าด้วยวิธีปกครองหัวเมืองในสมัยนั้น	๓๘
	ว่าด้วยพระยารัตนเคียรชู้บำรุงเมืองระนอง	๒๐
	ประวัติตั้งเขปบุตรพระยารัตนเคียรชู้	๒๐
ตอนที่ ๓	เรื่องตงข้าหลวงประจำหัวเมืองฝ่ายตะวันตก	๒๒
	ว่าด้วยภาษีอากรมดประโยชน์หัวเมืองตะวันตกใน รัชกาลที่ ๔	๒๒
	ว่าด้วยเหตุที่จะประมุขภาษีอากรมดประโยชน์	๒๔
	ว่าด้วยมดของพระราชทรัพย์ทเจริญชนด้วยการประมุข	๒๖
	ว่าด้วยตงข้าหลวงตรวจและรับตั้งเงินหลวง	๒๖

ว่าด้วยผู้รับประมุขภาษณาการณตประโยชน์คดีวิหาคำไร	หน้า	๒๗
ว่าด้วยผลร้ายที่เกิดจากการที่ผู้รับประมุขคดีวิหาคำไร	„	๒๘
ว่าด้วยजनकुตเมืองระนองกำเริบ	„	๒๙
ดำเนาไปบอกพระยารัตนเศรษฐีเรื่องजनकुตกำเริบ	„	๓๐
ว่าด้วยजनकुตเมืองภูเก็ตกำเริบ	„	๓๒
ดำเนาไปบอกพระยามนตรีสุริยวงศ์เรื่องजनकुตกำเริบ	„	๓๓
ว่าด้วยเพิ่มกำลังรักษาเมืองภูเก็ตกำเริบ	„	๔๓
โปรดให้พระยารัตนเศรษฐีเป็นพระยาดำรงสุจริต จางวาง		
กำกับเมืองระนอง	„	๔๓
ดำเนาดำรงตราตั้งพระยารัตนเศรษฐีเป็นพระยาดำรงสุจริต	„	๔๔
ดำเนาดำรงตราตั้งพระศรีโศภณพิทักษ์เป็นพระยารัตนเศรษฐี	„	๔๗
พระยาดำรงสุจริตจัดการเรื่องทรัพย์สิน	„	๔๘
พระยาดำรงสุจริตถึงอนิจกรรม	„	๕๐
ดำเนาดำรงตราพระราชทานคำจารึกของช่วยพระยาดำรงสุจริต	„	๕๐
ดำเนาจารึกป้ายที่ของช่วยพระยาดำรงสุจริต	„	๕๔
ทรงตั้งหลวงบริรักษ์โศภณพิทักษ์เป็นพระอภัยมณีคหบดีรักษา	„	๕๖
ตอนที่ ๕ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว		
ที่เมืองระนอง	„	๕๘
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมแคว้น		
มะดาญ	„	๕๘

(๓)

พระราชนิพนธ์ว่าด้วยเมืองระนอง	หน้า	๕๘
เสด็จจากเมืองตระถึงเมืองระนอง	"	๕๘
เสด็จประทับที่เมืองระนอง	"	๖๕
เสด็จประพาสตลาดเมืองระนอง	"	๖๖
เสด็จไปบ้านพระยาระนอง	"	๖๗
พระราชทานข้อถกเถียงที่เมืองระนอง	"	๖๗
เสด็จไปทอดพระเนตรที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริต	"	๖๘
ว่าด้วยการปกครองเมืองระนอง	"	๗๐
เสด็จกลับจากเมืองระนอง	"	๗๒
พระราชทานที่ฝังศพผู้ก่อกวนระนอง	"	๗๒
ดำเนินาพระราชหัตถเลขาพระราชทานที่ฝังศพผู้ก่อกวนระนอง	"	๗๓
ดำเนินาตราพระราชทานที่ฝังศพผู้ก่อกวนระนอง	"	๗๔
โปรดให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊) เป็น		
ผู้ว่าราชการเมืองตรัง	"	๗๗
ประวัติผู้ก่อกวนระนองสมัยจัตมณฑลเทศาภิบาล	"	๗๗
ตอนที่ ๖ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว		
ณ เมืองระนอง	"	๗๘
เสด็จเยี่ยมมณฑลปัตตานี	"	๗๙
เสด็จถึงเมืองระนอง	"	๘๐
พระราชทานพระแสงราชศัสตราสำหรับเมืองระนอง	"	๘๓
คำถวายชัยมงคล	"	๘๒

(๕)

พระดำรัสตอบ	หน้า	๘๔
แต่ดีจประพาสที่ฮ่องชัฎดักถนรณอง	,,	๘๗
ทอดพระเนตรระบำพะม่า	,,	๘๘
แต่ดีจากเมืองระนอง	,,	๘๙
ลำดับวงศ์สกุลนรณอง	,,	๙๑
ดักถนรณองชนท ๑	,,	๙๑
ดักถนรณองชนท ๒	,,	๙๒
ดักถนรณองชนท ๓	,,	๙๗

บัญชีรูป

๑	เหมืองแร่ดิบบุกเมืองระนอง	หน้า ๒
๒	เหมืองแร่ดิบบุก เมืองระนอง	,, ๒
๓	ช่องซุ่ยพระยาตำรังสุจริต (คอซู้เจียง)	,, ๕๐
๔	ตลาดเก่าครังพระยาตำรังสุจริต (คอซู้เจียง)	,, ๖๖
๕	ทางไปพุนารอนเมืองระนอง	,, ๖๖
๖	พุนารอนเมืองระนอง	,, ๖๖
๗	ทางเข้าบ้านผู้ดำเ็จราชการเมืองระนอง	,, ๖๘
๘	สวนจันทร์ เมืองระนอง	,, ๖๘
๙	กตอ้งดูบยาแดงคนแรก ของพระยาตำรัง (คอซู้เจียง)	,, ๖๘
๑๐	วงรัตนรังสรรค์ เมืองระนอง	,, ๗๐
๑๑	วงรัตนรังสรรค์ เมืองระนอง	,, ๗๐
๑๒	ช่องซุ่ยพระยาตำรังสุจริต (คอซิมก๊อง)	,, ๗๒
๑๓	ช่องซุ่ย พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้)	,, ๗๔
๑๔	รูปพระยาตำรังสุจริต (คอซู้เจียง)	,, ๘๐
๑๕	รูปพระยาตำรังสุจริต (คอซิมก๊อง)	,, ๘๒
๑๖	รูปหลวงศรีธมมบดี (คอซิมจั่ว)	,, ๘๔
๑๗	รูปพระยาอัยยวงคตทิศรักษา (คอซิมซิม)	,, ๘๖
๑๘	รูปพระยาจุฑาราชโกศากร (คอซิมเต็ก)	,, ๘๘
๑๙	รูปพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้)	,, ๑๐๐

รายนามพระยาผู้ขึ้นชิงช้า
ในรัชกาลที่ ๕

---

๑ ปี่มะโรง ต้มฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๓๓ พระยาดำรงราช
เดโชไชย (พิน)

๒ ปี่มะเตี๋ย เอกศก พุทธศักราช ๒๔๓๒ พระยาดำรงราช
ฤทธิไกร (บัว)

๓ ปี่มะเมี่ยง โตศก พุทธศักราช ๒๔๓๓ พระยาราชสุภาวดี
(เพ็ง เพ็ญกุล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยามหิธรศักดิ์ดำรง

๔ ปี่มะแม ตวีศก พุทธศักราช ๒๔๓๔ พระยามหาอำมาตยาธิบดี
(มั่ง สนิธิรัตน์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาธรรมมาชิกรักษ์

๕ ปี่วอก จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๓๕ พระยามหาอำมาตยาธิบดี
(ชื่น กัณยานมิตร)

๖ ปี่ระกา เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๓๖ พระยาธรรมสารนิติ
(พดด้วง อมาตยกุล)

๗ ปี่จอ ฉศก พุทธศักราช ๒๔๓๗ พระยาราชวรานุฑู
(บุญรอด กัณยานมิตร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์

๘ ปี่กุน ตปตศก พุทธศักราช ๒๔๓๘ พระยาเสนาบดีกลาโหม
(โหมต อมาตยกุล)

(๘)

๙ ปี่ชวด อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๑๙ พระยาศรีสังหเทพ
(หรุ่น ศรีเพ็ญ) ภายหลังเป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี

๑๐ ปี่ฉด นพศก พุทธศักราช ๒๔๒๐ พระยาโชฎิกราชเศรษฐี
(พุก โชติกพุกกณะ)

๑๑ ปี่ชวด ตัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๒๑ พระยาจำแลงนยบดี
(เดช)

๑๒ ปี่เถาะ เอกศก พุทธศักราช ๒๔๒๒ พระยาอนุรักษราช
มณฑล (เผือก เควตน์นันทน์) ภายหลังเป็นพระยามหานิเวศน์อนุรักษ

๑๓ ปี่มะโรง โทศก พุทธศักราช ๒๔๒๓ พระยานานาพิชภาชี
(โต บุนนาค)

๑๔ ปี่มะเต็ง ตริศก พุทธศักราช ๒๔๒๔ พระยารัตนโกษา
(จัน จารุจินดา) ภายหลังเป็นพระยาเพชรพิไชย

๑๕ ปี่มะเมีย จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๒๕ พระยาราชวรานุฑ
(เวก บุญยรัตพันธุ์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราช

๑๖ ปี่มะแม เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๒๖ พระยาโชฎิก
ราชเศรษฐี (เถียร โชติกะเสถียร)

๑๗ ปี่วอก ณศก พุทธศักราช ๒๔๒๗ พระยามนตรีสุริยวงศ์
(ชิน บุนนาค)

๑๘ ปี่ระกา ตปศก พุทธศักราช ๒๔๒๘ พระยาอนุชิตชาญไชย
(พิง สุวรรณทัต)

๓๘ ปี่จ้อ อัฐก พุทธศักราช ๒๔๒๘ พระยามณเฑียรบาล
(คง ตโรบด)

๓๙ ปี่กุน นพศก พุทธศักราช ๒๔๓๐ พระยาธรรมสารนิติ
(ดาต อมาตยกุล)

๔๐ ปี่ชวด ตัมภทศก พุทธศักราช ๒๔๓๓ พระยาเกษตรรักษา
(นิล กมนานนท์)

๔๑ ปี่นตุ เอกศก พุทธศักราช ๒๔๓๒ พระยาอัครานุภาพ
(เอี่ยม บุณนาค)

๔๒ ปี่ชาด โทศก พุทธศักราช ๒๔๓๓ พระยามหามนตรี
(เวก ยมาภัย) ภายหลังเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์

๔๓ ปี่เกาะ ตร์ศก พุทธศักราช ๒๔๓๔ พระยาดำรงราชเดโชไชย
(โต บุณนาค) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ศักดิ์

๔๔ ปี่มะโรง จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๓๕ พระยาพิไชย
บุรินทร์ (ฉ่ำ บุณนาค) ภายหลังเป็นพระยาภคินทรราชเดชา

๔๕ ปี่มะเดื่อ เบญจศก พุทธศักราช ๒๔๓๖ พระยาไกรโกษา
(เทศ ภูมิรัตน)

๔๖ ปี่มะเมีย ฉศก พุทธศักราช ๒๔๓๗ พระยาเทเวศร์วงศ์
วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หาดาน ฤๅษร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาเทเวศร์
วงศ์วิวัฒน์

๔๗ ปี่มะแม ตปศก พุทธศักราช ๒๔๓๘ พระยาอุดมการบดี
(ม.ร.ว. คดี สุทัศน์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร

- ๒๙ ปี่วอก อู้จู้คก พุทธศักราช ๒๔๓๙ พระยาราชวรานุกูล (อ่วม)
๓๐ ปี่ระกา นพคก พุทธศักราช ๒๔๔๐ พระยาศรีพิพัฒน์
(หงส์ ดุจรัตนกุล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาศรีรัตนมนตรี
๓๑ ปี่จอ ดัมฤทธิคก พุทธศักราช ๒๔๔๑ พระยาเพชรพิไชย
(สิงโต)
๓๒ ปี่กุน เอกคก พุทธศักราช ๒๔๔๒ พระยาอนุชิตชาญไชย
(ทองคำ ดีหอไร) ภายหลังเป็นพระยาดำรงราชฤทธิไกร
๓๓ ปี่ชวด โทคก พุทธศักราช ๒๔๔๓ พระยาศรีรัตนเทพ
(เส็ง วิริยศิริ) ภายหลังเป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี
๓๔ ปี่ฉลุ ครีคก พุทธศักราช ๒๔๔๔ พระยาทิพโกษา
(หมาโต โชติกะเสถียร)
๓๕ ปี่ฆาด จัตวาคก พุทธศักราช ๒๔๔๕ พระยาอภัยรณฤทธิ์
(บุตร บุญยรัตพันธุ์)
๓๖ ปี่เกาะ เบ็ญจคก พุทธศักราช ๒๔๔๖ พระยาเทพอรชุน
(เจ็ก จารุจินดา)
๓๗ ปี่มะโรง ณคก พุทธศักราช ๒๔๔๗ พระยาอนุชิตชาญไชย
(สาย สิงหนัด)
๓๘ ปี่มะเต็ง ตั้คคก พุทธศักราช ๒๔๔๘ พระยาประสิทธิ์
ศัตถการ (สอาด สิงหนัด) ภายหลังเป็นพระยาดังหนัด
๓๙ ปี่มะเมี่ยง นพคก พุทธศักราช ๒๔๔๙ พระยาบำเรอภักดิ์
(เจิม อมาตยกุล) ภายหลังเป็นพระยาเพชรพิไชย

(๑๑)

๔๐ ปีมะแม นพศก พุทธศักราช ๒๔๕๐ พระยาอินทราธิบดี
ดีหราครองเมือง (ม.ร.ว. ดบ สุทัศน์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยา
อภัยราชา

๔๑ ปีวอก ตัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๕๑ พระยาดีหรา
เดโชไชย (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยา
บดินทรเดชาธิบดี

๔๒ ปีระกา เอกศก พุทธศักราช ๒๔๕๒ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
(ม.ร.ว. เปี้ย มาดากุล) ภายหลังเป็น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ในรัชกาลที่ ๖

๑ ปีจอ โทศก พุทธศักราช ๒๔๕๓ พระยาไพฑูรย์สมบัติ
(เดช บุนนาค)

๒ ปีภุช ถีรศก พุทธศักราช ๒๔๕๔ พระยามหานิเวศนานุรักษ์
(กระจำน บวรศิริ)

๓ ปีชวด จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๕๕ พระยาอนุรักษราช
มณฑล (ม.ร.ว. บั้ม มาดากุล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยา
ธรรมาธิกรณาธิบดี

๔ ปีฉลู เบญจศก พุทธศักราช ๒๔๕๖ พระยาเวียงไพนฤบาท
(เจ็ก เกตุทัต)

๕ ปีชวด ฉศก พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระยาศรีวรวงศ์
(ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์)

๖ ปี่เถาะ ต้มปดค์ก พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระยาราชนุกุล
(อวบ เปาโรหิตย์)

๗ ปี่มะโรง อัฐค์ก พุทธศักราช ๒๔๕๘ พระยาอภัยรณฤทธิ์
(เชย ยมาภัย) ภายหลังเป็นพระยายมาภัยพงศ์พิพัฒน์

๘ ปี่มะแตง นพค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๐ พระยาดั้หราชเดโชไชย
(แย้ม ณ นคร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต

๙ ปี่มะเมีย ต้มฤทธิ์ค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๑ พระยาวรพงศ์
พิพัฒน์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยา

๑๐ ปี่มะแม เอกค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๒ พระยาธรรมจรรยา
นุกุลมนตรี (ทองคำ โชติกะเสถียร)

๑๑ ปี่วอก โทค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๓ พระยาญาณประกาศ
(เดือน ศุภศิริวัฒน์)

๑๒ ปี่ระกา ตรีค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๔ พระยาศรีธรรมมาชิราช
(เจิม บุญยรัตพันธุ์)

๑๓ ปี่จ้อ จัตวาค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๕ พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร
(ม.ร.ว. สิทธิ สุกข์)

๑๔ ปี่กุน เบ็ญจค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๖ พระยานรเณติบัญญัติ
(ดัด เศรษฐบุตร)

๑๕ ปี่ชวด ณค์ก พุทธศักราช ๒๔๖๗ พระยาสุวรรณศิริ
(ทองคำ สุวรรณศิริ)

มหาอำมาตย์ตรี พระยาประดิพัทธภูบาล

ผู้บัญชา พ.ศ. ๒๔๓๔

(๑๓)

ในรัชชกาลที่ ๗

- ๑ ปีนุ ตัปตศก พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระยาบำเรอบริรักษ์
(ตาย ณ มหาไชย)
- ๒ ปี่ชาติ อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระยาบุรุษรัตนราช
พัสดภ (นพ ไกรฤกษ์)
- ๓ ปี่เกาะ นพศก พุทธศักราช ๒๔๗๐ พระยาอิศรพัสดภ
(ตนิท จารุจินดา) ต่อมาเป็นพระยาบำเรอภักดี
- ๔ ปี่มะโรง ตัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๗๓ พระยาตากาโหม
ราชเดนา (เด็ก ปาณิกบุตร)
- ๕ ปี่มะเด็ง เอกศก พุทธศักราช ๒๔๗๒ พระยามโหสถ
ศรีพิพัฒน์ (เชิญ ปริชญานนท์)
- ๖ ปี่มะเมีย โทศก พุทธศักราช ๒๔๗๓ พระยาไชยวัฏกราช
เศรษฐี (ผ่อง ไชยติกะพุกกณะ)
- ๗ ปี่มะแม ตริศก พุทธศักราช ๒๔๗๔ พระยาประติพัทธภูบาล
(ค้อยู่เหต ณ ระนอง)

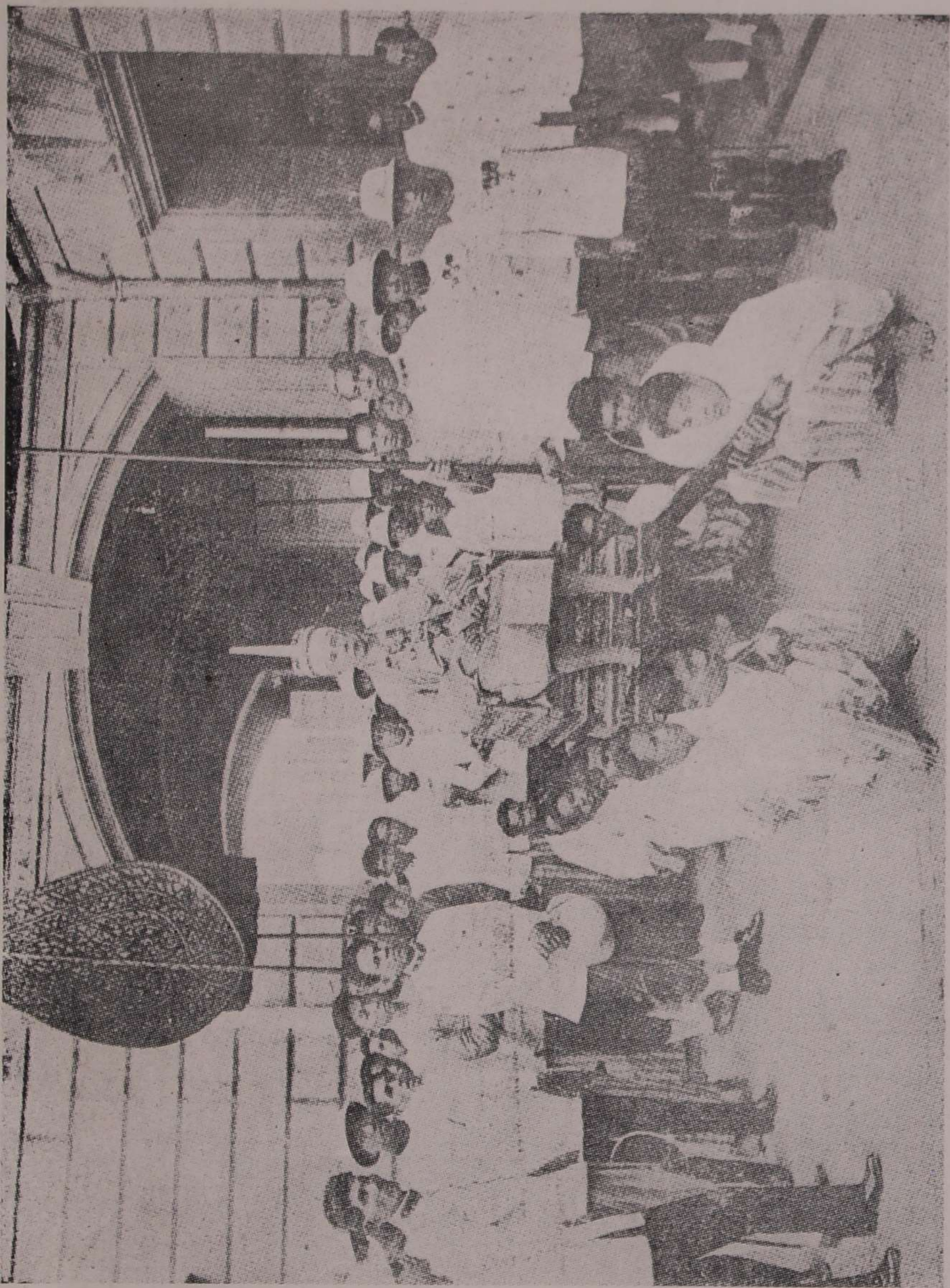

ส่วนหนึ่งของกระบวนพระบายันชิงช้า พ.ศ. ๒๔๗๔

พระยาพนังชงษ์ นังคณาลันโลงชงษ์ แะระำเอนง
วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔

นาฬิกาน้ำกลิ้งไล่ชิงช้า เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ตำนานเมืองระนอง

ตอนที่ ๑ ตำนานในโบราณสมัย

เมืองระนองเดิมเป็นแต่เมืองชน ของเมืองชุมพรมมาแต่สมัยเมืองกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง เรียกชื่อตามนามเมืองว่า “หลวงระนอง” แต่รับตราตั้งจากกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับเจ้าเมืองชนท่งปวง ประเพณีกำหนดอาณาเขตในการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ เอราราชธานีตั้งเป็นหลัก มีเมือง (จัตวา) รายรอบ การต่าง ๆ ในเมืองเหล่านี้ขึ้นอยู่กับบัญชาของเจ้ากระทรวงในราชธานีเป็นทำนองมณฑลราชธานี ภายนอกมณฑลราชธานีออกไปเอา “หัวเมือง” เป็นหลัก (กำหนดว่าเป็นหัวเมืองเอก หัวเมืองโท หรือหัวเมืองตรีตามขนาด) หัวเมืองหนึ่งก็มีเมืองชนรายรอบและบังคับบัญชา ทำนองเดียวกับมณฑลราชธานีเป็นมณฑล ๆ ไป ดังหัวเมืองได้อาณาเขตกว้างขวางก็มีเมืองชนมาก หัวเมืองที่อาณาเขตแคบก็มีเมืองชนน้อย และเมืองชนนั้นกำหนดด้วยทองคำตัดแต่ให้พนักงานปกครองต่างเมือง ไปมาถึงกันได้ในวันหนึ่งหรือสองวัน (ในสมัยเมื่อทางคมนาคมยังกันดาร) เพื่อจะได้บอกข่าวและช่วยเหลือกันเมื่อเกิดเหตุการณ์ ส่วนจำนวนผู้คนพลเมืองในที่ซึ่งจะมีมากหรือน้อยไม่ถือเป็นข้อสำคัญในการตั้งเมืองชน เพราะผู้คนมักย้ายไปถ่ายมาได้ง่าย

ในบรรดาหัวเมืองทางแคว้นมะลายูที่ตงมาแต่โบราณ เมืองชุมพร
 ประหลาดผิดกับเพื่อนอยู่อย่างหนึ่งที่ไม่มัตวเมือง เหมือนเมืองไชยา เมือง
 นครศรีธรรมราช เมืองพทลุง เมืองสงขลา เมืองปัตตานี และเมือง
 ถดาง เมืองตะกั่วทุ่ง ทางฝ่ายตะวันตก ถวนมัโบราณวัตถุปรากฏอยู่ได้
 ว่าเป็นเมืองมาแต่โบราณ แต่ถวนมเมืองชุมพร ชาวเจ้าผู้แต่งหนังสือไดให้
 คนหานักแล้ว ยังมีได้พบโบราณวัตถุเป็นสำคัญ บางที่จะเป็นด้วยเหตุ
 ๒ อย่างคือมีที่ทำนาไม่พอคนมากอย่าง ๑ อีกอย่าง ๑ อยู่ตรงคอแคว้นมะลายู
 มักเป็นลัทธิมูรบบพุ่งกันตรงนั้น จึงไม่สร้างบ้านเมือง แต่กตองตงรักษา
 เป็นเมืองด่าน เมืองชุมพรจึงได้มีศักดิ์เป็นหัวเมืองชั้นตรี มีอาณาเขตค
 ตกถึงทะเลทั้ง ๒ ฝ่ายมาแต่โบราณ เมืองชนของเมืองชุมพรทางฝ่าย
 ตะวันออกมี ๕ เมือง ลำดับแต่เหนือลงไปได้ คือ เมืองปะทิว ๑
 เมืองท่าแซะ ๑ อยู่ข้างเหนือถวนมเมืองชุมพร เมืองตะโก ๑ เมืองหลังถวนม ๑
 อยู่ข้างใต้ทางตะวันตกมี ๓ คือ เมืองตระ ๑ เมืองมดวัน (เดียนอยู่
 ในแดนอังกฤษ) ๑ เมืองระนอง ๑

เมืองระนองอาณาเขตทางเหนือต่อเมืองตระ ทางตะวันออกต่อ
 เมืองหลังถวนม ทางใต้ต่อเมืองตะกั่วป่า ทางตะวันตกเป็นทะเลและ
 ต่อเขตเมืองมดวัน ในพื้นเมืองระนองเป็นภูเขามากมีใครมีทราบ
 ราษฎรทำไร่นายากจึงมีใครมีผู้คนพลเมือง แต่ว่าเป็นท้องที่มั่วแต่บุกทง
 บนภูเขาและตามทราบ ชาวเมืองจึงหาเลี้ยงชีพด้วยชุดแร่ดีบุกขายมาแต่
 โบราณฝ่ายรัฐบาลจะผ่อนผันให้ราษฎรเป็นผาตุก จึงกำหนดให้ตั้งถวนม
 ดีบุกแทนรับราชการอย่างอื่นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มาจนในสมัย

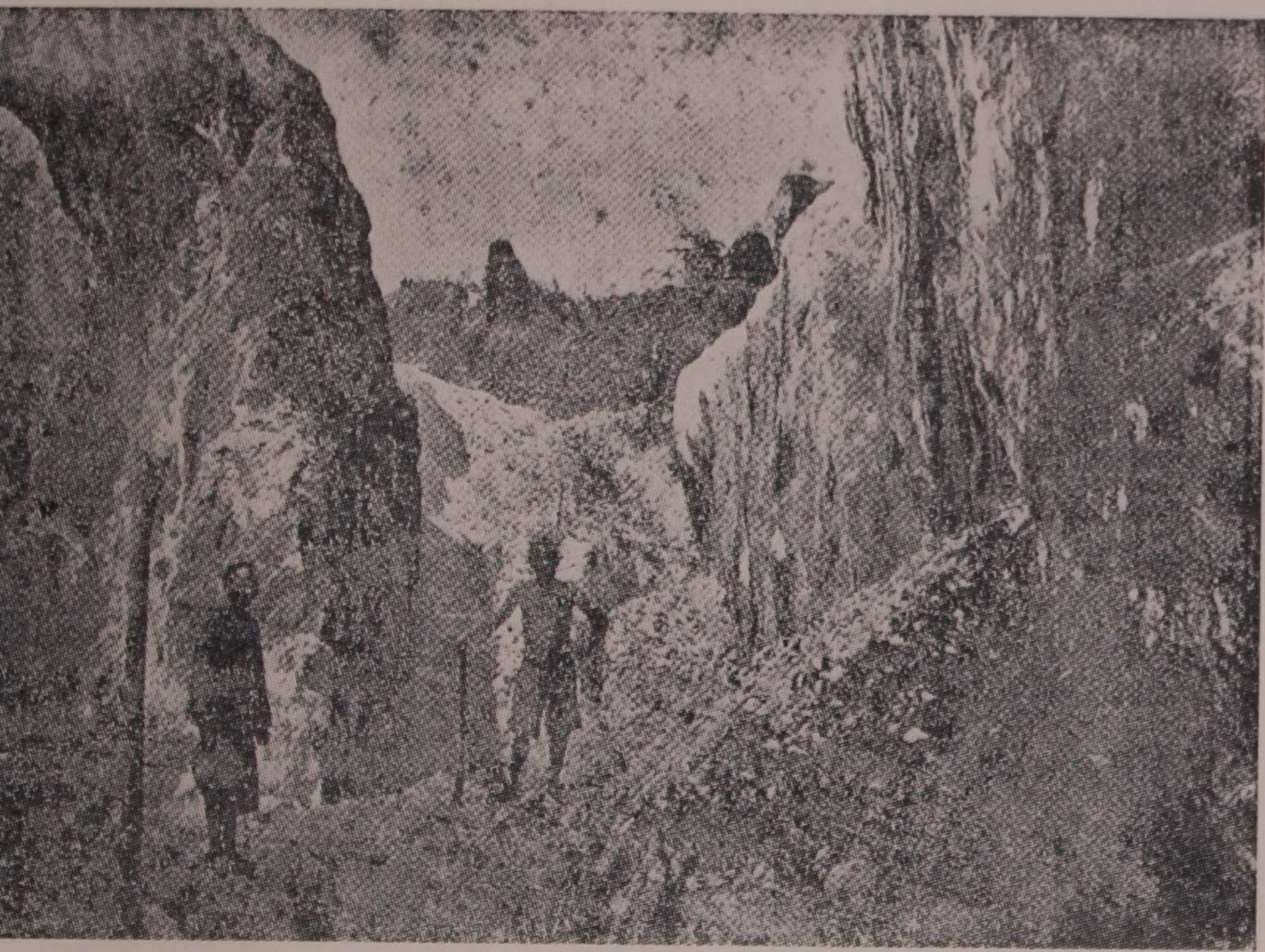

เหมืองแร่ตบูก เมืองระนอง

เหมืองแร่ดิบุก เมืองระนอง

กรุงรัตนโกสินทร์ (เห็นจะเป็นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ หรือก่อนนั้นไม่ทราบแน่)
 ให้มีเจ้าภาษีนายอากรดีบุก คือจัดบำรุงการขุดแร่และมีอำนาจที่จะ
 ขอและจะเก็บด้วยดีบุกในแขวงเมืองระดอดตลงมาจากเมืองระนอง โดย
 ขอมสัญญาตั้งดีบุกแก่รัฐบาลปีละ ๔๐ ภาว (คืออัตราในเวลานั้นภาว ๑
 หนัก ๓๕๐ ชั่ง เป็นดีบุก ๓๕,๐๐๐ ชั่ง) เป็นอย่างนั้นมาจนปลายรัชกาลที่ ๓
 ครั้นเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๗ จันคอซู้เจียง (ซึ่งภายหลังได้เป็นที่พระยา
 ดำรงสุจริต มหิศรภักดี ผู้เป็นต้นสกุล ณ ระนอง) เข้ามาขึ้นเรื่องราว
 ต่อกระทรวงกลาโหมขอประมูลอากรดีบุกแขวงเมืองระดอดตลงจนเป็นปี
 ละ ๔๓ ภาว หรือคิดเป็นเงินราคาภาวละ ๔๘ เหรียญรวมเป็นเงินอากรปี
 ละ ๒,๐๖๔ เหรียญ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ตั้งจันคอซู้เจียง
 เป็นที่หลวงรัตนเศรษฐีตำแหน่งขุนนางนายอากรแต่บัดนั้น มีตำแหน่งองครา
 พระคชด้หัดหลวงรัตนเศรษฐี ความพิสดารดังนี้

ตราตั้งจัน (คอซู้เจียง) เป็นหลวงรัตนเศรษฐี

หนังสือ เจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ สมุห
 พระกระดาโหม มาถึงพระยาเพชรกำแพงสงคราม พระยาชุมพรและกรมการ
 เมืองชุมพร เมืองตระ เมืองระนอง

ด้วยจันเจียงเข้าไป ณ กรุงเทพมหานคร ทำเรื่องราวให้กราบ
 บังคมทูลพระกรุณาว่า อากรดีบุกเมืองตระ หลวงจำเริญวานิชทำอยู่ที่
 ระนอง ทุกคา บางวัน ถูกระดัมแบ้น ๕ คาบด เป็นอากรปีละ ๔๐ ภาว

จันเจียงเห็นว่าที่เกิดแม่แรดบุกยังมีอยู่มาก   จะขอชักชวนไทยจีนแขกมา
 ทำเหมืองใหญ่   เหมืองแร่   ขุดร่อนแม่แรดขุดตายคดองปากจัน
 ตำบลหนึ่ง   หนองตำบลหนึ่ง   ทุ่งคาตำบลหนึ่ง   พอนรงตำบลหนึ่ง
 บางวันตำบลหนึ่ง   ไร่ดัมเป็นตำบลหนึ่ง   กระเปอร   ฟากแม่น้ำแขวง
 หนองตำบลหนึ่ง   ไร่กรุดตำบลหนึ่ง   ตำบลบางพระหนึ่ง   แขวงเมือง
 ตะโกที่หาดทรายขาวปลายคดองตะโกตำบลหนึ่ง   เข้ากัน ๓๐ ตำบล
 โรงกวดงเดิมตั้งอยู่ที่เมืองระนองแล้ว   จะขอตั้งโรงกวดงขึ้นใหม่อีกที่
 บางพระตำบลหนึ่ง   ปลายคดองปากจันโรงหนึ่ง   ไร่กรุดโรงหนึ่ง
 กระเปอรโรงหนึ่ง   หาดทรายขาวโรงหนึ่ง   แต่ปีมะเด็งดปีศกปีแรกทำ
 จะขอประมุขอากรขึ้นทุกเด้าทุกกระหม่อมถวายแต่ ๓ ภาราก่อน   เข้ากัน
 เป็นอากรเดิมอากรประมุขปีละ ๔๓ ภารา   ถ้าทำหมดอากรครบปีมีภาษี
 ถ้าไรจะบอกทุกเด้าทุกกระหม่อมถวายขึ้นอีกทุกปี   ๗   จึงนำเรื่องราวขึ้น
 เจียง   ขนกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วทรง
 พระกรุณาตรัสเห็นอเด้าเห็นอกระหม่อมตั้งว่า   อากรดื่บูกเมืองตระ   เมือง
 ระนองนั้น   หดวงจำเวญวานิชรับทำมากก็หายปีแล้วไม่เป็นภาคภูมิขึ้นได้
 อากรจำนวนปีเกาะเบญจศกตั้ง   มะโรงก็ยั้งค้าง   จะให้หดวงจำเวญวานิช
 ทำอากรดื่บูกเมืองตระ   เมืองระนองดื่บต่อไป   อากรก็จะค้างทบเท่ามาก
 ขึ้น   ซึ่งจันเจียงจะรับทำอากรดื่บูกเมืองตระ   เมืองระนองเดิม ๔๐ ภารา
 ประมุข ๓ ภารา   เข้ากัน ๔๓ ภารานั้น   ก็ให้จันเจียงรับทำอากรต่อไป
 เกิด   โปรดเด้าโปรดกระหม่อมให้จันเจียงเป็นที่หดวงรัตนเศรษฐีนาย
 อากร   พระราชทานเด้าเข้มขบกำนแย่งคหวหนึ่ง   เด้ามังกรนำเงินคหวหนึ่ง

แพรชาวห่มเพดาะหนึ่ง แพรชามห่มผนหนึ่ง ผ้าปุมผนหนึ่ง ผ้าเชิงปุมผนหนึ่ง
 ให้หุดวงรัตนเศรษฐีทำอากรคำบดหาดทรายขาวแขวงเมือง ตะโก ระนอง
 ทุ่งคา พอนรัง บางวัน สระดัมแป้น บางพระ ราชกรูด กะเปอร์ ปตัยคตอง
 ปากจัน แขวงเมืองตระ เมืองระนอง ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอังกฤษ เป็นอากร
 บัตะ ๔๓ ภาวรา ตงแต่วนเดือน ๕ ขัน คำ ๑ บัมะเด็งดักคักดักไปกำหนด
 ให้ตั้งอากรดักคักต่อเจ้าพนักงาน ณ กรุงเทพมหานคร บัตะ ๒ งวด ๆ เดือน
 ๓๐ ตั้งงวดหนึ่ง เดือน ๔ ตั้งงวดหนึ่ง ให้หุดวงรัตนเศรษฐีตั้งอากรดักคัก
 งวดเดือน ๓๐ หนัก ๒๓ ภาวรา หาบ ๕๐ ซึ่ง งวดเดือน ๔ หนัก ๒๓ ภาวรา
 หาบ ๕๐ ซึ่ง ให้ตั้งเต็มอ บัตะ ๒ งวดจงทุกงวดทุกปี อย่าให้ดักคักอากร
 ของหุดวงชาดค้างด่วงงวดด่วงปีไปแต่จำนวนหนึ่งได้ ถ้าจะตั้งเงินเข้าไปแทน
 ดักคักก็ให้คิดเงินตั้งภาวราตะ ๔๘ เหยี่ยญถ้าจะตั้งดักคักก็ให้ตั้ง ๓๕๐ ซึ่งต่อ
 ภาวรา ให้หุดวงรัตนเศรษฐี ตั้งโรงกวดงดูลงแรดักคักในแขวงเมืองตระ
 เมืองระนอง เมืองตะโก อย่าให้ดวงแขวงด่วงอำเภอเมืองอื่น เกิดอริวิวาท
 กัน ด้วยที่เขตแดนเป็นอนันชาติที่เดียวถ้าทำอากรครบปีมีภาษีกำไรก็ให้บอก
 ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายขึ้นอีกจะได้เป็นความชอบกับหุดวงรัตนเศรษฐี
 ดักคักต่อไป และให้หุดวงรัตนเศรษฐีทำอากรดักคักโดยสัตย์โดยธรรมถ้าราษฎร
 ขุดร่อนแม่แรดักคักจะเอามาตวงชนโรงกวดงดูลงมากน้อยเท่าใด ให้หุดวง
 รัตนเศรษฐีคิดค่าแรให้กับราษฎรให้ครบอย่าให้ทำฎกาให้แก่ราษฎร ใช้อย
 แทนเงินแทนดักคัก และขึ้นเฟื่องดุกคุ่มคณวิสัยสำหรับตวงแม่แรดักคักนั้นม
 อยู่สำหรับโรงกวดงแล้ว ให้หุดวงรัตนเศรษฐีเอาขึ้นเฟื่องดุกคุ่มคณวิสัยของ
 หุดวง ซึ่งให้ออกมาสำหรับโรงกวดงนั้น มาใช้อยสำหรับตวงแม่แรดักคัก

ของราษฎร อย่าให้ชนเผื่องตุ้มใหญ่แปดกปดอมมาดวงแระดับุกของราษฎร
 ให้เหลือเกิน ถ้าแะราษฎรได้แม่แระดับุกมาดวงชนโรงกดวงมากน้อยเท่าใด
 ก็คิดเงินให้ค่าแม่แระของราษฎรให้ครบ อย่าให้ทำฎกาให้ราษฎรเจ้าของแระ
 ให้ได้ความยากแค้นเดือดร้อนถ้าดับุดได้ น้ำแม่แระดับุกจะทำ เป็นดับุก ย่อย
 ไซ้ด้อยชอขายกันกตางบ้านกตางเมือง ก็อย่าให้เรียกเอาเค้ชดับุกเลย ถ้า
 ผู้ใดจะเอาดับุกบักดับุกย่อยไปชอขายจำหน่ายนอกประเทศ ก็ให้เจ้าเมือง
 กรมการ นายอากรกำกับกันตราคาคับดับุกบักดับุกย่อยเรียกเค้ชดับุกภารา
 ดะ ๒ เหรียญ อย่าให้ผู้ใดเอาดับุกบักดับุกย่อย ซึ่งยังไม่ได้ตราเรียกเค้ช
 ดักดอบออกไปชอขายนอกบ้านนอกเมืองได้เป็นอนชาติทีเดียว ถ้าเรียก
 เงินเค้ชดับุกจำนวนปีใดได้มากน้อยเท่าใด ก็ให้เจ้าเมืองกรมการทำหางว่าว
 จำนวนเงินเค้ชดับุกปีนั้นเท่านั้น บอกตั้งเงินแะหางว่าวเข้าไปยังกรุงเทพ
 พระมหานครจงทุกปี ได้ทำตราเหล็กสำหรับตอกพิมพ์ดับุกบักดับุกย่อย
 มอบให้ออกมากับหลวงรัตนเค้ชรู้ด้วยแล้ว อนึ่งเป็นอย่างธรรมเนียมนาย
 อากรคนใหม่คนเก่ารับอากรต่อกัน นายอากรคนใหม่ต้องรับรองแะโรง
 กดวง โรงกดี เรือใหญ่ เรือน้อยเครื่องมือไซ้ด้อยแม่แระมุดค่างแะถ่านค่อ
 นายอากรคนเก่า คิดราคาให้นายอากรคนเก่าตามอย่างธรรมเนียมเมืองพังงา
 เมืองตะกั่วป่าทำมาแต่ก่อน อนึ่งให้หลวงรัตนเค้ชกำชับห้ามปราบว่า
 แะทาด์มัครพรรคพวกซึ่งทำอากรด้วยกันนั้น อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้
 ร้ายปล้นสดมภ์ลัก ช่าง ม้า โคกระบือ เครื่องอณมณัของดมณัพราหมณั
 อาณาประชาราษฎร ถูกค้ำวานิชทางบกทางเรือให้ได้รับความยากแค้นเดือด

รอน และชอขายดังของต้องห้ามกระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย
ห้ามปรามเก่าใหม่แต่ตั้งใดตั้งหนึ่งได้ อนึ่งเทศกาดพระราชพิธีตรุษสารท
ก็ให้หลวงรัตนเศรษฐีไปพร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ เมืองระนอง ณ พระ
อาราม บ่ายหน้าคอกกรุงเทพพระมหานคร กราบถวายบังคมรับพระราชทาน
น้ำพิพัฒน์สัตยาปีละ ๒ ครั้ง เด่มอ จงทุกปีอย่าให้ขาด ครนดูท้องตราที่ใช้
ก็ให้พระยาชุมพรกรมการเมืองชุมพร กรมการเมืองตระ กรมการเมือง
ระนองจำลองดอกท้องตราไว้แล้วตั้งต้นตราตงนให้หลวงรัตนเศรษฐี ทำ
อากรเมืองตระ เมืองระนอง เมืองตะโกดืบไป

หนึ่งต่อมาณวันอังคารเดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ จตุศักราช ๑๒๐๖ ปีมะโรง
นักษัตรนศก (พ.ศ. ๒๓๘๗)

ตรารูปคนถือดาพประจำครัว ตราพระคชด้หันอยประจำณิก

จนคอชูเจียงผู้ใดเป็นทหหลวงรัตนเศรษฐี เป็นจีนฮกเกี้ยน เกิดที่
เมืองเจียงจิ๋วในประเทศจีน เมื่อปีมะเถ่ง พ.ศ. ๒๓๔๐ ครนอายุได้ ๒๕ ปี
ออกจากเมืองจีนมายังเกาะหมาก ประกอบกรรมกรเป็นอาชีพพอจะดมได้ทุน
บ้างแล้ว เขามาอยู่ตั้งค้าขายในพระราชอาณาเขตที่เมืองตะกั่วป่า ได้อาศัย
ความอุปการะของท้าวเทพสุนทร ซึ่งเป็นสตรมัทนทำการค้าขายอยู่ในจังหวัด
นน ครนทำมาหากินมีทุนมากจนเห็นว่าที่เมืองพังงาเป็นทำเลการค้าขายดีกว่า
ที่เมืองตะกั่วป่า จึงไปตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหาดกแห่ตงทตตาดเมืองพังงา
จนทำมาหากินได้ทุนทรัพย์บริบูรณ์จน จึงคิดต่อเรือกำปั่นใบดำหนึ่งแล้ว
ลงเรือนั้นไปเที่ยวค้าขาย รับซื้อสินค้าที่เกาะหมากเที่ยวขายตามหัวเมือง

ชายทะเล ตะวันตกไปจนถึงเมืองระนอง เมืองตระ แดะรับซื้อสินค้าตามหัว
 เมืองเหต่านหมัดบุกเป็นต้น ไปขายยังเกาะหมาก อาศัยการที่เที่ยวค้าขาย
 เชนนจึงได้รู้เบาะแฉ่ที่ท่ามาหาผลประโยชน์ทางหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก มา
 เห็นว่าเมืองระนองเป็นท่าเดทหมัดบุก แต่ผู้ทำการซุดหาค้าขายยังน้อย
 อาจจะต้องท่ามาหาเดยงซัพไตด้วยค้าตบุกที่เมืองระนอง ให้เป็นการใหญ่
 ไตชนโดยมิต้องแย่งชิงกับผู้อื่น จึงได้เข้ามาขอผูกอากรตบุกเมืองระนอง
 ภายหลังยกครอบครัวย้ายมาตั้งภูมิดำเนาอยู่เมืองระนอง บ้านเดิมที่ตลาดเมือง
 พังงาก็ยังให้รักษาไว้ เห็นจะเป็นด้วยไม่ประมาณ หมายความว่าถ้าทำการอาชีพ
 ที่เมืองระนองไม่สำเร็จ ก็จะไปอยู่ที่เมืองพังงาบ้านที่เมืองพังงาหนยัง
 รักษาไว้เป็นที่ระดักต่อมาจนถึงชนบุตรหลาน

ตอนที่ ๒

ยกเมืองระนองเป็นหัวเมืองจัตวา

ถึงรัชกาลที่ ๔ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๗ เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลนั้น
ตำแหน่งเจ้าเมืองระนองว่าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์หดวง
รัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ขึ้นเป็นพระรัตนเศรษฐีเจ้าเมืองระนอง แต่ยง
คงเป็นเมืองชนของเมืองชุมพรต่อมา มีคำแนะนำตราพระคชด้หน้าเมืองดังนี้

ตรานำเมืองตั้งพระรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง)

เป็นเจ้าเมืองระนอง

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ ตมูห
พระกระดาโหม มาถึงพระยาเพชรกำแพงสงคราม ผู้สำเร็จราชการเมือง
ชุมพร ด้วยมีใบบอกเข้าไปแต่ก่อนว่า หดวงระนองบ่วยถึงแก่กรรม
ที่เจ้าเมืองว่างเปล่าอยู่ จึงนำหนังสือบอกพระยาชุมพรชนกราบบังคมทูล
แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
แล้ว มีพระบรมราชโองการตรัสเห็นเกล้าเห็นอกระหม่อมตั้งว่าเมืองระนอง
เป็นเมืองอากรดีบุกอยู่ฝ่ายทะเลตะวันตก ด่อแหลมเขตแดนใกล้กับอังกฤษ
สำคัญอยู่ เจ้าเมืองยังหาไม่สมควร จะไว้ใจแก่ราชการไม่ได้ ทรง
พระราชดำริเห็นว่าหดวงรัตนเศรษฐีทำอากรดีบุกมาช้านานหลายปี เงินภาษี

อากรของหลวงมิได้ขาดค้างเกี้ยวของ   แดวกเป็นคนผู้ใหญ่อารีรอบคอบ
 กรมการเมืองระนองกรีกใคร่หนีถือพอจะเป็นที่เจ้าเมืองระงับกิจทุกข์ของไพร่
 บ้านพลเมืองสืบต่อไปได้ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานสัญญา
 บัตร   ตั้งให้หลวงรัตนเศรษฐี   เดือนชนเป็นที่พระรัตนเศรษฐี   ผู้สำเร็จ
 ราชการ(๑)   เมืองระนองถือศักดินา ๘๐๐ ไร่   โปรดพระราชทานลาดหมาก
 คนโทกาให้ดั่งทองคำรับหนึ่ง   เสื้อเชิ้ตขาวบริวตวหนึ่ง   เสื้อมั่งกรห้าเด็บ
 อย่างจันทวหนึ่ง   ผ้าเช็ดหน้าเขียนลายทองผืนหนึ่ง   แพรขาวย่นหนึ่งโก
 เพดาะหนึ่ง   ผ้าห่มนอนปักทองมีซับผืนหนึ่ง   ผ้าปูผืนหนึ่ง   หมวกจุก
 ทองคำอย่างจันทหนึ่ง   ให้พระรัตนเศรษฐีผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง ออก
 มารับกิจทุกข์ของอาณาประชาราษฎร์ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบ
 ไป   ถาดหมากคนโทเงิน   ซึ่งโปรดพระราชทานสำหรับที่หลวงระนองเศรษฐี
 นั้น   โปรดพระราชทานให้แก่หลวงโดหภูมิผู้ช่วยราชการ   และเมืองระนอง
 ชนอยู่กับเมืองชุมพร   ให้พระรัตนเศรษฐีผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง พัง
 บังคับบัญชาพระยาชุมพร   ให้ปลัดยกกระบัตรกรมการเมืองระนอง   พังบังคับ
 บัญชาพระรัตนเศรษฐี   ผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง   แต่ซึ่งชอบด้วยราชการ
 จงทุกประการ   อย่าให้ถือเปรียบขัดแย้งแก่กัน   ให้ได้ยราชการไปแต่
 ดั่งใดดั่งหนึ่งได้

(๑) คำว่า "ผู้สำเร็จราชการ" ใช้ในหนังสือครั้งรัชกาลที่ ๔ หมายความว่า
 เป็นผู้บัญชาการ มาใช้เป็นคำสูงศักดิ์ต่อในรัชกาลที่ ๕

ให้พระรัตนเศรษฐี ผู้ดำริราชการเมืองระนองตั้งใจทำการ
 ฉลองพระเดชพระคุณโดยสุจริต ให้มีจิตต์โอบอ้อมอารีแก่สมณ
 พราหมณาจารย์กรรมการไพร่บ้านพลเมืองทุกค้าวานิช ให้อยู่เย็นเป็นสุข
 อย่ากระทำให้ช้ำเหงากรรมการไพร่บ้านพลเมือง ให้ได้ความยากแค้น
 เดือดร้อนแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

ประการหนึ่งกรรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยว่างเปล่าอยู่ เห็นว่าผู้ใดได้
 ราชการดีก็ให้ปรึกษากับพระยาชุมพร จัดแจงตกแต่งขนไว้ ให้ครบตาม
 ตำแหน่ง แล้วให้พระยาชุมพรบอกเข้าไป ณ กรุงเทพพระมหานคร เจ้า
 พนักงานจะได้แต่งแต่งออกมาให้ตามอย่างตามธรรมเนียม

ประการหนึ่ง ถ้าราษฎรจะเกี่ยวของด้วยคดีฟ้องหากด่าทอโทษแก่กัน
 เป็นแต่ความเล็กน้อย ก็ให้พระรัตนเศรษฐี และกรรมการพิจารณา
 ว่าก่อกวนให้ดำริที่เมืองระนอง ถ้าเป็นความมหันตโทษข้อใหญ่ให้ส่งไป
 ยังเมืองชุมพร ข้าราชการด่าทอตามอย่างตามธรรมเนียมสืบมาแต่ก่อน
 ถ้าจะพิจารณาพิพากษา ว่าก่อกวนคดีของราษฎรให้เป็นยศเป็นธรรมโดย
 อุเบกขาญาณ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลด่าทอมีดีด้นจ้างดินบนเข้าด้วยฝ่ายโจทก์
 ฝ่ายจำเลย กตบเท็จเป็นจริงกตบเท็จเป็นเท็จ กตบเกิดอนเอนความ
 แพ้เป็นชนะ ชนะเป็นแพ้ ให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนยากแค้น
 และกระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่ แต่
 สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

อนึ่งถ้าเป็นระตูการถึงเทศกาดทำนา ให้ตักเตือนว่ากล่าวแก้อาณา
 ประชาราษฎรให้ชักชวนกันทำไร่นาให้เต็มภาคภูมิ ให้ได้ผลเมตต์เข้า
 จมมาก จะได้เป็นกำลังราชการทำบุญให้ทานเป็นกุศลสืบไป แล้วให้
 บอกรายงานนำฝนเข้าไปยังเมืองชุมพรเนื่อง ๆ เมืองชุมพรจะได้บอกเข้า
 ไป ณ กรุงเทพมหานคร

อนึ่งด้วยดำอากร ซึ่งชนท้องพระคลัง มีอยู่ในแขวงเมืองระนองมาก
 น้อยเท่าใด ถึงงวดถึงปีจะต้องให้พระรัตนเศรษฐีว่ากล่าวแก้เจ้าพนักงาน
 ให้คุมเอาด้วยดำอากรของหลวง เข้าไปส่งยังเมืองชุมพร จงทุกงวดทุกปี
 เมืองชุมพรจะได้ส่งเข้าไป ณ กรุงเทพมหานคร

ประการหนึ่งให้พระรัตนเศรษฐีชำระบัญชีค่าด้วยและเดชดมพัสดุจร
 อาศัย เดชดำหรับเมืองจะโจทก์ ไปอยู่แห่งใดตำบลใด ก็ให้ชำระเอา
 ตัวคนมาอยู่ตามเดิมแล้วให้รับบัญชีเดชไพร่พลเมือง ดมตั้งกักพันชาพระ
 โยมส่งด้วยด้อง กอง ช่าง คราภูมิ คุมห้าม มีอยู่ ณ แขวงหัวเมืองระนอง
 มากน้อยเท่าใด และเดชพลเมือง เดชด่าน เดชกองนอก คงสักหมวดใด
 กองใดให้คิดเอาบัญชีให้รู้จำนวนเดชไว้ให้แน่นอน มีราชการชุกค้ำคั้น
 มาประการใด จะได้กะเกณฑ์ราชการทันที่

อนึ่งเดชหมวดใดกองใดซึ่งหลบหนีไปแอบแฝงอยู่ มิได้ดักข้อมือ
 ใ้ราชการแผ่นดินนั้น ให้พระรัตนเศรษฐีว่ากล่าวชักชวนเกลี้ยกล่อม
 ให้มาตงบ้านตงเรือนให้เป็นภาคภูมิ ดงท่ามาหากินให้บ้านเมืองบริบูรณ์
 มั่งคั่งจะได้ใ้ราชการสืบไป

และทุกวณทางทะเลเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม พระรัตนเศรษฐีจะตั้ง
 เงินอากรขนมาณเมืองชุมพรนั้น หนทางคงแต่เมืองระนองจะมาเมืองตระ
 ทางเปลี่ยว จะคุมเงินมาแต่ตามดำพังกรมการเมืองระนองจะไว้ใจ
 ไม่ได้ ให้พระยาชุมพรแต่งกรมการไปบรรจบกรมการเมืองตระจัดแจง
 เรือไปรับป้องกันขนมาดักดำหนึ่ง ๒ ลำ มาถึงเมืองชุมพรแล้วจัดแจง
 เรือและกรมการกำกับคุมเอาเงินอากรของหาดวงตั้งเข้าไป ให้ถึงกรุงเทพ
 พระมหานคร อย่าให้เป็นอันตรายตามทางได้เป็นอันตรายทีเดียว

อนึ่งถึงเทศกาดพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ก็ให้พระรัตนเศรษฐีกรมการ
 และขุนหมื่นนายอำเภอ แขวงเมืองระนอง ไปพร้อมด้วยกรมการณวัดวา
 อารามกระทำสัตยาณุตตยต่อใต้ผ้าตะอองชุดพระบาท กราบถวายบังคม
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า
 เจ้าอยู่หัว รับพระราชทานถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา บิณะ ๒ ครั้ง ตาม
 อย่างธรรมเนียมจงทุกปีอย่าให้ขาด

ประการหนึ่งจะมีใจประติพัทธ์รักใคร่ลูกสาวหลานสาวกรมการ และ
 อาณาประชาราษฎร์ผู้ใด ก็ให้แต่งเฒ่าแก่ไปว่ากล่าวตักเตือนอย่าง
 ธรรมเนียม ห้ามอย่าให้กระทำช่มเหล่งครว้าเอาลูกสาวหลานสาวกรม
 การและอาณาประชาราษฎร์มาเป็นภรรยา ให้ราษฎรได้ความยากแค้น
 เดือดร้อนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้

อนึ่ง เมืองระนองอยู่ชายทะเลด่อแหลม จะไว้ใจแก่ราชการไม่ได้

ให้พระรัตนเศรษฐี จัดแจงเรือและคนฉรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธให้
พร้อมฉรรพ ถาดตะเวนรักษาปากน้ำตามอ่าวคู้แขวงเมืองระนองจน
กวดขัน อย่าให้สลัดศัสตรูเด็ดลอดเข้ามากระทำร้าย แก่ โรงกงดี และ
บ้านเมืองได้เป็นอันขาด แล้วยกยอระวังสืบสวนข่าวคราวราชการ ได้
ข่าวราชการมาประการใดก็ให้เร่งรีบบอกไปยังเมืองชุมพร และหัวเมือง
ต่อกันโดยเร็ว เมืองชุมพรจะได้บอกส่งเข้าไปยังกรุงเทพพระมหานคร

ประการหนึ่ง พระรัตนเศรษฐี ผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง ทำ
ราชการสนองพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถ้าราชการนั้นแปรประการใด ก็ให้คิดอ่านผ่อนปรนผันแปรโดยข้อ
ราชการให้ชอบจงทุกประการ ดุคแต่อย่าให้เสียราชการไปได้

อนึ่งให้พระรัตนเศรษฐี กำชับห้ามปรามบุตรภรรยาเสมียนทนายบ่าว
และทาส อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ฉกชิงฉ้อกระบัด เอา
พัศดุทองเงินเครื่องอัญมณีของสมณชีพราหมณ์อาณา ประชาราษฎรดูการค้า
วานิช และทำลายพระพุทธรูป พระสถูปพระเจดีย์ พระวิหาร การเบียดเบียน
วัดวาอาราม ข่มข้างเอางาและชนาย ข่มขู่ฉ้อฉลอันมีคุณ ศักดิ์ขั้นไม่
อันมีผล ขอลายสิ่งของต้องห้าม กระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย
ห้ามปรามเก่าใหม่ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

ครั้นดูท้องตราขึ้นไซ้ ก็ให้พระยาชุมพรกรมการจำนอง ดอกเอาท้อง
ตราคงไว้ ประทอนตั้งค้นตรานี้ และตราจำนำ เดชดำหรับที่สารบาญ
บัญญัติ เดชดมพดเมือง กฎหมายกระทรวงความเก่าใหม่ ซึ่งมีอยู่

สำหรับเมืองระนองมากน้อยเท่าใด ให้แก่พระรัตนเศรษฐี ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองระนองเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

หนังสือมาณวันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๖
ปีชวดฉก

ตรารูปคนถือดาบประจำครัว   ตราพระคชด้ห็นอยประจำฉนัก

ต่อมาความปรากฏว่า รัฐบาลอังกฤษจัดการปกครองหัวเมือง ซึ่ง
ได้ ไปจากพะม่ากวตชนัน โดยดำดบมาถึงทศอดน พระราชอาณาเขตต์ทาง
ทะเลตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริ
ว่า เมืองตระแตะเมืองระนอง เป็นเมืองชนอยู่ในเมืองชุมพรจะรักษา
ราชการทางชายแดนไม่สะดวก จึงโปรด ฯ ให้ยกเมืองตระแตะเมืองระนอง
ขึ้นเป็นหัวเมืองจัตวา ขึ้นตรงต่อกรุงเทพ ฯ ส่วนเมืองระนองนั้นทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์ พระรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง)
ขึ้นเป็นพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕
มีตำแหน่งตราพระคชด้หน้าเมืองดังนี้

ตำแหน่งตราหน้าเมืองตั้งพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง)

เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง

ตำรวจ ทานเจ้าพระยา อัครมหาเสนา ฯ มาถึงหลวงศรี
โดหมุม ผู้ช่วยราชการ หลวงอินทศิรปัดดี หลวงพรหมภักดี กรมการ
ผู้รักษาเมืองระนอง

ด้วยมี พระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสั่งถึงหนาทดำรัสเห็น
 เกด้า ๆ ดังว่า เมืองระนองแต่ก่อนเป็นเมืองชนเมืองชุมพร บ้านเมือง
 ก็อยู่ในป่าดงรกร้างหาเป็นภูมิฐานบ้านเมืองไม่ ทรงพระกรุณาโปรด
 เกด้า ๆ ตั้งให้พระรัตนเศรษฐีให้เป็นผู้ดำรงราชการรักษาบ้านเมือง พระ
 รัตนเศรษฐีชักชวนเกลี้ยกล่อมไทย จีน ให้มาตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่
 เย็นเป็นสุข บ้านเมืองบริบูรณ์มั่งคั่งชนกว่าแต่ก่อนมาก พระรัตนเศรษฐี
 รับทำอากรดื่บูกพระราชทรัพย์ของหลวงท่วมากชนกว่าแต่ก่อน พระรัตน
 เศรษฐีเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้นทรงพระราชดำริว่า พระรัตนเศรษฐี
 ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านานหามี่ระแวงในราชการแต่ตั้งหนึ่ง
 ตั้งใดไม่ เป็นคนมีความชอบมาก พระรัตนเศรษฐีก็เป็นผู้ใหญ่ควร
 จะเลื่อนบรรดาศักดิ์พระรัตนเศรษฐีขึ้นให้ควรแก่ความชอบ จะได้เป็น
 พระเกียรติยศแก่นานาประเทศ จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 ตัญญาบัตรเลื่อนพระรัตนเศรษฐีขึ้นเป็นที่พระยารัตนเศรษฐี ผู้ดำริ
 ราชการเมืองระนอง ให้ถือศักดินา ๒๐๐๐ ให้พระราชทานเครื่องยศแก่
 พระยารัตนเศรษฐี หมวกจีบดำจุททองคำ ๑ ดูกประจำทองคำ ๑
 ถาดหมากทองคำ ๑ โคนโททองคำ ๑ เต็มมั่งกร ๑ เต็มเข็มขาบ ๑
 ผ้าด้านห่มนอนผืน ๑ ผ้าแพรดั่งหมกดับแถบ ๑ ผ้าแพรจีนเจ้าชาวเพดาะ ๑
 ผ้าปุมเขมรผืน ๑ รวม ๓๐ ตั้ง ให้ยกเมืองระนองมาชนกรุงเทพ ฯ
 และให้พระยารัตนเศรษฐีตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ ประพฤติ
 การแต่ที่ชอบที่ควรต่างพระเนตรพระกรรณโดยพระราชกำหนดกฎหมาย คิด
 อานทำนุบำรุงบ้านเมืองให้บริบูรณ์มั่งคั่งให้ยิ่งชนกว่าแต่ก่อน ให้ดม

แก่ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยง จะได้มีความเจริญถาวรต่อไป ถ้ามี
ราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ให้พระยารัตนเศรษฐีผู้สำเร็จราชการกรมการบอกให้
กรมการถือเข้ามาวางเวรกรุงเทพ ฯ ตามกระทรวงเหมือนอย่างหัวเมืองชน
กรุงเทพ ฯ ท่งปวง ถ้าถึงกำหนดตั้งเงินภาษีอากรตบูกพระราชทรัพย์ของ
หลวงเมื่อใด ก็ให้บอกหนังสือแต่งกรมการคุมเข้าไปตั้งต่อเจ้าพนักงาน
กรุงเทพ ฯ อย่าให้เงินอากรพระราชทรัพย์ของหลวงค้างดงงดบิไปได้ อนึ่ง
ถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ก็ให้พระยารัตนเศรษฐีไปพร้อมด้วย
พระหลวงขุนหมื่นกรมการนายอากร นายกอง นายหมวด ณ พระอาราม
จำเพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า บ่ายหน้าต่อ
กรุงเทพ ฯ กระทำสัตยาบันด้วยคำสัตย์ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว กราบถวายบังคมรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาบันจะ ๒
ครั้งตามอย่างธรรมเนียมอย่าให้ขาด และให้พระยารัตนเศรษฐีประพฤติก
การรักษามืองตามพระราชบัญญัติ และต้องตราตั้งออกมาครั้งนครั้ง
ก่อนจงทุกประการ

ดารตรามาณวัน ๒ ๑ ๘ ค่ำ ปีมะจิดวาศก ๒

ในคราวที่พระราชทานสัญญาบัตรพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) นั้น
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ
ราชทานสัญญาบัตรนายคอซิมก้อง (ซึ่งได้เป็นพระยารัตนเศรษฐีและพระยา
ดำรงสุจริตเมื่อในรัชกาลที่ ๕) ผู้เป็นบุตร ให้เป็นที่หลวงศรีโศภณ
ตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองระนองด้วย

วิธีการปกครองหัวเมืองในสมัยเมื่อแรกยกเมืองระนองขึ้นเป็นหัวเมือง
 จัตวานั้น ยังเป็นแบบโบราณ คือเจ้าเมืองกรมการได้แต่ค่าธรรมเนียม
 ต่าง ๆ เป็นผลประโยชน์แทนเงินเดือน และต้องบำรุงบ้านเมืองโดย
 ลำพัง แต่อาจทำไร่นาค้าขายหาผลประโยชน์ได้ จะเรียกราษฎรใช้สอย
 ในกิจการของตนก็ได้ มีข้อห้ามเพียงอย่าให้ผู้คนกดขี่ให้อาณาประช
 ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ส่วนการเก็บภาษีอากรนั้นนอกจากเงินด้วยซึ่ง
 มาเปลี่ยนเป็นรัฐูปการในรัชกาลที่ ๖ ไปแล้ว ให้มีเจ้าภาษีนายอากร
 ประมุขขึ้นรับผูกขาดไปจากในกรุงเทพฯ อำนาจเห็นอรรถตามหัวเมือง
 จึงมีอำนาจเจ้าเมืองกรมการในการปกครองอย่าง ๓ อำนาจเจ้าภาษีนาย
 อากรในการเรียกเก็บภาษีอย่าง ๓ หัวเมืองใดเป็นหัวเมืองใหญ่เจ้าเมือง
 เป็นคนสำคัญ เจ้าภาษีนายอากรก็อ่อนน้อมด้วยจำต้องอาศัยความ
 อนุเคราะห์ของเจ้าเมืองจึงจะเร่งเรียกภาษีอากรได้สะดวกในเมืองนั้น ถ้า
 เป็นเมืองไม่สำคัญและเจ้าเมืองเป็นแต่คนชนชั้นสามัญ เจ้าภาษีนายอากร
 ก็มีดื้อยาเกรงแม่จันทวนเข้าห็นส่วนในการเก็บภาษีอากรในเมืองนั้น ก็มี
 พระยาระนอง (คอซู่เจียง) เป็นพ่อค้าอยู่ก่อน แล้วมาเป็นเจ้าภาษี
 นายอากรที่เมืองระนองอยู่เมื่อก่อนเป็นเจ้าเมือง รัชชานาญการในท้องที่
 อยู่แล้ว ครั้นได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองก็แต่เห็นว่าจำต้องรวมอำนาจทั้ง ๒
 อย่างนั้นไว้ด้วยกันจึงจะปกครองทำนุบำรุงบ้านเมืองได้สะดวก และเป็น
 ประโยชน์ทั้งในราชการและในส่วนตัวเองด้วย จึงขอรับผูกขาดเก็บภาษี
 อากรเมืองระนองด้วย ก็ได้รับอนุญาตจากกรุงเทพฯ ตามประสงค์
 เพราะในสมัยนั้นเมืองระนองเป็นอย่างว่า “ อยู่สุดหัด้าฟ้าเขียว ” พวก

กรุงเทพ ฯ ที่รับทำภาษีอากรเป็นอาชีพไม่มีใครปรารถนาหรือกล้าจะรับไป
เก็บภาษีอากรถึงเมืองระนอง พวกที่อยู่ในท้องถิ่นก็ไม่มีทุนแะกำลัง
พอจะประมูลผู้พระยารัตนเศรษฐีได้ ภาษีอากรที่เก็บ ณ เมืองระนองใน
สมัยนั้น ๕ อย่าง คือเก็บภาษีตบุงที่ออกจากเมืองอย่าง ๑ เก็บภาษีสินค้า
เข้าเมือง ๑๐๐ ชก ๓ ตามราคาอย่าง ๑ ภาษีเงินอย่าง ๑ ภาษีสุรา
อย่าง ๑ ภาษีบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ เรียกรวมนั้นทั้ง ๕ อย่างว่า “ภาษี
ผลประโยชน์”

ลักษณะการ ที่ให้ผู้ว่าราชการเมืองรับผูกขาดเก็บ ภาษีผลประโยชน์
ดังว่ามา ดูเหมือนจะจัดชนบทเมืองระนองก่อน ครั้นเห็นว่าผลประโยชน์
จึงขยายต่อไปถึงเมืองที่ใกล้เคียง คือเมืองตะกั่วป่า เมืองพังงา
แะเมืองภูเก็ต ที่เป็นประโยชน์ข้อสำคัญนั้น คืออำนาจในการปกครอง
แะอำนาจในการเก็บภาษีอากร รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การที่
รวมอำนาจเช่นนั้น ถ้าเป็นแต่แต่ดูเผิน ๆ ดูเหมือนจะเป็นทางให้ราษฎร
ได้ความเดือดร้อน เพราะเจ้าเมืองจำต้องเก็บเงินภาษีอากรส่งพระคลัง
ให้ได้ปีละเท่านั้น ๆ ถ้าเก็บได้มากกว่านั้น ชน ไปเท่าใด ก็เป็น กำไรของ
เจ้าเมือง ถ้าเก็บได้น้อยไป เจ้าเมืองก็ต้องขาดทุน เจ้าเมืองมีอำนาจ
บังคับบัญชา ราษฎร ได้ก็น่าจะ เรียกเร่งเอา เงินภาษีอากร ให้เกิน พักดอตรา
เพื่อหากำไร แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยมีเครื่องบ่วงกั้นอยู่ใน
ทางเศรษฐกิจ คือหัวเมืองเหล่านี้ผู้คนพลเมืองมีน้อย แต่มีแร่ตบุง
ซึ่งเป็นของมีราคาอยู่ในแผ่นดินมาก จำต้องมีคนมากดำหริบเป็นแรงงาน

ชุดคึกกชนจำหน่ายจึงจะเกิดผลประโยชน์มาก
เจ้าเมืองทรีบท่าภาษี
ผลประโยชน์ไม่ใช่แต่จำเป็นต้อง ปกครอง เอาใจมิให้ราษฎร ในท้องที่ท่งถิ่น
ถ่านไปอยู่อื่นเท่านั้น ยังต้องพยายามชวนชวาชวาทคนจากทอนเข้ามา
อยู่ในเมืองเพื่อเพิ่มเติมแรงงานสำหรับชุดคึกกให้มีมากขึ้น อีกประการ ๑
ถ้ามีผู้คนเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้นเพียงใด ถ้าไรของเจ้าเมืองซึ่งพึงได้ใน
ภาษอากรท่ง ๕ อย่าง ซึ่งรวมเรียกว่าภาษผลประโยชน์ก็ยิ่งมากขึ้นเพียง
นั้น ความอนนเป็นเครื่องบ่งกนมิให้เจ้าเมืองกดขี่ราษฎร ในเมืองของ
ตนอยู่ในตัว

พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ปกครองทำนุบำรุงเมืองระนอง
โดยวิธีดังกล่าวมา บ้านเมืองก็มีความเจริญ ส่วนตัวก็มั่งคั่งทรัพย์สมบัติ
เพิ่มพูนขึ้น ได้ตั้งห้างโกหงดวนขนทเมืองเกาะหมากสำหรับซื้อขายสินค้า
ของเมืองระนอง แะขยายการทำเหมืองแร่ดีบุกข้ามเขาบรรทัดเข้ามา
จดในแดนเมืองหงส์ดวน ใช้ทุนและกำลังของห้างโกหงดวนบำรุงการค้าขาย
ในเมืองหงส์ดวนเจริญขึ้นอีกเมือง ๑ จึงโปรดฯ ให้ยกเมืองหงส์ดวนขึ้น
เป็นเมืองจัตวามาขึ้นกรุงเทพ ฯ เหมือนอย่างเมืองระนอง

เมื่อพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ยังเป็นพ่อค้าอยู่ที่เมืองพังงา
ในรัชกาลที่ ๓ นั้น ได้หญิงไทยชาวเมืองเป็นภริยา มีบุตรด้วยกัน
๕ คน

คนที่ ๑ ชื่อคอซิมเจง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชกาลที่ ๔
เป็นทนายคดีโดหมุมพิทักษ์ ตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองระนอง แล้ว
ถึงแก่กรรมในตำแหน่งนั้น

คนที่ ๒ ชื่อคอซิมทอง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชกาล
ที่ ๔ เป็นมหาดวงศรีโศภณพิทักษ์ ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เลื่อนขึ้นเป็น
พระศรี โศภณพิทักษ์ และเป็น พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการ เมือง หนอง
แทนบิดา ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี
สมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร

คนที่ ๓ ชื่อคอซิมจิว ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชกาลที่ ๕
เป็นมหาดวงศรีสมบัติ ผู้ช่วยราชการเมืองหนอง แด้วถึงแก่กรรม

คนที่ ๔ ชื่อคอซิมซิม ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชกาล
ที่ ๕ เป็นหลวงแด้วเดือนเป็นพระศรีโศภณพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการเมือง
หนอง แด้วได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาอภัยภูงคตทิสรัทธา ผู้ช่วยราชการเมือง
ตระบุรี (เป็นตำแหน่ง กิตติมศักดิ์ ด้วยในชั้นหลังมาเมืองตระจัดตั้ง
เป็นอำเภอขึ้นเมืองหนอง)

คนที่ ๕ ชื่อคอซิมเต็ก ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชกาลที่ ๕
เป็นพระแด้วเดือนเป็นพระยาจตุรราชโกศการ ผู้ช่วยราชการเมืองหลังสวน

เมื่อพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมเจียง) ไปอยู่ที่เมืองหนองแด้ว
มีบุตรเกิดด้วยภรรยาอื่นอีกคน ๓ เป็นที่ ๖ ชื่อคอซิมบ ถวายตัวเป็นมหาด
เล็กในรัชกาลที่ ๕ ได้รับ พระราชทาน สัญญาบัตรเป็นที่หลวง บริรักษ์
โศภณพิทักษ์ ตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองหนอง แด้วเดือนเป็นที่
พระอภัยภูงคตทิสรัทธา ผู้ช่วยราชการ เมืองตระบุรี (เมื่อยังเป็นหัวเมือง
จัตวา) ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้ช่วยราชการ
เมืองตรัง แด้วเดือน ขึ้นเป็น สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

ตอนที่ ๓

เรื่องตั้งข้าหลวงประจำหัวเมืองฝ่ายตะวันตก

ตั้งแต่รัฐบาลยอมให้เจ้าเมืองรับผูกขาดเก็บ ภาษีอากร ผลประโยชน์
หัวเมืองฝ่ายตะวันตกในรัชกาลที่ ๔ ดังกล่าวมาในคอนก่อน เมืองพังงา
(รวมกับเมืองตะกั่วทุ่ง) ส่งเงินภาษีอากรเข้าพระคลังปีละ ๒๖,๘๖๐ บาท
เมืองภูเก็ตปีละ ๑๗,๓๖๐ บาท เมืองตะกั่วป่าปีละ ๒๖,๘๖๐ บาท เมือง
ระนองปีละ ๔,๗๒๐ บาท ถึงตอนปลายรัชกาลที่ ๔ ในยุโรปต้องการ
ช็อคบุกมากขึ้น ดิบกกขนราคา ผู้ทำเหมืองดิบบุกในแหลมมะลายู
ทั้งในแดนอังกฤษและตามหัวเมืองในแดนไทยพากันได้กำไรร่ำรวยมาก ผู้
ที่ปรารถนาจะหาผลประโยชน์ในการทำเหมืองดิบบุกก็มากขึ้น และเมื่อ
ในรัชกาลที่ ๕ นั้นพ่อค้าจีนอยู่ที่เมืองสิงคโปร์คนหนึ่ง แซ่ตันชอกิมแจ้ง
ประกอบการค้าขายติดต่อกับกรุงเทพ ฯ ตัวเองก็ได้เข้ามาเฝ้าเห็นคุ้นเคย
ชอบพระราชอัธยาศัยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
ให้เป็นที่หลวงพิเทศพาณิชย์ ต่อมาทรงพระราชดำริว่ารัฐบาลสยาม
ควรจะมั่งคั่งสุดคอบดูแลรักษาประโยชน์ของไทยอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ และ
หลวงพิเทศพาณิชย์คนก็แจ้งเป็นผู้ซึ่งอังกฤษนับถือ จึงโปรด ฯ ให้เลื่อน
บรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระพิเทศพาณิชย์ ตำแหน่งกงสุลสยาม ณ เมือง
สิงคโปร์ พระพิเทศพาณิชย์เป็นพ่อค้าโดยอาชีพ ครั้นเห็นว่าการทำ
เหมืองดิบบุกได้กำไรมากและคนฝากฝ่ายอยู่กับไทย จึงคิดจะเข้ามาทำ

เหมืองดีบุกในแดนสยามทางหัวเมืองฝ่ายตะวันตก เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๘
 เข้ามากรุงเทพฯ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ขอไปตรวจดูเหมืองดีบุกที่เมืองกระบี่ เมืองระนอง เมืองหลังสวน และ
 เมืองตะกั่วป่า ก็โปรดฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ตามประสงค์
 และให้มีข้าหลวงไปด้วย เมื่อไปตรวจดูตลอดท้องที่แล้ว พระพิเทศ
 พานิชย์ขอพระราชทานทำเหมืองแร่ดีบุกที่เมืองกระบี่ ซึ่งยังไม่มีผู้ใด
 รับทำมาแต่ก่อน ฝ่าละอองธุลีพระบาทในเวลานั้นเกิดมีข้อวิตกกังวลของรัฐบาลชน เมืองด้วย
 เมืองกระบี่ เหตุด้วยฝรั่งเคตซุดคองดูล์เอ็ดในประเทศอียิปต์สำเร็จได้
 พวกฝรั่งเคตซุดก็พากันคิดจะหาที่ขุดคองทำนองเดียวกันในประเทศอื่นต่อไป
 มีฝรั่งเคตซุด บาง จำพวก คิดจะ ขุดคอง แต่ เมือง กระ บี่ มา ออก เมือง ชุมพร
 ให้เป็น ทาง ใช้เรือ กำปั่น จากยุโรป ไปถึง เมืองจีน เร็วขึ้น ได้ หาย วัน โดย
 มีต้องอ้อมแหลมมะดาญไปทางเมืองสิงคโปร์ ถึงคิดแผนที่และเรียกชื่อว่า
 “คองคระ” ความคิดของฝรั่งเคตซุดในเรื่องคองคระครั้งนั้น เป็น
 แต่เดียงดาธรรมดา แต่ยังไม่ปรากฏในทางราชการว่ารัฐบาลฝรั่งเคตซุดจะ
 ดันับดุนันต์กเพียงใด แต่ฝ่ายไทยคิดเห็นได้ว่าถ้าฝรั่งเคตซุดมีอำนาจถึงได้
 ขุดคองคระในครั้งนั้นคงจะมีผล ๒ อย่าง คือได้ดินแดนพระราชอาณา
 เขตต์ทาง แหลม มะดาญ มีมาก ก็น้อยอย่าง ๑ ได้ประโยชน์ การ ค้าขาย
 ของอังกฤษทางเมืองเกาะหมากและสิงคโปร์ ด้วยจะมีเรือไปค้าขายน้อย
 ลงอย่าง ๑ กับ ได้ เห็น ความ สำคัญ ใน ส่วน ไทย อีกข้อ ๑ ที่ ต้อง ให้
 อังกฤษ เชื่อว่า ไทย มีได้ ดันับดุนัน ฝรั่ง เคต ในเรื่อง จะขุด คองคระ นั้น เมื่อ
 พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้

พระพิเทศ พาณิชย์ ทำเหมือง ดิบก ท เมือง ตรีบุรี จัง ทรง ตั้ง พระ พิเทศ
พาณิชย์ให้เป็นทนายอัยยวงคตทศรักษา ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง
ตรีบุรี เมื่อ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๓ อัน เป็น ปี ที่สุดแห่ง รัชกาล ที่ ๕ นั้น
แต่ตัวพระยาอัยยวงคตทศรักษา (ตันกิมเจ็ง) ก็คงอยู่ที่เมืองสิงคโปร์
และทำราชการเป็น กงศุัดสยาม อยู่ด้วย เป็น แต่แต่ง ผู้แทน ตัวไปทำ
เหมือง ดิบก เมือง ตรีบุรี ก็หาดำริ้จผล ได้กำไร ร่ำรวย เหมือนอย่าง
เมืองอื่นไม่

ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๕ พระยาอัยยวงคตทศรักษา
(ตันกิมเจ็ง) เข้ามายื่นเรื่องราวต่อกระทรวงกระดาโหมซึ่งเป็นเจ้าหน้าที
บังคับการหัวเมืองบักซ์ ได้ฝ่ายตะวันตกอยู่ในสมัยนั้นว่า พระยาวิจิตร
สงคราม จางวางว่าราชการเมืองภูเก็ต เก็บภาษีอากรได้เงินเอาเป็นผล
ประโยชน์ส่วนตัวได้เป็นอันมาก คงส่งเงินหลวงแต่ปีละ ๓๗,๓๖๐ บาท
พระยาอัยยวงคต ฯ ขอรับผูกขาดเก็บเงินภาษีอากรเมืองภูเก็ต จะประมูล
เงินขึ้นปีละ ๒๐๒,๖๔๐ บาท รวมเป็นปีละ ๓๒๐,๐๐๐ บาท การที่พระยา
อัยยวงคต ฯ ขอ ประมูล เงินภาษีอากร เมืองภูเก็ต ครั้งนั้น เป็น เหตุ ขอ
ดำคัญอื่น ๑ ในเรื่องตำนานหัวเมืองฝ่ายตะวันตก รวมทั้งเมืองระนอง
ด้วย ด้วยมีผลทั้งฝ่ายข้างดีและฝ่ายข้างร้ายในเวลาดังมา คือเมื่อ
พระยาอัยยวงคต ฯ ยื่นเรื่องราวร้องประมูลนั้น ลักษณะการเก็บภาษีอากร
ยังใช้วิธีเรียกประมูลอยู่ทั้งในกรุงเทพ ฯ และตามหัวเมือง ที่เจ้าเมือง
ทางฝ่าย ตะวันตก ได้มี อำนาจ ในการเก็บ ภาษี อากร ใน เมือง ที่ตน ปกครอง

เป็นด้วยเข้ารับประมูลเป็นเจ้าภาษีในเมืองนั้น ๆ และไม่มีผู้ใดกล้า
 แย่งประมูลมาก่อน มิได้เป็นผู้เก็บภาษีโดยเป็นตำแหน่งเจ้าเมือง แต่
 ส่วนการทำนุบำรุงบ้านเมือง เช่นทำถนนหนทาง หรือให้ผลประโยชน์
 แก่เจ้าพนักงานรักษาการบ้านเมืองนั้น อยู่ในหน้าที่ส่วนเป็นผู้ว่าราชการ
 เมือง การที่เจ้าเมือง เป็นเจ้าภาษี ด้วยได้ใช้เงินกำไรในการปกครอง
 ทำนุบำรุงบ้านเมืองไปในตัว มิได้เป็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียว
 ถ้ายอมรับประมูลของพระยาอภัยภูงคต ฯ อำนาจและผลประโยชน์อันเป็น
 กำลังของหัวเมืองจะเกิดแยกกัน ฝ่ายพระยาอภัยภูงคต ฯ เป็นเจ้าภาษี
 นายอากรเก็บเงินได้เท่าใด เหลือจากส่งหลวงแล้วก็ยังเป็นประโยชน์ของ
 ตนฝ่ายเดียว หากต้องจ่ายใช้ในการทำนุบำรุงบ้านเมืองไม่ ฝ่ายเจ้าเมือง
 เมื่อ มิได้ เป็น เจ้าภาษี นายอากร ด้วย กีดกันทุน ที่จะใช้ ในการ ปก ครอง ทำนุ
 บำรุงบ้านเมือง จึงเป็นความลำบากเกิดขึ้น ด้วยพระยาอภัยภูงคต ฯ
 รับประมูลเพิ่มเงินผลประโยชน์แผ่นดินขึ้นอีกมากมาย จะไม่รับพิจารณา
 ก็ไม่ได้ แต่ถ้ายอมให้รับประมูลตามปรารถนา ความยุ่งเหยิงระด้า
 ระด้ายก็จะเกิดขึ้นในเมืองภูเก็จ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
 ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอยู่ในเวลานั้น จึงว่ากล่าวเกลี้ยกล่อม
 พระยา วิจิตต์สงคราม จางวาง ผู้สำเร็จ ราชการ เมือง ภูเก็ต ให้รับ ประมูล เงิน
 ภาษีอากรเมืองภูเก็ตสูงกว่าพระยาอภัยภูงคต ฯ ๓๖,๐๐๐ บาท รวมเป็น
 ปีละ ๓๓๖,๐๐๐ บาท แล้วออก ท้องตราตั้ง พระยา วิจิตต์ สงคราม ให้เป็น
 เจ้าภาษีเมืองภูเก็ตต่อไป ฝ่ายพระยาวิจิตต์สงครามเห็นว่าตนเคยเปรียบ

เจ้าเมืองอื่นในฝ่ายตะวันตกด้วยกัน จึงเอาวิธีของพระยาอภัยภูงคต ฯ มา
 ใช้ ยื่นเรื่องราวขอประมูลภาษีอากรตามหัวเมืองฝ่ายตะวันตกบ้าง คือ
 เมืองระนอง เดิมตั้งเงินภาษีอากรเข้าพระคลังปีละ ๔,๗๒๐ บาท ขอประมูล
 เพิ่มอีก ๘๗,๖๘๐ บาท รวมเป็นปีละ ๑๐๒,๔๐๐ บาท เมืองตะกั่วป่า
 กับเมืองพังงา เดิมตั้งเงินภาษีอากรเข้าพระคลัง ปีหนึ่งเมืองตะ
 ๒๖,๘๖๐ บาท พระยาวิชิตสงครามขอประมูลเพิ่มเมืองตะ ๒๘,๐๔๐ บาท
 รวมเป็นเมืองตะ ๕๖,๐๐๐ บาท สมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ เรียกเจ้าเมืองเหล่านั้น
 มาไต่ถาม ต่างชี้แจงรายได้รายจ่ายให้ทราบ และร้องว่าเหลือกำลัง
 ที่จะประมูลเงินเพิ่มขึ้นไป แม้เพียงเท่าที่พระยาวิชิตสงครามร้องประมูล
 สมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ เห็นจริงด้วย จึงเปรียบเทียบให้ยกภาษีอากรเมือง
 ตะกั่วทุ่ง มารวมกับเมืองตะกั่วป่า แล้วให้พระยาเสนาสุจิต (นุช
 ณ นคร) รับประมูลเงินภาษีอากรเพิ่มขึ้นเพียงปีละ ๑๖,๐๐๐ บาท เมือง
 พังงากับเมืองระนองนั้นเปรียบเทียบให้พระยาบริรักษ์ภูธร (ชำ ณ นคร)
 กับพระยารัตนเศรษฐี (คอซู่เจียง) รับประมูลเพิ่มเงินหลวงปีหนึ่งเมือง
 ตะ ๘,๐๐๐ บาท แล้วให้เป็นเจ้าภาษีนายอากรต่อไปตามเดิม

การที่ประมูลเงินภาษีอากรหัวเมืองฝ่ายตะวันตกนั้น มี
 การเกิดขึ้นเป็นผล ๒ อย่าง คือ อย่าง ๑ จำนวนเงินหลวงที่จะต้องตั้งจาก
 หัวเมืองฝ่ายตะวันตกมายังพระคลังมหาสมบัติมากขึ้นกว่าแต่ก่อน หาดาย
 เท่า ต้องตั้งขาดหลวงให้ออกไปอยู่ประจำที่เมืองภูเก็ต มีหน้าที่
 ดำหรับเรียกเร่งเงินภาษีอากรให้ตั้งทันตามกำหนด แล้วขาดหลวงรวบรวม
 ตั้งมายังกรุงเทพ ฯ ลักษณะการที่ดังนั้น ช่นเดิมให้มีเรือรบออกไป

เป็นกำหนดรับเงินพอา้อมแหดมมะดาญเข้ามายัง กรุงเทพ ฯ ครั้นเมื่อมี
 แเบงก์เข้ามาตั้งในกรุงเทพ ฯ ทำการติดต่อกับรัฐบาล จึงแก้ไขวิธี
 ขาดดวง ดั่งเงินนั้นให้ไปตั้งที่สาขาของแบงก์ ณ เมืองเกาะหมาก และ
 แเบงก์ทางกรุงเทพ ฯ นำเงินส่งต่อพระคลัง ฯ เป็นต้นต่อมา ผล
 อีกอย่าง ๑ นั้น เมื่อเจ้าเมืองต้องส่งเงินหลวงมากกว่าแต่ก่อน
 ต่างก็ต้องชวนชวญาคิดอ่านจัดการให้เกิดผลประโยชน์ในบ้านเมือง อันเป็น
 ทางที่จะเก็บภาษีอากรได้เงินมากขึ้น ก็ในหัวเมืองเหล่านั้นมีแต่แรดดิบ
 เป็นต้นสำคัญซึ่งสามารถจะให้เกิดผลประโยชน์ แต่ว่าจำนวนคนใน
 พนเมืองมีน้อยไม่พอการ พวกเจ้าเมืองจึงคิดอ่านชักชวนจีนต่างดาว
 เขามาทำเหมืองดิบให้มากขึ้น ทงทเบ้นเตมาเกนวยเหมืองและจนกุด
 กรรมกร เจ้าเมืองไปยุยงเงินพวกพ่อค้าเกาะหมากมาทำทุนตรอง
 ให้พวกจีนทำเหมือง แดวรบชอดิบกุดลงไปขายพวกพ่อค้าเกาะหมาก
 ด้วยในสมัยนั้นยังไม่มีพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ เจ้าเมืองจะให้
 ใครทำเหมืองดิบในอาณาเขตปกครองของตนดั่งที่ใด วิชา
 การดังกล่าวมาเกิดผลประโยชน์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรงนั้น
 คือทำดิบได้มากขึ้นเงินอากรดิบก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น ส่วนผลประโยชน์
 ทางอ้อมนั้น คือ มีจีนเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ผืนและดู่รากจำหน่าย
 ได้มากขึ้น คนเดินเบยในบ่อนก็มากขึ้น ดินค้าเข้าเมืองซึ่งต้องเสีย
 ภาษี ๑๐๐ ชก ๓ ก็มากขึ้น เงินได้จากภาษีอากรเหล่านี้ ซึ่งเจ้าเมือง
 เป็นผู้ผูกขาดจากรัฐบาลก็ได้มากขึ้นตามกัน ยังผลประโยชน์ทางอ้อมอีก
 อย่าง ๑ คือเกิดมตกกกว่านร้านเรือนตลาดยี่ด่านมั่งคั่งขึ้นในบ้านเมือง ทง

เกิดการค้าขายอุดหนุนทางอาชีพของพวกราษฎรพลเมืองที่อยู่มาก่อน อาจ
หาทรัพย์สินสมบัติได้สมบูรณ์และสะดวกขึ้น เพราะเหตุที่มัจฉานคนเข้ามา
อยู่ในบ้านเมืองทวชน บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นด้วย แต่ทาง
ข้างเดียวก็นั้น ด้วยการที่จัดบำรุงผลประโยชน์ให้เพิ่มพูนขึ้นครั้งนั้น เกิด
แต่ความคิดของเหล่าเจ้าเมือง ซึ่งมุ่งหมายแต่จะให้ได้ผลประโยชน์ ตั้ง
พระคลัง ทั้งเป็นกำไรส่วนของตนให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นประมาณ
ไม่ได้คิดถึงทางได้ทางเดียวของราชการบ้านเมือง ให้ยืดยาว หรือเป็น การรอบ
คอบ รัฐบาลในกรุงเทพ ฯ ในสมัยนั้นก็ยังไมรู้การในท้องที่ถวณดี และ
ยังไม่ได้คิดที่จะแก้ไข วิธีการปกครองตามหัวเมืองปล่อยให้เจ้าเมืองจัดการ
บำรุงหาผลประโยชน์โดยอำเภอใจ ก็เกิดทางข้างเดียมนั้นแต่แรกด้วยผล
ประโยชน์ซึ่งเกิดเพิ่มพูนขึ้นนั้น ไปตกเป็นกำไรของบุคคลแต่บางจำพวก
ดังจะพึงเห็นได้ในอธิบายต่อไปนี้ คือ

๑. เจ้าเมืองเป็นอย่างนายธนาคาร และเป็นเจ้าภาษี และเป็น
พ่อค้ารับสินค้าเขาออก กำไรที่ได้ในการเหล่านั้นตกอยู่แก่เจ้าเมือง

๒. พวกเฒ่าเก๋นายเหมืองรับผูกช่วงอากรสุราฝิ่น และบ่อนเบี้ย
สำหรับบริเวณเหมืองของตน ขูดหาแร่ดิบมาขายแก่เจ้าเมือง รับ
ซื้อสินค้าจากเจ้าเมืองไปจำหน่ายเป็นรายย่อยแก่พวกผู้จัดทำเหมือง กำไร
ในส่วนนั้นได้แก่พวกนายเหมือง

๓. พวกจีนผู้ดีที่มาจากเมืองจีน ด้วยเห็นแก่ค่าจ้างอัตราสูง
ยอมทำสัญญากับเฒ่าเก๋นายเหมือง ว่าจะรับจ้างอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น ๆ
เป็นกำหนด ถ้าหลบหนียอมให้เฒ่าเก๋มีอำนาจจับกุมร้องฟ้องมีโทษ

ทางอาชญา ถ้าการเป็นไปโดยปกติ พวกจีนก็จัดทำเหมืองครบกำหนด
 เวลาสัญญา ก็จะได้เงินค่าจ้างถึงร่ำรวยกลับไปเมืองจีน ขอนเป็นเครื่อง
 ดึงใจให้พวกจีนก็ดัดสมัครมารับจ้างทำเหมือง แต่การมีได้เป็นปกติแก่จีน
 ก็ดีทั่วไป เหตุด้วยมีเครื่องช่วยวณอนนายเหมืองจัดตั้งขนหากำไรส่วนตัว
 ในบริเวณเหมือง คือโรงสุราโรงสูบฝิ่นและบ่อนเบี้ย ห้างร้านขายของ
 ต่าง ๆ ซึ่งพึงต้องการใช้สอย เช่น เครื่องนุ่งห่มเป็นต้น ก็เป็นของ
 นายเหมืองขาย ตลอดจนเวลาต้องการเงินใช้สอยจะขอยืมนายเหมือง
 ก็ต้องเสียดอกเบี้ย เพราะมีการเหตุนายพวกจีนที่รับจ้างทำเหมืองถึงได้
 ค่าจ้างแรงก็มีทางที่เสียไปเสียโดยมาก ไม่มีคนใดที่จะเก็บได้เต็มตาม
 คาดหมาย แม้เพียงได้เงินคิดตัวพอเป็นกำไรก็กลับไปบ้านเมืองกันน้อย ที่
 ทำงานได้ค่าจ้างมาแต่เดี๋ยวหมดไปมีมาก ครั้นหมดหนาก็ถูกจับกุมทำโทษ
 จะฟ้องร้องนายเหมืองก็ไม่ได้ ด้วยการที่สูบฝิ่นกินสุราหรือเดินเบี้ยเสีย
 ทรัพย์หมดไปเป็นด้วยใจสมัครของตนเอง เพราะทางเดียวมีดังพรรณนา
 มา น พวกจีนก็จัดทำเหมืองตามหัวเมืองฝ่ายตะวันตกจึงเป็นคนขี้ด้น มี
 แต่ตัวกับแรงที่ทำงานอยู่โดยมาก

ตั้งแต่เพิ่มเงินภาษีอากรขึ้นในหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ต่อมาภายใน
 ๓ ปี มีพวกจีนก็ตั้งนายเหมืองดื่บทุกพาเข้ามาอยู่ในบ้านเมืองก็มีจำนวน
 เพิ่มขึ้นอีกมากมาย โดยจะเพาะที่เมืองภูเก็ตกับเมืองระนองนั้น จนถึงมี
 จำนวนจีนมากกว่าไทยที่เป็นพลเมืองเดิม ก็การเบียดเบียนกันในระหว่าง
 พวกจีนที่หาเหมืองมียอดอธิบายที่กล่าวมาแล้ว พอถึงครุฑจีน ปีชวด
 พ.ศ. ๒๔๓๘ ก็เกิดเหตุชนทเมืองระนอง ด้วยพวกจีนก็กำเริบต่อสู้เจ้าเมือง

กรมการจนเกือบจะเต็มเมืองระนอง ในครั้งนั้น   เรื่องพิศดารแจ้งอยู่ใน
ใบบอกของพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) มายังกรุงเทพ ฯ ดังนี้

“ ข้าพระพุทธเจ้า พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง
และกรมการ ขอบอกปณินิบัติมายังท่านออกพันทนายเวร ขอได้นำชน
กราบเรียน ฯ พณ ฯ หัวเจ้าท่านที่สมุหพระกระดาโหม ด้วยที่เมืองระนอง
ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้คนรักษาด่านทางระมัตระวงบ้านเมืองอยู่ ครั้น
ณ วันอังคาร เดือน ๕ ชน ค่ำ ๑ ปี ชวด อัฐศก เพลากลางวัน พวกจีน
เหมืองใหญ่ ซึ่งเป็นหนี้คดีเงินโรงภาษีพระราชทรัพย์ของหลวงคุมพวก
เพื่อนประมาณ ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน พากันหนีออกหักด้านทาง พอนั่ง
ตะนาว ราชครูต ชองไทร แขวงเมืองระนอง แล้วพวกจีนเข้าบุกรุก
พื้นที่พวกชาวด่าน ๕ ตำบลสู้รบแก่กัน พวกจีนตายบ้าง พวกไทย
ตายบ้าง พวกด่านเจ็บป่วยถึงดำหัดหลายคน พวกด่านตะนาว จับตัวพวก
จีนได้ ๘ คนกักกับตัวพาเดินทางมาจะตั้งที่เมืองระนอง ครั้นพวกด่าน
คุมพวกจีน ๘ คน เดินมากลางทางพวกจีนเหมืองเข้ากลุ่ม รุมทุบตีพื้นที่
พวกด่าน ๆ สู้รบแก่กัน พวกด่านตายบ้างพวกจีนตายบ้าง พวกด่าน
น้อยตัวสู้รบพวกจีนไม่ได้ ก็พากันแตกหนีแฉ่นเข้าป่าไป พวกจีนแย่งชิง
เอาเงิน ๘ คนไปได้

ครั้นวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ชน ๓ ค่ำ ปีชวดอัฐศก พวกจีน
คุมพวกประมาณ ๕๐๐—๖๐๐ คนพากันออกจากโรงเหมืองมาเที่ยวได้ฆ่า
พวกคนไทยในตลาดเมืองระนอง ฆ่าหลวงมหาดไทยกรมการตายคนหนึ่ง
ฆ่าพวกทนายตายคนหนึ่ง ฆ่าพวกด่านหน้าตาย ๒ คน และฆ่าราษฎร

ทั้งชายหญิง ในเมือง หนองคาย ประมาณ ๒๓ คน และฆ่าคนที่เคิ
 ราชการมาแต่เมืองอื่นตายบ้าง แต่หาทราบว่าตายสักกี่คนไม่ และเที่ยว
 ฆ่าคน ตาม แขวง อำเภอ ตาย สักกี่ คน ยังหา ได้ ตรวจ ดูไม่ ที่ยังเหลืออยู่
 พาครอบครัวแต่หนึ่งเข้าซ่อนตัวอยู่ในป่าดงเป็นอันมาก แล้วพวกจีน
 เอาไฟเผาเรือนราษฎรในแขวงอำเภอเมืองหนอง บางกลาง, บางริม,
 พอนรัง, ตะนาว, & คำบด แล้วพวกจีนเหมืองและพวกจีนจรดัดอ่านกัน
 คุมพวกอยู่มาก แล้วแต่งกองออกสกัดทางบกทางเรือมิให้พวกไทย
 ตามแขวงอำเภอเข้ามาในเมืองหนองได้ แล้วพวกจีนคิดจะเข้าบุกปล้น
 เอาโรงพยาบาลพระราชนิเวศน์ของหลวง ครั้นเจ้าพระพุทธรเจ้าและกรรมการ
 จะจัดคนออกให้ต่อสู้ด้วยพวกจีน ก็เห็นว่าพวกคนไทยมีน้อยตัว จึงเจ้าพระ
 พุทธรเจ้าและกรรมการได้จัดคนป้องกันโรงพยาบาลพระราชนิเวศน์ของหลวงไว้

ครั้น ณ วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะแมชวศรศก พวกจีนเข้า
 ออกเอา สะเบียง อาหาร ในดง ที่เมืองหนอง ได้แล้วพากันเอาเรือของเจ้าพระ
 พุทธรเจ้า และเรือ ของ ราษฎร ชาวบ้าน ประมาณ ๘-๑๐ ลำขึ้นไปทางเมือง
 ตะกั่วป่าเมืองภูเก็ตประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน แล้วพวกจีนคุมพวกประมาณ
 ๓๐๐-๔๐๐ คน พากันหนีเคิทางบกไปทางปากทรงพระโคตระแขวงเมือง
 หลังสวน การ (ภา) ชาจีนที่เกิดฆ่าฟันชาวไทย (๑) ที่เมืองหนองนั้น
 ก็ค่อยสงบลง แต่ยังไวใจไม่ได้ด้วยชาจีนยังมีใจกำเริบอยู่ เจ้าพระ
 พุทธรเจ้า กรรมการ ก็ยังจัดคน ให้ป้องกัน โรงพยาบาล พระราชนิเวศน์ของหลวงอยู่

(๑) คำว่า ไทย มาแต่ศัพท์ว่า ภาษาไทย จีนชาวนครฯ เรียกคนที่เห็นชาติ
 ไทยว่า ไทย ชาติจีนว่า ชาจีน

เล่มอมิได้ขาด   ขอหนึ่งเมื่อพวกจันทเยวชนาพวกราชไทยนั้น   ข้าพระ
 พุทธเจ้ากรรมการได้มีหนังสือลงวันศุกร์   เดือน ๔ ขน ๔ ค่ำ   ปีชวด
 อัฐศกฉบับ ๑   ลงวันเสาร์   เดือน ๔ ขน ๕ ค่ำ   ปีชวดอัฐศกฉบับ ๑
 รวม ๒ ฉบับ   คำนับแจ้งขอราชการไปยังเจ้าหมื่นเดิมอโฆราชปรีวิเกาน์
 ชิดกอมมิก์เนาข้าหลวง ณ เมืองภูเก็ตด้วยแล้ว   กับข้าพระพุทธเจ้า
 กรรมการมีหนังสือลงวันพฤหัสบดี   เดือน ๔ ขน ๓ ค่ำ   ปีชวดอัฐศก
 แจ้งขอราชการไปยังไปยังพระยาเพชรกำแพงสงคราม   ผู้ว่าราชการเมือง
 ชุมพรฉบับ ๑   ไปยังพระเพ็ชรศรีรัตนสงคราม   พระด้วงฉบับ ๑   ไปยัง
 หลวงปลัดกรมการผู้รักษาเมืองหลังสวนฉบับ ๑ รวม ๓ ฉบับ   ขอให้
 ท่านเจ้าเมืองกรมการเมืองชุมพร   ดั้ว,   เมืองหลังสวน   จัดกรรมการ
 พาคน ไปช่วย ข้า พระพุทธเจ้า บ้องกัน โรงภาษี พระราช ทรมัย ของ หลวง ท
 เมืองระนองด้วย   กรมการเมืองชุมพร   ดั้ว,   เมืองหลังสวน   ยังหา
 พาคนไปถึงเมืองระนองไม่   ข้าพระพุทธเจ้ากรรมการขอรับพระราชทานได้
 โปรดให้ท่าน ข้าหลวง ออกไปช่วย ข้าพระพุทธเจ้า บ้องกัน โรงภาษี พระราช
 ทรมัยของหลวงที่เมืองระนองด้วย   ควรมีควรสุดแล้วแต่จะโปรด   ขอบอก
 ปณินิบัติมาณวันพุธ   เดือน ๔ ขน ๘ ค่ำ   ปีชวดอัฐศก”

แต่เวदानนมเรือบหลวงอยู่ทเมืองภูเก็ตไปช่วยทัน   การทจันกุด
 กำเริบในเมืองระนองกตั้งบดง   แต่เมื่อชาวเรือจันกุดทเมืองระนองกำเริบ
 ขน   ทราบถึงเมืองภูเก็ต   (ท่านองจะต้อว่าพวกจันกุดตเมืองระนองได้)
 พวกจันกุดทเมืองภูเก็ตกพากันกำเริบขนบ้าง   เป็นการใหญ่โตกว่าทเมือง
 ระนอง   ด้วยจันกุดทเมืองภูเก็ตมีจำนวนมากกว่าทเมืองระนองหลายเท่า
 เรือจัน กุดทเมือง ภูเก็ตกำเริบ ตามจันกุด เมืองระนอง มีแจ้ง อยู่ใน ใบ บอก

พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เมื่อยังเป็นที่เจ้าหมื่นเต็มอโรรส
เป็นข้าหลวงอยู่ ณ เมืองภูเก็ต ดั่งน

“ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าหมื่นเต็มอโรรส ปรีวิเคนซ์ชิด บอกมายัง
ออกพันนายเวร ขอได้นำชนกราบเรียน ฯ พณ ฯ ที่สมุหพระกระดาโทมทราบ
ขอพระราชทาน นำชน กราบบังคมทูล พระกรุณา แด่พระบาท สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยสมเด็จพระยาบรมมหาศรี
สุริยวงศ์ มีพระ ประสงค์ ให้เรือ มุรชาวดีศ สวัสดิ์ อยู่รักษา เมือง ภูเก็ต ให้
เรือสยาม มกุฏ ชัยวิจิต บรรทุก เงิน ภาษี หัวเมือง เข้า มาส่ง กรุง เทพ ฯ ข้า
พระพุทธเจ้า ได้ให้ กับตัน ริชลิว^(๑) พาเรือสยาม มกุฏชัย วิจิต ไปเมือง พังงา
รับเงินภาษี เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองพังงา เรือสยามมกุฏชัย
วิจิตกุดมาถึงเมืองภูเก็ตณวันจันทร์ เดือน ๕ ชน ๗ ค่า กำหนดเรือสยาม
มกุฏชัยวิจิตออกจากเมืองภูเก็ตเข้ามากรุงเทพ ฯ ณ วันจันทร์ เดือน ๕
ชน ๑๑ ค่า ครั้นณวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ชน ๓๐ ค่า ได้ทราบเกล้า ฯ ว่า
จันทเมืองระนองเข้ามาที่เมืองภูเก็ตประมาณ ๓๐๐ คน เทยวเรียราย

(๑) กับตันรัชลิวเป็นนายทหารเรือเดนมาร์ก เมื่อยังหนุ่มพระเจ้าคริสเตียนที่ ๘
มีพระราชสาส์นฝากับราชการอยู่ในประเทศสยามด้วย มีใจสมัครจึงโปรดให้เป็นนายเรือ
รบสยามมกุฏชัยวิจิต เวลานั้นออกไปรับราชการอยู่ทางหัวเมืองตะวันตก ภายหลังได้
เป็นหลวงชลยุทธโยธินทร์ บังคับการเรือพระที่นั่งเวสชาติ เข้ามารับราชการกรุงเทพ ฯ ได้
เลื่อนยศศักดิ์ขึ้นในกรมทหารเรือโดยลำดับ จนได้เป็นนายพลเรือโท พระยาชลยุทธ
โยธินทร์ แล้วจึงออกจากราชการเมื่อชรา

อาศัยอยู่ตามเหมือง พวกจีนพูดว่าที่เมืองระนองจีนเกิดวิวาทแก่กัน จึง
 ข้าราชการเจ้าให้จับได้จีนเมืองระนองมา ๓ คน ตามให้การว่าวันจันทร์
 เดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำ บิซวดอัฐศก จีนถูกจ้างเมืองระนองคิดค่าจ้างกับจีน
 นายเหมือง เกิดวิวาทชนถึงยิงแทงกันตาย พวกจีนทมิความผิดพากัน
 หนี พระยารัตนเศรษฐีให้กักด่านทางจับพวกจีน พวกจีนสู้รบพวกด่าน
 เอาปืนยิงถูกพวกจีนตาย ๑๑-๑๒ คน แล้วพวกจีนพากันกลับมาที่เหมือง
 ชวนเพื่อนคุมกันประมาณคน ๒๐๐ เคษจะสู้รบกับพวกด่านอีก จีน ๓ คน
 กักพากันมาเมืองภูเก็ต ข้าราชการเจ้าได้ทราบเกล้าฯ ดังนั้น จึงให้กัปตันไค
 เกดอพา เรือมรชาวลิตสวัสดิ์ ไปฟัง เหตุการณ์ ที่เมือง ระนองแต่ ณ วันศุกร์
 เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ครั้นเพลาทengah ข้าราชการเจ้าได้รับหนังสือ
 พระยารัตนเศรษฐีถึงณวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ บิซวดอัฐศกฉบับ ๑
 เพลาบ่าย ๕ โมง หาดวงนากรมการเมืองระนองถือหนังสือพระยารัตน
 เศรษฐีถึงวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ บิซวดอัฐศก มาถึงข้าราชการเจ้า
 อีกฉบับ ๑ ความว่า ที่เมืองระนอง พระยารัตนเศรษฐีได้จัดให้คนรักษาด่าน
 ทางระมิตระวงบ้านเมืองอยู่ ครั้นณวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ บิซวด
 อัฐศก เพลากลางวัน พวกจีนเหมืองใหญ่ซึ่งเป็นหนี้โรงภาษี คุมพวก
 เพื่อนประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน พากันหนีหักด่านพอนรัง ด้านตะงาว
 ด้านช่องไทร ด้านราชกรูด แขวงเมืองระนอง พวกจีนบุกรุกฟันแทง
 พวกด่าน ๔ ตำบล ๆ ต่อดู พวกจีนตายบ้าง พวกด่านตายบ้าง ที่เจ็บ
 ต่ำบากถึงดำหัดก็หายคน พวกด่านตะงาวจับพวกจีนได้ ๘ คนจะพา
 ลงมาเมืองระนอง เติรมาถึงกลางทางพวกจีนเหมืองเข้ากลุ่มรวมฟันแทง

พวกด้านสู้รบ พวกจีนตายบ้างพวกด้านตายบ้าง พวกจีนแย่งชิงเอาจีน
 ๘ คนไปได้ ครั้น ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีชวดอัฐศก
 พวกจีนคุมกันประมาณ ๕๐๐-๖๐๐ คนพากันออกจากโรงเหมือง เทียวได้
 ฆ่าพวกไทยในตลาดเมืองระนอง ฆ่าหลวงมหาดไทยกรมการตายคนหนึ่ง
 ฆ่าพวกทนายตายคนหนึ่ง ฆ่าพวกด้านหน้าตาย ๒ คน ฆ่าราษฎรชาย
 หญิงในเมืองตายประมาณ ๒๐ คน ฆ่าคนที่เดินราชการมาแต่เมืองอื่น
 ตายบ้าง แต่ยังไม่ทราบว่ายากี่คน คนตามแขวงอำเภอพวกจีน
 ฆ่าตายสักกี่คนยังหาได้ตรวจดูไม่ ที่ยังเหลืออยู่พาครอบครัวหนีเข้าป่า
 ดงไปเป็นอันมาก แล้วพวกจีนเอาไฟเผาบ้านเรือนราษฎรในแขวงเมือง
 ระนอง ๕ ตำบล พวกจีนเหมืองจีนจรรคุมกันเป็นพวกอยู่มาก แล้วแต่งกอง
 ออกสกัดทางบกทางเรือ มิให้พวกไทยตามแขวงอำเภอเข้ามาในเมือง
 ระนองได้ พวกจีนคิดจะเข้าปล้นเอาโรงภาษีพระราชทรัพย์ของหลวง
 พวกไทยซึ่งจะออกต่อสู้น้อยกว่าพวกจีน พระยารัตนเศรษฐีจึงจัดแต่การ
 บัองกันรักษาโรงภาษีพระราชทรัพย์ของหลวงไว้ ครั้น ณ วันเสาร์เดือน ๕
 ขึ้น ๕ ค่ำ พวกจีนเข้าปล้นเอาเสบียงอาหารที่เมืองระนองได้ แล้วเอาเรือ
 พระยารัตนเศรษฐี เรือราษฎรประมาณ ๘-๑๐ ลำ พากันหนีไปทาง
 เมืองภูเก็ต เมืองตะกั่วป่า ประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน หนีไปทางบก
 แขวงหลังสวนประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน พวกจีนซึ่งฆ่าฟันพวกไทยนั้น
 ค่อยส่งบด แต่ยังไม่ไ้ใจไม่ได้ด้วยพวกจีนยังมีใจกำเริบอยู่ ขอให้เรือรบ
 ไปช่วยพระยารัตนเศรษฐี มีความในหนังสือดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้าซักถามหลวงนากรมการเมืองระนองซึ่งถือหนังสือมา
 ให้การว่าพระยารัตนเศรษฐีกวาดหาคนในแขวง เมืองระนอง ได้มาเข้า ค่าย
 รักษาบ้านพระยารัตนเศรษฐีประมาณ ๓๐๐ คน ปืนใหญ่กระสุน ๕ นิ้ว ๖
 นิ้ว มีอยู่ ๒๐ กระบอก ปืนเล็กมีอยู่ประมาณ ๒๐๐ กระบอก กระสุนดินดำ
 ไม่ทราบว่าจะมีสักเท่าไร จันทเมืองระนองประมาณ ๓๐๐๐ เศษ แต่ที่
 คิดกำเรบนั้นจะมีสัก ๒๐๐๐ คน พระยารัตนเศรษฐีได้มีหนังสือไปถึง
 เมืองสัว เมืองชุมพร เมืองหลังสวน ขอให้ยกคนมาช่วย คนถือหนังสือ
 ไปตั้งแต่ ณ วันเดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ ๗ ค่ำ คนหัวเมืองยังหายกลมาถึงไม่
 ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าคนไทยในเมืองระนองน้อยกว่าพวกจีน
 มาก เกิดอกรการที่เบ็นจะไม่สงบเรียบร้อย จึงให้เรือดยามมงกุฏชัยวิชิต
 รอฟังราชการดูก่อน ครั้น ณ วันอาทิตย์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีชวด
 อัฐศก กระดาดเรือดยามมงกุฏชัยวิชิตขึ้นมาบนเมืองภูเก็ต เพดาบาย
 ๕ โมง จีนเอียวอนเยนมาแจ้งความว่า กระดาดเรือรบขึ้นมาตาดคาเมา
 กัดจะวิวาทกับพวกจีนในตาด จึงข้าพระพุทธเจ้าให้โปดักออกไปเอา
 ตัวกระดาด โปดักกลับมาแจ้งว่ากระดาดกดับไปเรือรบเลยแล้ว เวลานั้นเศษ
 นายหมื่นนายอุมแซกกระดาดเรือรบดยามมงกุฏชัยวิชิต มาแจ้งความแก่
 ข้าพระพุทธเจ้าว่า เพดาพบค่านายหมื่นนายอุมพากันไปตาดถนนทางวัด
 มงคลนิมิตร จะชอหมากพดูทรานจีน ครุหนึ่งไดยินเลี้ยงจีนองชน
 นายหมื่น นายอุม เห็นจีนถือเครื่องศัสตราวุธไม้ตะบองไม้คานกุดมูม
 เข้ามาตักถูกนายหมื่นนายอุมมีบาดแผลหลายแห่ง ข้าพระพุทธเจ้าให้
 กรมการท่ากะทงพิจารณาบาดแผลไว้แล้ว ให้มีศเคอรเวเบอนายทหาร

โปติกไปดื่บจับพวกจีนซึ่งคักะดาดี้ มีศเคอรเวเบอนายทหารโปติกจับได้
 จีนคั้นหิมพวกคั้นแฉหนึ่ง จีนอึงเหียบพวกถ้าวหนึ่ง มาตั้งข้าพระพุทธ
 เจ้า ๆ ตั้งให้เกาะตัวไว้ที่ออฟฟิศก่อนพรุ่งนี้จึงจะชำระ ข้าพระพุทธเจ้าให้
 พระ พิมด ส้มบัตี พานาย หมัก นาย อุ่มไปแจ้งแก่พระยาวิจิตสงคราม จาง วาง
 ทนไค่นพวกจีนคุ่มกันประมาณ ๓๐๐ คน เศษ ถือเครื่องคัสตราวุธ
 พากันเดิน มา ตาม ตลาด พบ ขุน จ้าง พวกจีนได้พันแทงถูกขุนจ้าง
 ๕ แห่งเจ็บถึงดำหัดแทบบรรดาตาย แล้วพวกจีนพากันจะเข้ามาแย่ง
 ชิงเอาจีน ๒ คนซึ่งเกาะไว้ที่ออฟฟิศ จีนอชิงชิงเป็นทหดวงประเทศ
 จีนารักษ์มาแจ้งว่า พวกจีนคุ่มกันกำเริบเห็นจะห้ามไม่หยุด พระยา
 วิจิตสงครามให้มาแจ้งแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่า ขอให้ปล่อยจีน ๒ คน
 ออกไปเดี๋ยวก่อน ข้าพระพุทธเจ้าให้พระพิมดส้มบัตีกดไปแจ้งแก่พระยา
 วิจิตสงคราม ว่าจีน ๒ คนซึ่งเกาะมาไว้ก็ไม่ได้จำทำโทษอะไร เป็น
 แต่เกาะตัวไว้ชำระ ถ้าปล่อยจีน ๒ คนให้กับพวกจีนเห็นว่าจะเดี๋ย
 อำนาจแผ่นดินไป เมื่อพระยาวิจิตสงครามเห็นว่าปล่อยจีน ๒ คนไปให้
 กับพวกจีน จะไม่เป็นที่เดี๋ยอำนาจแผ่นดินแล้ว ดุแต่พระยาวิจิต
 สงคราม ข้าพระพุทธเจ้าให้เอาตัวจีน ๒ คนไปมอบไว้ที่พระยาวิจิต
 สงคราม ๆ ปล่อยจีน ๒ คนให้จีนอชิงชิงเป็นทหดวงประเทศจีนารักษ์
 จีนคั้นแทนคิวรับตัวออกไป ครุหนึ่งจีนล่าฮี่มาแจ้งว่าพวกจีนคุ่มกันกด
 ขนไปรือโรงโปติกที่ท้ายตลาดทางไปกะตุ พระยาภูเก็ด (๑) มาแจ้งแก่
 ข้าพระพุทธเจ้าว่าพวกจีนกำเริบไม่หยุด พระยาวิจิตสงครามตั้งให้พระยา

(๑) พระยาภูเก็ดชื่อลำตวน เป็นบุตรพระยาวิจิตสงคราม

ฎเกิดเตรียมบัน พุดเท่านั้นแล้วพระยาฎเกิดก็กลับไป ราษฎรเห็น
 พวกจีนกำเรบกปากกันแตกคันทงบานเรือนหนีเข้าป่าดังไปมาก ทนไฉน
 พวกจีนยก พวกถือธง พร้อม ด้วย เครื่อง ศัสตราวุธพา กันลง มา ทาง ท่าเรือ
 ด้านกองพวก ๑ ทางถูกพวก ๑ ทางกะทู้ท่าแครงพวก ๑ ประมาณ
 ๒๐๐๐ เศษ พวกจีนพากันปล้นแย่งชิงของตามบ้านเรือนกรมการราษฎร
 แล้วเอาไฟเผาบ้านหลวงภิรมย์ บ้านพระยกกระบัตร บ้านพระพิพิธสมบัติ
 เผาบ้านเรือนราษฎรซึ่งอพยพ หลายตำบล ข้าพระพุทธเจ้าให้ขับต้อนคน
 ซึ่ง อพยพ ได้มา ๗๓ คน กับ ทหาร โปธิศ ซึ่ง อยู่รักษา เมือง ๓๐๐ คน
 รวม ๓๗๓ คน จัดให้ไปรักษาบ้านพระยาวิจิตรสงครามบ้าง อยู่รักษา
 ที่ออฟฟิศบ้าง ข้าพระพุทธเจ้าให้ถอดคนโทษออกประจำรักษาหน้าที่ ให้
 พระภักดีสงครามปลัด หลวงนรินทร์ ออกรักษารอบนอก ให้พระยศ
 ภักดียกกระบัตรรักษาข้างใน ให้หลวงอินทร หลวงนาตรวจหน้า
 ข้าพระพุทธเจ้าเขียนหนังสือในเพลา ๒ ยาม ให้คนโทษถือไปถึงพระยา
 ถดางให้เกณฑ์คนยกมาช่วยฉบับ ๑ ถึงพระยาบริรักษ์ภูธรเมืองพังงา
 ให้ยกคนมาช่วยฉบับ ๑ เรียกทหารเรือรบ ขึ้นมารักษาบนเมือง
 ฉบับ ๑ แล้วข้าพระพุทธเจ้าให้เขียนตัวจีน เรียกหัวหน้าไตตวเข้ามา
 ในออฟฟิศ จีนอองฉิว ซึ่งเป็นที่หลวงประเทศจีนารักษ์ หัวหน้า พวกแซ่
 ออง ๑ จีนตันเซาซึ่งเป็นที่หลวงพิทักษ์จีนประชา ๑ จีนตันแทนคิว
 หัวหน้าพวกตันแจ ๑ จีนตันวานแห่งซึ่งเป็นที่หลวงวิเศษจีนนิกร ๑
 จีนตันเหียน หัวหน้า พวกแซ่ตัน ๑ จีนตันบักถั่ว ๑ จีนตันเตียง ๑
 จีนติมชวนหัวหน้าพวกแปอย่าง ๑ จีนเอี้ยวอันเหียน ๑ จีนเอี้ยวแซงตอง ๑

หัวหน้าพวกแซ่เอี้ยรวม ๑๐ คน เข้ามายังออฟฟิศเพลา ๘ ทุ่มเศษ
 ข้าพระพุทธเจ้าปรึกษาว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรอรับและ
 ขาดวงออกมาประจำรักษาเมืองภูเก็ต เพราะมีพระราชประสงค์จะท่าน
 บำรุงบ้านเมืองและราษฎรทุกคำให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน อย่าให้เกิดเหตุ
 การณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ กระดาษเรอรับวิวาทกับพวกจีนเป็นแต่ความเล็กน้อย
 ไม่ควรพวกจีนจะกำเริบก่อถ้อยความให้โตใหญ่ขึ้น จีนหัวหน้าก็มีบุตร
 ภรรยาตั้งคกร้านค้าขายมีผลประโยชน์อยู่ในเมืองภูเก็ตก็มาก แล้วยังได้
 ทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ ตั้งให้มียศบรรดาศักดิ์เป็นปลัดจีน อำเภोजิน
 สำหรับจะได้ระงับถ้อยความเหตุการณ์ต่าง ๆ ควรที่จีนหัวหน้าจะคิดถึง
 พระเดชพระคุณช่วยกันท่านบำรุงบ้านเมือง ระงับพวกจีนชั่วร้ายอย่าให้
 กำเริบขึ้นได้จึงจะชอบ จีนหัวหน้าว่าเหตุเกิดขึ้นในเวดากดางคินยังไม่
 ทราบว่าจีนพวกไหนแน่ ข้าพระพุทธเจ้าจะให้จีนหัวหน้าทำเป็นประการใด
 จะขอทำตาม ข้าพระพุทธเจ้าจึงให้จีนหัวหน้าเขียนตัวออกไปห้ามพวกจีน
 ตามกงดีตามแซ่ ที่พากันยกธงมาให้เกิดก่อกวนไป ถ้ามีความ
 เกี่ยวข้อง ประการใด ก็ให้ออก มาว่ากล่าว จะได้ พร้อมด้วยจีน หัวหน้า ข้าราชการ
 คัดสินให้ พวกจีนหัวหน้าพร้อมกันทอออฟฟิศเขียนตัวในเวดานั้น ออกไป
 ห้ามตามพวกกงดีตามแซ่ พวกจีนกงดีตามแซ่ได้รับตัวทราบแล้วก็พา
 กันกลับไป ข้าพระพุทธเจ้าให้จีนหัวหน้าคุมพวกจีนแยกกองออกเป็น
 ๕ กอง รักษาตลาดกอง ๑ รักษาต้นทางท่าเรือกอง ๑ รักษา
 ต้นทางไปกะทู้ท่าแครงกอง ๑ รักษาทางตรอกตลาดกอง ๑ รักษา
 ทางปากนากอง ๑ ครั้นเพลา ๑๐ ทุ่ม ก็ป็นริเวรียพาทหารกระดาดเรอ

ต๋ยามมกุฏขยวชชชนมาบนเมือง ๑๐๐ คน รุ่งชน ณ วันจันทร์ เดือน ๔
 ชน ๑๔ ค่ำ เพลา ๕ โมงเช้า เรือมูรชาวดีคตส์วัดตซึ่งไปพึ่งราชการ
 เมืองระนองกลับมาถึงเมืองภูเก็ต กับคนไต่เกดอพาทหารชนมาบนเมือง
 ๒๐ คน ข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือพระยารัตนเศรษฐีถึงวันเสาร์เดือน ๔
 ชน ๑๒ ค่ำ บิขวดอสูรศกณะบับ ๑ ประทับตรากรมการ ๑๓ รายชื่อ
 ใจความว่าพวกจีนยังกำเริบอยู่ ขอให้เรือรบกลับไปเมืองระนองอีกสัก
 ครึ่งหนึ่งก่อน ในเวदानนทเมืองภูเก็ต พวกจีนโจรยังดอบเผาบ้านเรือน
 ของราษฎรฆ่าฟันกัน แต่ยังไม่ทราบว่ายไทยจีนจะตายสักเท่าใด พวก
 จีนหัวหน้าพวกจีนต้นแซ่รวม ๕๐ นาย พากันเข้ามาทออฟฟิศปรึกษา
 พร้อมกันทำหนังสือสัญญาไว้ต่อข้าพระพุทธเจ้า และพระยาวิชิตสงคราม
 จางวาง ใจความว่าพวกจีนหัวหน้าซึ่งเป็นต้นแซ่จะกำชับพวกจีนตามแซ่
 มิให้เที่ยวปล้นชิงเผาบ้านเรือนทำอันตรายแก่คนฝ่ายไทย และจะห้าม
 พวกจีนมิให้ถือเครื่องคัสตราวุธเข้ามาในเมือง จีนผู้ใดไม่ฟังจะเอา
 บันยิง ถ้าถูกตายจะตรวจดูว่าคนทตายนั้นเป็นแซ่ไหนแน่แล้ว จะปรับ
 โทษจีนหัวหน้าต้นแซ่นั้นให้กับผู้ตาย ณ วันอังคาร เดือน ๔ ชน ๑๕ ค่ำ
 ข้าพระพุทธเจ้าให้กับคนไต่เกดอพาเรือมูรชาวดีคตส์วัดต ถิ่นหนึ่งต่อไป
 ถึงเจ้าพระยาไทรบุรี ขอคนมาช่วยรักษาเมืองภูเก็ต และได้เขียน
 หนังสือถึงกรณแณแซนเดบเคอแณด เกาวนาบับหนึ่ง ความว่าพวกจีน
 เมืองระนอง เมืองภูเก็ต เกิดวิวาทกันชนกับพวกคนไทย ขอให้
 แดบเคอแณดเกาวนาห้ามบันกะดุนดินดำ อย่าให้ถูกค้ำบรรทุกเข้ามา
 ขายในเมืองไทย แล้ว ได้สั่ง ให้กับคนไต่เกดอ ขอ กัศริต บัดคน บัน

ตในเดอเข้ามาใช้สำหรับเมืองภูเก็ตด้วย รุ่งขึ้น ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๕
 แรมค่ำ ๑ พระพดสงครามเมืองถลางให้ขุนหมื่นลงมาแจ้งแก่ข้าพระ
 พุทธเจ้าว่า พระยาถลางเกณฑ์ไพร่ ๘๕ คน ให้พระพดสงครามคุม
 มาแต่ณวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ครั้นมาถึงท่าเรือทราบว่าคุณ
 จันตงกอง กักด่าน ทางไม่ให้คนไทย ไปมาได้ พระพด สงครามจะพา
 ไพร่มาพวกจันมาเกรงจะเกิดความวิวาทชน พระพดสงครามจึงรออยู่ที่
 บ้านริพร ข้าพระพุทธเจ้ากับพระยาวิชิตสงครามจึงให้จันตมเถื่อนไป
 รับพระพดสงครามคุมไพร่ลงมาถึงเมืองภูเก็ต ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๕
 แรม ๒ ค่ำ พระบริสุทธิโคหภูมิมนตรีผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วทุ่งคุมขุนหมื่น
 นายไพร่ รวม ๓๐๐ คนมาถึงเมืองภูเก็ต ณ วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ
 พระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิ์สงครามผู้ว่าราชการเมืองถลาง คุมขุน
 หมื่นนายไพร่ รวม ๒๐๐ คน มาถึงเมืองภูเก็ต ณ วันอาทิตย์ เดือน ๕
 แรม ๕ ค่ำ เมืองพังงา พระยาบริรักษ์ภูธร ผู้ว่าราชการเมืองพังงา แต่ง
 ให้พระณรงค์ชดธิ หดวงศ์ดี คุมขุนหมื่นนายไพร่รวม ๓๐๐ คนมาถึง
 เมืองภูเก็ต ณ วันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ เมืองไทร เจ้าพระยา
 ไทรบุรี แต่งให้ตนกูสะมาแอ ตนกูมูดา หวันอาหวัง คุมแขกไพร่
 ๓๓๕ คน มาด้วยเรือมูราชาวดีศดวดี ถึงเมืองภูเก็ต ณ วันอังคาร
 เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ เจ้าพระยาไทรบุรีมีหนังสือไปถึงข้าพระพุทธเจ้าว่า
 เจ้าพระยา ไทรบุรี ยังกวาด หากคนให้ เรือ สดิม ดอน บรรทุก เพิ่ม เต็ม มาครั้ง
 หดงอก ๓๖๕ คน คนหัวเมืองยกมาถึงเมืองภูเก็ตแล้ว ๘๓๕ คน คน

เมืองภูเก็ต ๓๗๓ คน ทหารเรือรบ ๑๒๐ คน รวม ๑๓๐๘ คน และ
 กับคนใดเกิดอ เจงว่า ก็รีบตัดคน บินลงในเรือ จดชื่อที่เมืองเกาะหมากไม่ได้
 กรณแณแณเด็ด ยอมให้ยืมของคอเวอแมนต์ มาใช้ พดาง ก่อน ๔๐๐๐ บัดคน
 และท่าเรือคลองแขวงเมืองภูเก็ต พวกไทยพวกแขกแตกหนีเข้าป่า
 พาคกรอบครัวประชุมกันอยู่ ชายฉกรรจ์ประมาณ ๑๕๐ คน พวกจีนคุม
 กัน ๒๐๐-๓๐๐ คน จะไปปล้นเผาบ้านเรือนไทยแขกต่อไปอีก พวกไทย
 พวกแขกสู้รบกับพวกจีนแตกถอยมา พวกไทยพวกแขกเอาไฟเผาทั้ง
 โรงจีนที่อำเภอคลองประมาณ ๔๐-๕๐ โรง พวกจีนกับพวกไทยแขก
 สู้รบกันมาถึงณวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ (๑) ข้าพระพุทธเจ้า และ
 พระยา วิชิตสงคราม ให้กรมการ จีนหัวหน้า ชนไป ห้ามปราม พวกไทยจีนทั้ง
 ต้องฝ่ายค่อยหยุดลง แต่ พวก ไทยจีน ชนผูก ใจเจ็บ แค้น แก่งกันยังคุม
 พวกละ ๔-๕ คน ดอบกระทำการร้ายแกล้งตามดงป่าแขวงอำเภออยู่บ้าง
 พวกจีนคนร้ายเห็นกองทัพมาพร้อมกันก็มีความกลัว พากันหนีออกจาก
 บ้านเมืองบ้าง การเหมืองแร่ได้บุกได้ลงมือทำการเป็นปกติแต่อย่างใด
 ที่ยังหวาดหวั่นอยู่มิได้ลงมือทำการเหมืองแร่ก็มี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วย
 เกดว่า ๑ ว่า การที่เมืองภูเก็ตถ้าไม่จัดเสียให้เรียบร้อย พวกพ่อค้า
 ซึ่งตั้ง ท่ามา ค้าขาย และ ราษฎรไทย แขกเห็น ไม่อาจอยู่ คงจะพากัน
 อพยพออกจากบ้านเมืองไปอยู่เมืองอื่นเสียโดยมาก และหนึ่งคือพระยา

(๑) การที่ชาวเมืองสู้รบจีนที่อำเภอคลอง ครั้งนั้น ด้วยได้เจ้าอธิการวัดคลอง
 ซึ่งนับถือกันว่าเป็นผู้มีวิชาคมขลังคุ้มครอง เมื่อเสร็จการปราบจีนแล้ว โปรดฯ ให้
 ตั้งพระอธิการนั้นเป็นพระครูวิสุทธิวงศาจารย์

รัตนเศรษฐีซึ่งมามีถึงข้าพระพุทธเจ้า ว่าด้วยเงินที่เมืองระนองกำเริบ
 นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดดำเนิน หนังสือ ฉบับที่ ๑ ฉบับที่ ๒ ฉบับที่ ๓
 ได้มาในซองนี้ด้วยแล้ว ควรมีควร ดุดแล้ว แต่จะทรง พระกรุณา โปรด
 เกล้า ฯ บอกลา ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ ปีชวดอัฐศก "

การปราบปรามพวกจีนกุดทเมืองภูเก็ต ถึงต้องเกณฑ์กำลังต่าง
 เมืองไปช่วยคล้ายกับเป็นการสงคราม จึงปราบปรามลงได้ แต่นั้น
 รัฐบาลก็จัดวางการป้องกัน คือให้เพิ่มเติมกำลังไปติดและทหารอยู่ประจำ
 เป็นต้น ก็มีได้มีเหตุเช่นนั้นอีก

เมื่อก่อน ที่จะเกิดเหตุเรื่องจีนกุดทเมืองระนอง พระยารัตน-
 เศรษฐี (คอซู้เจียง) มีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูล ฯ ว่า มีความแกล
 หาราธมากแล้ว ขอพระราชทานกราบบังคมทูลไปเมืองจีน เพื่อ
 ไปบำเพ็ญการกุศลที่บ้านเดิมสักครั้งหนึ่ง ได้พระราชทานพระบรมราชา
 อนุญาตให้ไปตามประสงค์ พอพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) กลับ
 มาจากเมืองจีนไม่นานก็เกิดเหตุพวกจีนกุดทเมืองระนอง ครั้นเมื่อปราบปราม
 เรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรง พระ ราช
 ดำริว่า พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) แก่ชรา จึงพระราชทาน
 สัญญาบัตรเลื่อนยศพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ขึ้นเป็นพระยา
 ดำรงสุจริตมหิศรภักดี ตำแหน่งจางวางผู้กำกับราชการเมืองระนอง
 และทรงตั้งพระศรีโศภณพิทักษ์ (คอซิมก้อง) ซึ่งเป็นบุตรคนใหญ่
 และเป็นตำแหน่งผู้ช่วยราชการอยู่ในเวลานั้น เป็นพระยารัตนเศรษฐี
 ผู้ว่าราชการเมืองระนอง เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๒๐ มีดำเนียรภาพระคชด้ห
 นำเมือง ดังนี้

ตราตั้งพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง)

เป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี

ดํารตรา ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ
สมุพระกระดาโหม มาถึงพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการการเมืองระนอง

ด้วยพระยารัตนเศรษฐีคนเก่า เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
กราบบังคมทูล พระกรุณา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยการทูล
เกิดกบฏ ณ เมืองระนอง ตั้งแต่เกิดชน จนข้าหลวงผู้มออำนาจ และทหาร
ไปด้วยเรือรบกลไฟชื่อมูรชาวลิตตวัตติ พร้อมด้วยผู้ว่าราชการเมือง
กรมการชำระคดีดินทำโทษตามโทษานุโทษเสร็จ บ้านเมืองเรียบร้อย
เป็นปกติ

ได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาททุกประการแล้ว มีพระบรม
ราชโองการมานพระบัณฑูรสู่ถึงหน้าท ดํารัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
ตั้งว่า ทรงพระมหากรุณาตั้งให้พระยารัตนเศรษฐี เป็นผู้ว่าราชการ
เมืองระนองรักษาพระราชอาณาเขตต์ ทำนุ บำรุง บุตรหลานกรมการ
ไพร่บ้านพลเมือง ลูกคําวาณิชได้ทำมาหากินอยู่เย็นเป็นสุข พระยารัตน
เศรษฐีได้รับทำภาษีผลประโยชน์ ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านในเมืองทูลเกล้าทูลกระ
หม่อมถวายก็มาก ถึงงวดถึงบับอกตั้งเข้ามาณกรุงเทพพระมหานครมิได้ตก
ค้าง

ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระยารัตนเศรษฐีเป็นผู้ว่าราชการเมือง
มาช้านานจนแก่เฒ่าชรา จะว่าราชการบ้านเมืองก็เป็นความลำบากแก่ตัว

พระยารัตนเศรษฐีมาก ได้พระราชทานสัญญาบัตรตั้งให้ พระศรี โดหภูมิ
พิทักษ์ ผู้ช่วยราชการซึ่งเป็นบุตรผู้ใหญ่ เป็นที่พระยารัตนเศรษฐีผู้ว่า
ราชการเมืองให้ดับตระกูล โดยมีความชอบในราชการแผ่นดิน จะเพิ่มยศ
ชั้นให้เป็นพระยาจางวาง ก็พอราบถวายบังคมดาไปเมืองจันทราจึงได้ค้าง
อยู่

ครั้นจนเกิดกบฏขึ้นณเมืองระนอง กรุงเทพพระมหานคร ก็แต่งข้า
หลวงมีอำนาจคุมทหารปืนใหญ่เล็ก และเกณฑ์กองทัพหัวเมืองมาช่วยระงับ
ปราบปราม พระยารัตนเศรษฐีก็กลับมาแต่เมืองจันทราถึงเมืองระนองทัน
ราชการ ได้ช่วยข้าหลวงทหารปืนใหญ่เล็ก และกองทัพหัวเมืองปราบ
ปรามทำโทษจันคนชั่วราบคาบ บ้านเมืองจึงเรียบร้อยได้ โดยเร็วพระยา
รัตนเศรษฐีมีความชอบในราชการแผ่นดิน

จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานสัญญาบัตร เดือนยี่
พระยารัตนเศรษฐีขึ้นเป็น พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวางกำกับ
ราชการเมืองระนอง ถ้อยคดีนา ๓๐๐๐ พระราชทานโต๊ะทองคำใหญ่ ๑
คนโททองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ สัปทนปักศุแดง ๑ เป็นเครื่องยศกับ
เสื่อผืนตามบรรดาศักดิ์ ออกมาทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ พร้อม
ด้วยพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองกรมการ แล้วให้พระยาดำรงสุจริต
มหิศรภักดี จางวางเอาเครื่องยศเดิม สำหรับที่พระยารัตนเศรษฐีนั้นพระ
ราชทานให้แก่พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองเป็นเกียรติยศสืบไป

ให้พระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองกรมการฟังบังคับบัญชาพระ
ยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง ถ้ามีราชการเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองประการ

โต ให้พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองกรมการปรึกษาหารือพระ
ยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง ตามซึ่งเห็นพร้อมชอบด้วยราชการอย่า
ถือเปรียบแก่งแย่งให้เสียราชการไปแต่ตั้งใดสิ่งหนึ่งได้

อนึ่งถ้าถึงกำหนดงวดกำหนดปีตั้งเงินภาษีอากร ณ เมืองระนองเมื่อ
โต ก็ให้พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง พร้อมด้วยพระยารัตนเศรษฐี
ผู้ว่าราชการเมืองกรมการ รวบรวมเงินภาษีอากรเข้าหีบปิดตราประจำครั้ง
แต่งกรมการคุมเข้ามาส่ง ณ กรุงเทพมหานคร อย่าให้เงินภาษีอากร
ค้างด่วงงวดด่วงปีไปได้

อนึ่งถ้าถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ก็ให้พระยาดำรงสุจริต
มหิศรภักดีจางวาง ไปพร้อมด้วยพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมือง
กรมการณพระอารามตามเคย จำเพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระธรรม
เจ้า พระสงฆ์เจ้า บ่ายหน้าต่อกรุงเทพมหานคร กราบถวายบังคมต่อผ้า
ตะอองชุดพระบาท ทำสัตยานุสัตย์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายแด่พระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรง
พระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ แล้วพระราชทานนำพระพิพัฒน์สัตยาปี
ละ ๒ ครั้งอย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง กำชับห้ามปรามบุตร
หลานเสมียนทนายบ่าวไพร่ข้าทาสดมก้าง อย่าให้คบหากันดูบิ่นกิ่น
ช่อช่อชายฉั่น และเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสะดมลักขโมยมาโคกระบือคดพก
ฉกชิงวิ่งราวฉ้อกระบัตเอาพัสดุทองเงิน เครื่องอันยมนั้น ของตมณะ

ข้าพราหมณ์อาณาประชาราษฎร ไพร่บ้านพลเมืองถูกค้ำความนิชทางบก
ทางเรือให้ได้ความเดือดร้อนแต่ตั้งใดตั้งหนึ่งได้

ครั้นดูดารตราไน ให้พระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองกรมการ
จำลองดอกเอาท้องตราตงไน แล้วประทวนตั้งต้นตราตงและตราจำนำ
สำหรับทบบัญชีจำนวนเลขสำหรับเมือง ให้แก่พระยาดำรงสุจริตมหิศร
ภักดีจางวางเขารับราชการตามตำแหน่งสืบไป

ดารตรามา ณ วันพฤหัสบดีเดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ จตุศักราช ๑๒๓๙
ปีฉลูนพศก

ตรารูปมนุษย์ถือสมุดประจำครั้ง ตราพระच्छ์น้อยประจำฉนัก

สำเนาตราตั้งพระศรีโศภณมพิทักษ์ (คอซิมก้อง)

เป็นพระยารัตนเศรษฐี

ดารตรา ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ
สมุหพระกลาโหม มาถึงหลวงปลัด หลวงมหาดไทย หลวงศักดิ์ศรี
สมบัติผู้ช่วยราชการ กรมการอยู่รักษาเมืองระนอง ด้วยพระยา
รัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง ทำเรื่องราวให้กราบบังคมทูล
พระกรุณาว่า พระยารัตนเศรษฐีแก่ชราอายุ ๗๙ ปี ขอดาออกนอก
ราชการ กราบถวายบังคมดาไปเมืองจีนทำบุญให้บิดามารดาญาติ
พี่น้องสักครั้งหนึ่ง ขอให้พระศรีโศภณมพิทักษ์ผู้ช่วยราชการว่าราชการบ้านเมือง
ต่อไป จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบันฑูรผู้ถึงหน้าทตำรัส

เห็นอเกตุเห็นอกระหม่อมว่า พระศรีโศภณผู้มีช่วยราชการเป็นบุตร
 ใหญ่ (พระยารัตนเศรษฐี) ได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ
 ช่วยพระยารัตนเศรษฐีรักษาบ้านเมืองมาช้านาน หามี่ระแวงในราชการ
 แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ ใจคอมั่นคงสมควรเป็นผู้ใหญ่รักษาบ้านเมืองได้
 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทาน นาม ตัญญา บัทร
 ให้พระศรีโศภณผู้มีช่วยราชการ เป็นที่พระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการ
 เมืองระนอง ถ้อยศักดิ์นา ๓๐๐๐ ไร่ พระราชทานดั่งปทานกัน ๓
 ดูกประคำปด้าทอง สาย ๓ ไต่ทองคำ ๓ กะโถนทองคำ ๓
 กาทองคำ ๓ กระบี่ทองคำ ๓ หมวกคุ้มบิทรังประพาส ๓
 เตื่อทรงประพาสตัว ๓ เตื่อมังกร & เตื่อตัว ๓ เตื่อเข็มชาบรวด
 ตัว ๓ ผ้าปูมเขมรผืน ๓ ผ้าแพรขาวผืน ๓ เป็นเครื่องยศ
 ออกมาทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบต่อไป ให้หดวงปลัด หดวง
 มหาดไทย หดวงศักดิ์ศรีสมบัตินผู้ช่วยราชการกรมการ นายกอง
 บอกด้วยอากรเมืองระนอง พังบังคับบัญชาพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราช
 การเมือง แต่ซึ่งชอบด้วยราชการตามอย่างตามธรรมเนียมสืบมาแต่
 ก่อน อย่าให้ถือเปรียบแก่งแย่งให้เสียราชการไปแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้
 ให้พระยารัตนเศรษฐี มีน้ำใจ โอบอ้อม ทำนุบำรุง ญาติพี่น้อง ในวงศ์ตระกูล
 และ กรมการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ไพร่บ้าน พลเมือง ลูกกำ วาณิช ให้ ได้ ความสุข
 สบาย ให้บ้านเมืองเจริญบริบูรณ์จนจะได้เป็นความชอบสืบไป อนึ่ง
 ถึงเทศกาลพระราชพิธีครุฑสารทกัให้พระยารัตนเศรษฐี พร้อมด้วย

ญาติพี่น้อง และกรรมการ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ไป ณ พระอารามตามเคยณะเพาะพระ
 พกตร์พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า บ่ายหน้าต่อ
 กรุงเทพพระมหานครกราบถวายบังคมค่อใต้ผ้าตะอองชุดพระบาท ทำ
 สัตยานุสัย ทูลเกล้า ทูล กระ หม่อม ถวายแด่ พระบาท สมเด็จพระ ปรมินทร
 มหาจุฬาลงกรณพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหา
 ประเสริฐ แด่รับพระราชทานบำเหน็จนิตยาคับ ๒ ครั้ง ตาม
 อย่างตามธรรมเนียมจงทุกบื้ออย่าให้ขาดได้ มีพระราชโองาห์ดำหรับทูลว่า
 ราชการเมือง ประทับตราพระคชด้ห้อออกมาด้วยฉบับ ๑ ความ
 แจ่งทุกประการแล้ว

ดํารตราบา ณ วันศุกร์เดือนยชนคําหนึ่งบระกาเบญจศก
 ตรารูป มนุษย์ ถอดาพ ประจำครั้ง ตรา พระ คชด้ห้ น้อย ประจำ ฌนิก

ตั้งแต่ออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองแล้ว พระยาดํารงสุจริต ฯ
 ก็คิดจัดแบ่งการค้าขายที่เคยทำให้แก่บุตร คือในบรรดาการที่เมือง
 ระนองมอบให้พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง) การที่ห้างโกหงวน
 ณ เมืองเกาะหมากมอบแก่หลวงศรีโศภณมัททกษ (คอซิมขิม) การ
 ที่เมืองหลังสวน มอบให้แก่พระจรรยาธิราชโกศกร (คอซิมเต็ก) และตั้ง
 นายคอซิมบุตรคนเล็กให้ไปเดาเรียนที่เมืองจีน ตัวเองเป็นแต่ผู้ตรวจ
 ตราดูแล นอกจากนั้นคิดทำพินัยกรรมตั้งให้ผู้รับมฤตกรรมทรัพย์ที่ได้
 รับมฤตกนนั้นเป็นทุนในห้างโกหงวน ทำการค้าขายหาผลประโยชน์ไป

ด้วยกัน ตลอดเวลาดังนี้ตั้งแต่พระยาดำรงสุจริต ฯ (คอซู้เจียง) ถึง
 อนิจกรรมไปอีก ๓๐ ปี จึงให้แบ่งทรัพย์สินมรดกแยกกันไปได้ พระยา
 ดำรงสุจริต ฯ (คอซู้เจียง) อยู่มาจนปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕ จึงถึง อนิจกรรม
 เมื่ออายุได้ ๘๖ ปี

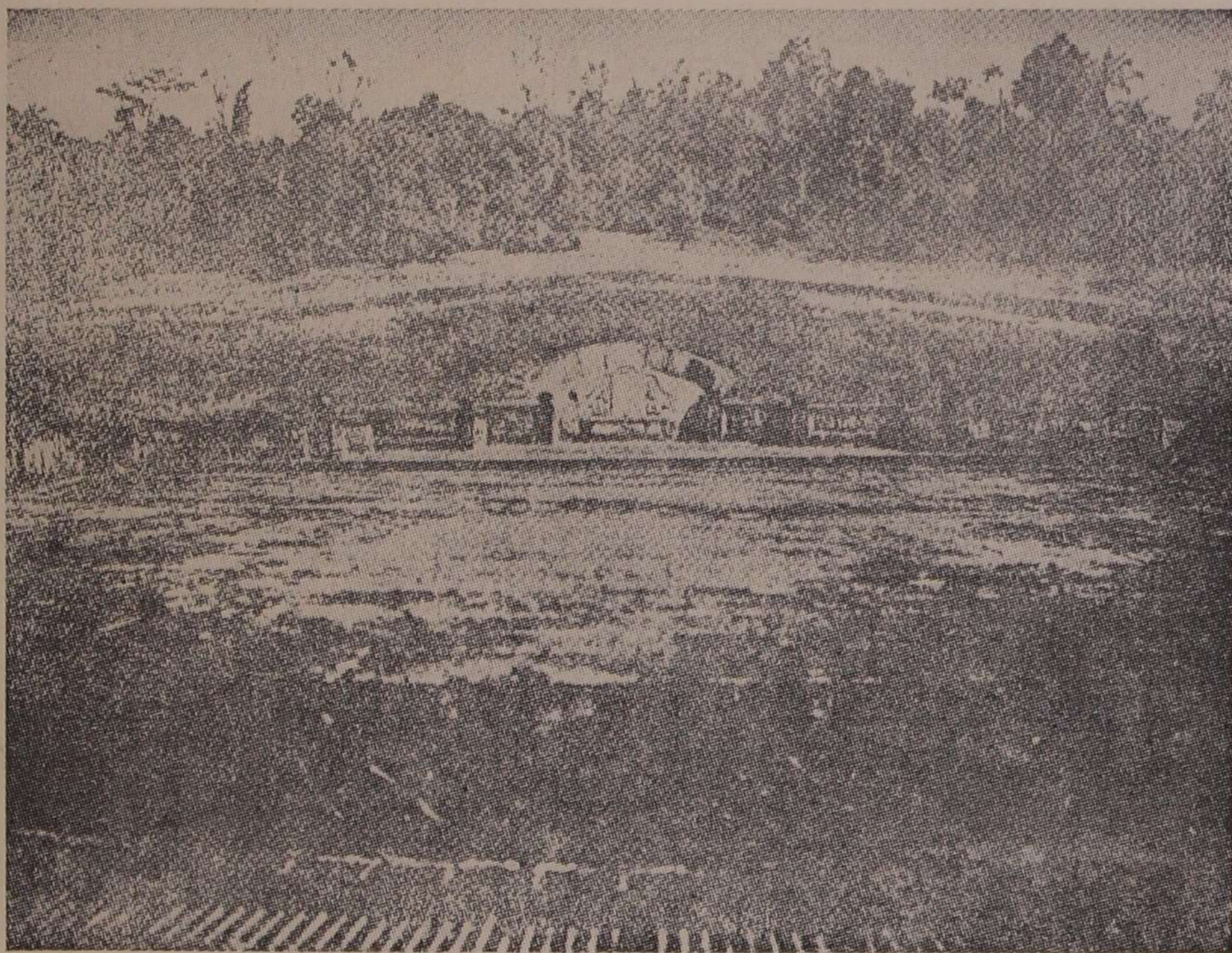
เมื่อพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) ถึงอนิจกรรมแล้ว
 นายคอซิมบี๊ ซึ่งบิดาส่งให้ ไปเล่าเรียน ที่เมืองจีนนั้น เสร็จ การศึกษา กลับมา
 พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก๊อง) ผู้พี่นำถวายตัวเป็นมหาดเล็กพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ
 ราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นหลวงบริรักษ์โดหวัดยี่ ตำแหน่งผู้ช่วย
 ราชการเมืองระนอง แล้วพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก๊อง) ผู้เป็น
 หัวหน้า กับบรรดา บุตรหลาน ของ พระยา ดำรง สุจริต ฯ มีไปบอก เข้า มายัง
 กรุงเทพฯ ฯ ว่าได้จัดการฝังศพไว้ที่เมืองระนองตามประเพณีจีน ขอรับ
 พระ ราชทาน พระบรม ราชานุญาต ทำคำ จารึก ศิลา บั๊กไว้ ให้เป็น เกียรติยศ
 ณ ที่ฝังศพ โปรด ฯ ให้ตรวจคำจารึกนั้นแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำตามประสงค์

สารตราพระราชทานคำจารึกบายหน้าฮ่องซู้ และเครื่องมาศพ

พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)

สารตรา ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ
 ตมฺหพระกระดาโหม มาถึงพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมือง พระ
 ศรีโดหภูมิพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการ หลวงบริรักษ์โดหวัดยี่ ผู้ช่วยราชการ

ฮ่อซุ่ยพระยาตำรางสุจริต ฯ (คอซู้เจียง ต้นสกุล ณ ระนอง)

พระจุลราชโกศการ ผู้ว่าราชการเมือง หลวงสมุทราชกิจ ปัด
แตะบุตรหลานญาติพี่น้องวงศ์ตระกูลพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวาง
ณ เมืองระนองเมืองหลังสวน

ด้วยพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมือง พระศรีโศภณพิทักษ์
ผู้ช่วยราชการเมืองระนอง พระจุลราชโกศการ ผู้ว่าราชการเมืองหลัง
สวน มีใบบอกถึงวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเมียจัตวา ค
งจดหมายถามถ้อยคำผู้เฒ่าผู้แก่เมืองระนอง ให้หลวง (ตวร) พากกรรมการ
ถือมา

มีความว่า พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวางเมืองระนองป่วย
เป็นวันโรคชราตั้นหลัง หมอประกอบยารักษาพยาบาลอาการหาคลายไม่
ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๗ ชน ๘ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวา คก พระยาดำรงสุริ
มหิศรภักดีจางวางถึงแก่อสัญกรรม (๑) อายุได้ ๘๖ ปี ศพยังมีช่องช้ำ
ตามธรรมเนียมจีนที่เมืองระนองหาได้พระราชทานเพลิงไม่

พระยารัตนเศรษฐี พี่น้องบุตรหลานขอรับพระราชทานจารึกป้าย
ศิลาปักหน้าช่องช้ำศพพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง จะได้เป็น
เกียรติยศแก่บุตรหลาน ซึ่งรับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวสืบไป มีความในใบบอกหลายประการ

ไต่หาชนกราบบังคมทูลพระกรุณา แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการมานพระบัณ

(๑) คำว่าอสัญกรรม โดยปกติใช้แต่ศพเทียบเจ้าพระยา ที่ใช้ในสารตรา
ฉบับนี้จะใช้ผิด หรือโดยคำสั่งให้ใช้เป็นพิเศษ ข้อนี้ไม่มีทางจะสอบให้ทราบแน่

ทูรผู้รุดถึงหนาทด้าร์ดเห็นอเกด้าเห็นอกระหม่อมตั้งว่า   พระยาดำรงสุจริต
 มหิศรภักดี จางวาง รับอำนาจแต่ท่านเด่นาบดี   ซึ่งได้บังคับหัวเมือง
 ฝ่ายทะเลตะวันตกในกาลนั้น   ไปเป็นผู้ก่อสร้างเมืองระนอง   ชักชวนไทยจีน
 และลูกค้า   มาตั้งบ้านเรือนทำเรือกสวนไร่นาเป็นภูมิจานบ้านเมืองชน
 พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวาง   ทำเหมืองดีบุกลงทุนให้ราษฎรขุด
 ร่อนแม่แร่ดีบุกมาขึ้นโรงกลาง   ดูปดุดงได้เนื้อดีบุกจำหน่ายเก็บภาษีทำ
 นุบำรุงบ้านเมืองเกิดภาษีผลประ โยชน์แผ่นดินเจริญ

พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวาง   ทำนุบำรุงบุตรชายใหญ่เด็ก
 ได้ทำ ราช การ ฌดอง พระ เเดชพระคุณสืบตระกูลและทำนุบำรุงอาณาประชา
 ราษฎร ลูกค้าวานิชได้ทำมาหากินอยู่เย็น เป็น สุข   พระยาดำรงสุจริต
 มหิศรภักดี จางวาง   มีความชอบต่อราชการแผ่นดินเป็นอันมาก

ซึ่งพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองระนอง   กับพหองขอรับพระ
 ราชทานพระบรมราชานุญาต   จารึกบ้ายศดาดงแดว่นเดือนบ่เกิด ตำบลบ้าน
 เมืองจีน   แล่วทำมาหากินอยู่ในประเทศสยาม   พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงมยศบรรดาศักดิ์   ทำราชการฌดองพระเดชพระ
 คุณ   พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาจนถึงแก่อสัญกรรม   จะได้บันทึกหน้า
 อ่องชุยศพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวาง   ให้เป็นเกียรติยศแก่บุตร
 หลานตามธรรมเนียมจน

จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อธิบดีกรมพระกระดาโหม   ซึ่งได้
 บังคับหัวเมืองฝ่ายใต้   ฝ่ายทะเลตะวันตก   เรียบเรียงอักษรถ้อยคำซึ่ง

จารึกป้าย นำขนทนต์เกล้าทนต์กระหม่อมถวายทรงทอดพระเนตร เห็น
สมควรใช้ได้แล้ว พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จารึก ป้ายคีตาตั้ง
ออกมาพระราชทานพระยารัตนเศรษฐีกับพี่น้อง บั๊กหน้าฮ้องชัยศัพพะพระยา
ดำรงสุจริตมहिศรภักดีจางวางเถิด

ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงาน จัด รูปเทียน ดอกไม้
จันทร์ ประจุหีบ เหมือน คีตา หน้าเพลิง ดำรับ ๑ เงินเฟื้อง ๓๐๐ เฟื้อง
ผ้าไตร ๕ ไตร ผ้าขาว ๑๐ พับ ร่ม ๕๐ คัน รองเท้า ๕๐ คู่ มอบ
ให้ หวดง (สรว) พากรรณการ คุณออกมาพระราชทานแก่ พระยา
รัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนองกับพี่น้องให้ทำบุญในการศพ พระยา
ดำรงสุจริตมहिศรภักดี จางวาง โดยสมควรแก่ ยศ บรรดาศักดิ์

แต่รูปเทียนดอกไม้จันทร์ นั้นเป็นของหวดงฆมาศพ ให้พระยา
รัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมือง ระนอง เชิญ หีบ รูป เทียนดอกไม้จันทร์ขนตั้ง
บนที่หน้าป้ายคีตาตามสมควร เงินเฟื้อง ผ้าไตร ผ้าขาว ร่ม รองเท้า นั้น
ให้มีเทศ นา ชัก บัง สักกุดมหาบังสักกุด และ ทัง ทาน ถ้า ทำ บุญ เสร็จ แล้ว
เป็นจำนวนพระสงฆ์มากน้อยเท่าใดให้มีไปบอก ถวายพระราชกุศลเข้ามา
ให้แจ้ง

ตำรวจมาณวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขน ๑๑ ค่ำ ปีมะแมเบญจศก
ศักราช ๑๒๔๕ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

ตรา รูป มนุษย์ ถือ ส้มุด ประจำ ครัง ตรา พระ คชด้ห็น้อย ประจำ ผนัก

คำจารึก

ประวัติ พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)

จากวางเมืองระนอง

ประกาศไว้ให้ท่านทั้งหลายผู้จะได้อ่านหนังสือนี้ทราบทั่วกันว่า เดิม
 ท่านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จากวางเมืองระนอง ท่านเป็นจีน
 ชกเกียนเกิดในบ้านแอ้อาเภาของเขตแขวงเมืองเจียงจิ๋ว ท่านเกิด
 นับตามวันข้างจีน เป็นวัน ๒๕ ค่ำ เดือน ๓๓ ปีมะเส็ง นามเดิมชื่อ ชูเจียง
 แซ่คอ ครั้นอายุครบ ๒๕ ปี ได้เข้ามาจากเมืองเจียงจิ๋ว มาสมัคร
 ตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่ ณ เมืองพังงาชานาน จนค่อยเจริญขึ้นดั่งมา
 ถึง ณ วันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรงศักราช ๑๒๐๖ พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็น
 หาดวังรัตนเศรษฐี นายอากรดีบุกเมืองระนอง ขึ้นเมืองชุมพรได้ทำอากรดี
 บุกแขวงเมืองชุมพร เมืองกระบี่ เมืองระนอง รวม ๓๐ ตำบล ทูลเกล้าฯ
 ถวาย เป็น อากรดีบุก ปีละ ๔๓ ภากร ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
 ผู้ว่าราชการเมืองระนอง แต่ที่ตำบลลาดกรูด บางวัน พอนาง
 ทง ๓ ตำบลยังไม่มีบ้านเรือนผู้คน ตำบลเมืองระนอง เมื่อแรกหาด
 รัตนเศรษฐีมาตั้งทำภาษีอากร เมื่อปีมะเส็ง ด้ปีศักราช ๑๒๐๗ นั้น
 ก็ยังเป็นป่ากว้างว่างเปล่าอยู่มาก มีคนไทยจีนตั้งบ้านเรือนอยู่ ๓๗
 ครอบครัว เหมืองคลองมีบางเล็กน้อย ทนเป็นแขวงเมืองชุมพร
 ยังไม่เป็นหมู่บ้านเมือง ไม่มีเรือกล่นไวนาทำเดททำมาหากิน ครั้น

ณ ปีชวดฉกศักราช ๑๒๑๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนยศหลวงรัตนเศรษฐีเป็นพระ
 รัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง พระรัตนเศรษฐีมาตั้งบ้านเรือน
 อยู่เมืองระนอง แล้วยกเกลียด้อมชักชวนไทยจีนให้มาตั้งทำมาหา
 กินอยู่ที่แขวงเมืองระนองถึง ๙ ตำบล มีผู้คนบ้านเรือนตั้งเป็นภูมิฉานา
 เน้นหนา ทำเหมืองตึกสร้างสวนไร่นาปลูกพืชผลต่าง ๆ สมบูรณ์
 เป็นภูมิฐานบ้านเมืองตึกฉานา ภาษีอากรผลประโยชน์แผ่นดินก็
 เจริญมากขึ้น ครั้นวันจันทร์เดือน ๘ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอจัตวาศก
 ศักราช ๑๒๒๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ
 เสด็จให้พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง ยกเมือง
 ระนองเป็นหัวเมืองจัตวาชนกรุงเทพฯ ฯ ครั้นบรรดูลงรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบัน
 น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 เสด็จให้พระยารัตนเศรษฐีเป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จางวาง เป็น
 อธิบดีในเมืองระนอง แล้วยกโปรดเกล้า ฯ ตั้งพระศรีโศภณมุนีบุตรที่ ๒ เป็นพระ
 ยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนองแทนบิดา ท่านพระยาดำรงสุจริต
 มหิศรภักดี ได้รับราชการมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ ตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๕
 นองพระเดชพระคุณโดยกตัญญูกตเวทีซื่อตรงดำรงสุจริต คิดให้ผล
 ประโยชน์เจริญขึ้นเป็นคุณแก่แผ่นดินโดยมาก ควรเป็นที่สรรเสริญและแบบ
 นานสำหรับข้าราชการทั้งปวง พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีอยู่ในที่จางวาง

เมืองระนองได้ ๕ ปี ๘ เดือน ๑๖ วัน อายุ ๘๖ ปี ถึงอัฐมรณกรรม วัน
 พฤษหัตถ์ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศกศักราช ๑๒๔๔ มีบุตร
 ชาย ๖ คน บุตรชายที่ ๑ (ชื่อคอซิมเจ่ง) เป็นหลวงศรีโศภณภูมิ ผู้ช่วยราชการ
 เมืองระนองถึงแก่กรรม บุตรชาย ที่ ๒ (ชื่อคอซิมทอง) เป็นพระยารัตน
 เสรฐรัฐ ผู้ว่าราชการเมืองระนองแทนบิดา บุตรชายที่ ๓ (ชื่อคอซิมจั่ว)
 เป็นหลวงศกศักรัตนสมบัติ ผู้ช่วยราชการเมืองระนองถึงแก่กรรม บุตรชาย ที่
 ๔ (ชื่อคอซิมซิม) เป็นหลวงศรีโศภณภูมิพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองระนอง
 บุตรชายที่ ๕ (ชื่อคอซิมเต็ก) เป็นพระจรรยาธิปไตย ผู้ว่าราชการเมือง
 หนึ่งแสน บุตรชายที่ ๖ (ชื่อคอซิมบ๊) เป็นหลวงบริรักษ์โศภณวิสัย ผู้ช่วย
 ราชการเมืองระนอง บุตรชายทั้ง ๖ นี้ ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดับเชื้อสายวงศ์ตระกูลพระยาดำรงสุจริตมหิศร
 ภักดีมา ควรเป็นที่สรรเสริญว่าเป็นอนุชาบุตรตั้งอยู่ในโอวาทบิดามารดา
 แด่มีกตัญญูกตเวทีรักษาชื่อเสียงของบิดามารดาเชิดชูให้ปรากฏอยู่ใน แผ่น
 ดินสยามต้นกาดนาน

ได้จารึกแผ่นศิลาประกาศไว้ ณ วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ปี
 มะแม เบญจศกศักราช ๑๒๔๕

แต่นั้นมาบุตรทั้ง ๕ คน ก็ช่วยกัน ประกอบการต่อมาตามคำสั่งของ
 บิดา ครั้นต่อมาเมื่อโปรดฯ ให้พระยาอภัยภูเบศรรักษา (ตันกิมเจ่ง)
 เดือนบรรดาศักดิ์เป็นทพระยาอนุฤทธยามกิจ ตำแหน่งกงสุตเยเนราล

สยามที่เมืองสิงคโปร์ | จัง | พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหัตถวงบริรักษ์
โดหวัดย (คอซิมบี) | ขนเป็นที่พระอัยยวงคตทิศรักษา ตำแหน่ง
ว่าราชการเมืองกระบี่ต่อมา

ตอนที่ ๕

รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เมืองระนอง

ถึง พ.ศ. ๒๔๓๓ (ร.ศ. ๑๐๙) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เสด็จเสวยแหยมมะดาญ ระยะทางที่เสด็จไปครั้งนี้ ทรง
เรือสุริยมณฑล (ดำแรก) เป็นเรือ พระที่นั่งไปจากกรุงเทพ ฯ แล้ว
ทรงช้าง พระที่นั่ง เสด็จ ทาง สกล มารค จากเมืองชุมพรข้ามแหยมมะดาญไป
ถึงเรือที่เมืองกระบี่ เรือพระที่นั่งอุบลบุรทิศออกไปคอยรับเสด็จอยู่ที่เมือง
ระนอง เสด็จตรวจหัวเมืองชายทะเลในพระราชอาณาเขตต์ แล้วผ่าน
ไปในเมืองมะดาญของอังกฤษ ประทับที่เมืองเกาะหมาก เมืองสิงคโปร์
ชาเสด็จกลับเสด็จทอดพระเนตรหัวเมืองมะดาญ แลหัวเมือง ไทย ทาง บั๊กซ์
ได้ คตอด มา ในคราว เสด็จ เสด็จ มณฑลครั้งนี้ พระ บาท สมเด็จพระ
พระ จุล จอม เกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงพระ ราชนิพนธ์ เรื่องระยะทางเป็นพระราช
หัตถเลขาพระราชทานมาถึงเสนาบดีสภาซึ่งรักษาพระนคร (หอพระสมุด ฯ
ได้ รวม พระ ราชนิพนธ์ คราว นั้น เข้า เป็น หนังสือ เสด็จประพาสแหยม
มะดาญ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕) ในพระราชหัตถเลขาทรงพรรณาและ
พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่าด้วย เมืองระนองในสมัยเมื่อ เสด็จไป ครั้ง
นั้น เป็นเรื่องตำนานถวณภพสัตว์ดึกดำบรรพ์ว่าหนึ่งตอน จึงคิดพระราชนิพนธ์
ฉะเพาะคอนว่าด้วยเมืองระนองมาพิมพ์ไว้ในหนังสือ

พระราชนิพนธ์ว่าด้วยเมืองระนอง

วันที่ ๒๒ เมษายน (ร.ศ. ๓๐๘ พ.ศ. ๒๔๓๓) เวลา ๕ โมงเช้า
 ข้าพเจ้า ลงเรือกระเชียงเรือไฟลากต่องมาตามลำน้ำปากจั่น
 ใต้เขี้ยวอย่างน่าทะเล ผึ้งต่องข้างคอนบนเป็นเด่น ตามฝั่งข้างอังกฤษ
 แดเห็นเทือกเขาต้นแหลมมะดาญุดดอดไม่ขาดสาย แต่ข้างฝ่ายเราเป็น
 เขาไม้สูงใหญ่ ๆ ริมฝั่งหน้าเทือกเขานั้นเป็นเนินสูง ๆ ต่ำ ๆ ไป โดย
 มากที่หว่างเนินก็ตกเป็นท้องทุ่งกว้าง ๆ มีหมู่บ้านเรือนคนแต่เห็นต้น
 หมากต้นมะพร้าว ทั้งฝ่ายเราฝ่ายเขาก็อยู่ในข้างละห้าหกหมู่บ้านเหมือนกัน
 แต่ตอนนั้นเลยเปรียบอังกฤษ ที่ลงไปหน่อยหนึ่งถึงที่มัสยิดชำระความ
 มีเรือนโรงใหญ่ ๆ หหลายหลัง ว่าเป็นที่ตั้งเมืองแต่ก่อน แต่ศาลนั้น
 ดีเหลี่ยมหลังเล็ก ๆ ปูดยูกดางแจ้งไม่อัศจรรย์อันใดเลย โรงโปติก
 ที่สะพานเหล็กวัดสะเกตโตกว่า ลงมาประมาณชั่วโมงหนึ่งถึงโรงโปติก
 ตั้งอยู่บนหลังเนินต่ำ ๆ ริมปากแม่น้ำน้อย โรงโปติกนั้นก็เล็กเท่า ๆ กัน
 กับศาลนั่นเอง มีโปติกถึถึบนลงมายันรับ ๓๓ คน เป็นพระมานั่งผ้า
 โปกผ้า ๖ คน เป็นแขกซิกข์สวมกางเกงอย่างทหาร ๕ คน นายทหาร
 พระมา แต่ไม่เห็นศีลศราวุธ นุ่งผ้าและสวมเสื้อทหาร ตั้งแต่เหนือโรง
 โปติกขึ้นมา คูบ้านคนถึถึว่าคดองท่าโรงที่เกาะกงถึถึถึหนึ่ง ต่อลงมา
 ข้างล่างแล้วไม่มีผิด กับท่าโรง ที่เกาะกงเลย พบวัดหนึ่ง อยู่ท ขาย เขา
 เรียกว่าวัดขไฟ โบสถ์หลังคาจาก แต่ไม่อยู่ในน้ำเหมือนเกาะกง

ดงมา ๓ ชั่วโมงถึงที่ตำบลหน้าจด ซึ่งเป็นเมืองพระอภัยมณี (๑)
 ไปดงชนใหม่ มีสะพานยาวจนไปจดถนน เพราะถนนเป็นทึบ เวล
 นาชนปกติท่วมนจนไปมาก ๆ สะพานแ่งไปไม้แ่งของ มีซุ้มไปไม้ท
 คันสะพาน มีตเคอรเมรีพืดดี แอ่ดลัดคัน คอมมิดชันเนอทมัดวัน
 ดงมาคอยรบอยุทสะพาน ทักทายปราศรัยแ่งจนแ่งดียงจะไป มีตเคอร
 เมรีพืดดีจะขอเข้าแ่งแ่งดักด้วยกับทหารแ่งไปดิส เพราะเวดานันแ่งดัก
 เป็นทหาร ได้บอกให้เคิรตามไปภายหลังกับพระอภัยมณี ถนนที่ชนไป
 กว้างประมาณดัก ๘ คอกหรือ ๑๐ คอก ยาวประมาณ ๓๐ แ่งเคษ ผ่าน
 ไปในทซึ่งคดคันไม้ดงไวจะทানা ชนไปถึงทสุดถนน มีถนนขวางอก
 ดายหนึ่ง มีประตุ ไปไม้แ่งร้าน พระดงซ์ สวด ชยันโต อยุท ด้ามแยก นน
 แ่งวชนไปทบ่านพระอภัยมณี ซึ่งเป็นเรือนชดแ่งถอปูนพนดองชนอยาง
 ฝรั่ง ดูภายนอกเป็นคักพอใช้ได้ แ่งดูจากบนเรือนนน เห็นทซึ่งปลูก
 ดร้างชนไวแ่งบ้านเรือนไร่นาราชฏรคดอด ตามแนวถนนขวางมีโรง
 ไปดิสเป็นด้ามมุข ฝาชดแ่งถอปูนดงหนึ่ง ห่างไปจากถนนใหญ่ดัก
 ๒ แ่ง มีคาดชำระความเป็นคาดกดางด้ามมุข เป็นคักอยุริมถนน
 ยังไมแ่งแ่งดักดงหนึ่ง นอกถนนกเป็นโรงเรือนราชฏรหตายดัก ความ
 คิดพระอภัยมณีชงยกเมืองดงมาดง ทนาคคน เพื่อจะให้เรือใหญ่ชนไปถึง
 ได้การค้ำขายจะได้คิต แ่งระยะนคดองกว้าง ถ้ำกคนดงมาคิตได้
 ทน การทจะช้ามไปช้ามมากบฝั่งองกฤษค้อยยากชนน้อยหนึ่ง หาไม
 โจรผู้รายหนช้ามไปมาดักายนัถ อักประการหนึ่ง ทแ่งบนมทาเดท
 ทานากว้าง ถ้ำคดคดเป็นบ้านเมืองกจะเป็นททามาหากินได้มาก แ่งวชน

(๑) พระอภัยมณีคตทศรคษา (กอชิมบี ณ ระนอง) ภายหลังได้เป็นทพระยา
 รัชฎานุประดิษฐ์

ชด้อยอย่างเดียว แต่เรื่องคนไม่มีพอกฎมทเท่านั้น ได้ถามมิดเตอร์
 เมรีพิตถึงการโจรผู้ร้าย ก็ว่าเคยลงบเรียบร้อย การที่โจรผู้ร้าย
 ลงไปได้นั้น ก็ด้วยอาศัยกำลังมิดเตอร์ชิมบ เป็นพระแข็งแรงมาก และ
 ว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีผู้ร้ายฆ่าคนตายในแดนอังกฤษ ได้ขอให้พระยา
 ชุมพรช่วย พระยาชุมพรก็ได้ช่วยจนได้ตัวผู้ร้ายแล้ว แต่ผู้ซึ่งไปตาม
 ผู้ร้ายนั้นต้องเฝ้ากักตายนคนหนึ่ง มิดเตอร์เมรีพิตรับอาสาจะโดยเด็ดจ
 ุดไปอีก ได้บอกขอบใจและห้ามเสีย พระสงฆ์ซึ่งมากอยชนันโต
 ยูน มีเจ้าอธิการวัดนาตตงชน ซึ่งพระอัมมวงศ์ว่าเป็นหัวหน้ายห็น
 ศรัทธากระบือ (๑) ภายหลังมาลำบากให้พระอัมมวงศ์ ว่าจะไม่ประพฤติ
 เช่นนั้นต่อไป อธิการวัดขไฟ่อกงคหนึ่ง พระอัมมวงศ์ว่าเป็นคนดีรับว่าจะ
 ข้ามมาอยู่ทนาจด พระสงฆ์เมืองหลังสวนออกไปอยู่ ๔ องค์ นอกนั้นเป็น
 พระมาแต่ฟากมณฑลอีก ๑๗ ได้ถวายเงินตามสมควรแล้วตรงเรือต้องมา
 ประมาณสัก ๕๐ นิมิตถึงปากคลองพระขยางข้างฝ่ายเรา ดูกว้างกว่าแม่น้ำ
 น้อย ลงไปอีกไม่ช้าก็ถึงคลองดำเตย ซึ่งเป็นพรหมแดนเมืองตรงกับเมือง
 ระนอง ดูปากช่องกว้างใหญ่ แต่เข้าไปข้างในเห็นท่าจะไม่โต แดนไป
 ฝนตกมากบ้างน้อยบ้างตลอดทางไม่มีใครจะได้ดูอันใดได้ ต้องฟากเป็น
 ภูเขาตลบับชันชันกันสูงใหญ่ เวลากลางคืนมืดดำไปเป็นเมฆทึบอยู่
 ครึ่งเขาคอนเขา ด้านากว้างออกกว้างออกทุกที แต่ไม่มีใครเห็นมีบ้าน
 ผู้เรือนคน ลงมาจากหน้าจด ๒ ชั่วโมงถ้วน ถึงเรืออุบตบุรทิศ ซึ่งขึ้นไป

(๑) คืออั้งยี่ทางหัวเมืองเหล่านั้น ในสมัยนั้นมีเป็น ๒ พวกเรียกว่าพวกยี่ห็น
 ศรัทธากระบือพวก ๑ พวกปุ่นเถากังพวก ๑

จอด คอย รั้งอยู่ ที่ตรง ปาก คลอง เหมมา ข้าง ฝั่ง อัง กฤษ (๑) ถึงเรือ ใหญ่ ฝน
จึงได้หาย เติมนึกว่าจะไปได้กระจงที่เกาะขวาง แต่เวลายามถึงบ่าย

๕ โมงเต็มแล้ว จึงได้ทอดนอนอยู่ที่ปากคลองเหมมาคืนหนึ่ง

วันที่ ๒๓ ออกเรือเวลาโมงหนึ่งกับ ๒๐ นมิต เป็นเวลายาชน
ครูหนึ่งถึงเกาะขวาง ที่เกาะขวางนี้พระยาระนองร้องอยู่ว่าแผนที่อังกฤษ
ทำ คือแผนที่ที่ปกปิดกันเป็นต้น หมายถึงไม่ต้องกันกับหนังสือสัญญา
ในหนังสือสัญญาว่าเกาะทั้งสองฝั่ง โกลด์ฝั่งข้างไทยเป็นของไทย โกลด์
ฝั่งอังกฤษเป็นของอังกฤษ เว้นไว้แต่เกาะขวางเป็นของไทย ส่วนเกาะ
ที่อยู่ในแผนที่นั้น เกาะตมุดที่อยู่โกลด์ฝั่งข้างอังกฤษเป็นเกาะย่อม จดขอ
ว่าเกาะขวาง ทาดีเขียวให้เป็นของไทย ส่วนเกาะขวางซึ่งเป็นตามเกาะ
ใหญ่ ๆ อยู่โกลด์ฝั่ง ข้างไทย เกาะหนึ่ง อยู่เกือบ จะดูญกลาง ก่อนข้างไทยดัก
หน้อยหนึ่งต้องเกาะ ที่ชาวบ้านคัดอดจนถึงนายโปติกฝ่ายอังกฤษ ก็
ยอมรับว่าเป็นเกาะขวางนี้หมายแดงเป็นของอังกฤษ ได้มีใบบอกเข้า
ไปกัคดีขึ้นรวม ๆ ออก มาว่า ที่หมายแดง เป็นของ อังกฤษ ที่หมายเขียวเป็น
ของไทย แต่ลักษณะเกาะที่เป็นอยู่นั้นขัดอยู่กับหนังสือสัญญาเช่นขอให้
ฉันดู ได้ตรวจดูก็เห็นเป็นหน้าดังตั้งจริงอย่างเช่นเขาว่า จะเป็นด้วยแก่ง
หรือด้วยแผนที่ผิดก็ได้ เรื่องนี้จะได้ชัดเจนด้วยแผนที่ในที่ประชุมต่อไป (๒)

(๑) เสด็จประพาสที่เวลานี้ โปรด ฯ ให้เรือพระที่นั่งอุบลบุรทิศล่องหน้าไปคอย
รั้งอยู่ที่เมืองระนอง เสด็จไปจากกรุงเทพ ฯ ด้วยเรือสุริยมณฑลล่าที่สมเด็จพระยา
บรมมหารัชมังคลาจารย์

(๒) เรื่องเกาะขวางนี้ เมื่อเสด็จมาถึงพระนคร ได้โปรด ฯ ให้ว่ากล่าวกับ
รัฐบาลอังกฤษ ตกลงให้คืนมาเป็นของไทย ตามหนังสือสัญญา

ได้ ถานถึงการที่ ได้ประโยชน์ เสียประโยชน์ ในที่เกาะไขว้กัน เช่น อย่างไม่
 บ้าง ก็ว่าเกาะเหตวนั้นไม่มีคนตงบ้านเรือนอยู่ประจำ แต่เป็นทมิฬชนมาก
 ทุก ๆ เกาะ ถ้าเป็นเกาะข้างฝ่ายอังกฤษ คนเราจะไปทำไมขอหนึ่งดี
 ต่อเขาก่อนเขาไม่ให้ไปทำ เป็นความลำบากแก่คนของเราที่จะไปทำ
 มาหากินในที่นั้น ตั้งแต่เกาะขวางลงไปยังฝ่ายข้างเราเขาสูงมากเป็น
 เทือกใหญ่ ดูเหมือนอย่างเกาะข้าง เรียกว่าท่าครอบ ข้างฝ่าย
 อังกฤษ ดูแนวเขาใหญ่ บัดห่างออกไปเป็นแต่เขาย่อม ๆ มีคน ตั้งอยู่ริมหน้า
 เทียวทำชนบ้างเป็นแห่ง ๆ ต่อท่าครอบลงไปมีดำคดองเรียกว่าตะอุน
 ษรระนอง ในระยะนมทคนอยู่ต้องลำบาก นอกนั้นก็ดกตลอดจนถึง
 ปากอ่าวระนอง ผังทั้งสองข้างนั้นไม่ได้มีทราบเลยจนตักแห่งหนึ่ง เป็น
 แต่เขาใหญ่เขาเล็กตลอดไปจนกระทั่งถึงปลายแหลม เวลากลาง ๔ โมง
 ทอดลมที่ใต้เกาะนี้ ปากอ่าวเมืองระนอง ที่พระอัยยิกาคำเรือนตะเกียง
 เช่นที่บางปะอินตั้งไว้เดาหนึ่ง มีเรือดำเภาบรรทุกเข้ามาแต่เมืองพม่า
 จอดอยู่ดำหนึ่ง เรือมูรชาวดียิงปืนสดุด รอย่อนของชนบทยู่จนเที่ยงจึง
 ได้ลงเรือกระเชียงเรือไฟลากข้ามไปδυแหลมเกาะต้อง ซึ่งอังกฤษเรียก
 วิกตอเรียพอยนต์ อ้อมปลายแหลมออกไปดูข้างหน้า นอกแล้วเดียบ
 เข้าจนถึงคอแหลมหน้าใน ที่แหลมนั้นเป็นเนินสูงดินแดง ๆ ไม่ใคร่มีต้นไม้
 คอแหลมทั้งหน้านอกหน้าในมีบ้านเรือนคนอยู่ หน้านอกไม่ได้เข้าไปใกล้
 แต่หน้าในเห็นมีเรือนบนหยาปลาจาก พนดองชน ๓ หลัง มีโรงใหญ่
 เด็กประมาณสัก ๒๐ หลัง มีคันทมากมะพร้าว แต่ที่แผ่นดินที่หมู่บ้าน
 คงเป็นทตาแอบคอแหลมอยู่หน่อยเดียว ที่บนหลังเนินปลายแหลมมี

ค่ำชำระความแบบเดียวกับทนายชั้น   คงอยู่กลางแจ้งแต่ครั้นเปรี๊ยะ
 มีเรือนบนหยาสาจากอยู่หลังหนึ่งทรุดโทรมยับเยินทั้ง ๒ หลัง   ค่ายกัน
 กับทนายชั้น   การทอกลูกจตุรศึกษาในทีแถมนี้ไม่กวัดขันแข็งแรงอันใด
 อยู่ข้างโกโรโกเตกว่าเราเดี่ยอก   คนที่อยู่บนบกแต่เห็นเป็นแขก   เขาว่า
 เป็นมะดาบูบ้างจีนบ้างประมาณสัก ๓๐   ครวทงหนานอกหน้าใน   หากิน
 ด้วยทำปลา   เรืออ้อมมาหว่างเกาะเล็กของอังกฤษที่แอบฝังอยู่ต้องเกาะ
 เข้าปากอ่าวเมืองระนอง   ที่ฝั่งขวามือโรงจันตคัพ   ดำหรับตั้งเรือเมด
 ประมาณสัก ๓๐ หลัง   ฝั่งซ้ายเป็นทิศตลงชายเนินสูง   ตั้งโรงโปดศอยู่ใน
 ๒๕   เวดานาชนเรือขนาดองค์กรกษชนไปได้ถึงท่า   ตั้งแต่ทะเลเข้าไปต้อง
 ๒๕   ไม่นาน   ตะพานทชนยาวประมาณสักสองเส้นเศษ   มีแพดอยและศาลา
 ๒๕   ปลายตะพาน   ผูกใบไม้ปักธงตลอด   เมื่อถึงต้นตะพานมีซุ้มใบไม้
 ๒๕   ซุ้มหนึ่ง   พระยาระนองและกรมการไทยจันรับอยู่สัก ๕๐-๖๐ คน   ขนรถ
 ๒๕   ที่เขาจัดลงมารับ   มีรถเจ้านายและข้าราชการหลายรถ   ขนไปตามหนทาง
 ๒๕   ซึ่งเป็นถนนถมศิลาแข็งเรียบดีอย่างยิ่ง   แต่ถนนแคบกว่าถนนข้างใน ๆ
 ๒๕   กว้างประมาณสัก ๓ วา   ต้องช้างทางช้างค้อนต้นเป็นป่าโกงกางชน
 ๒๕   ขนไปหน้อยหนึ่งกึ่งทเรือกสวนรายขนไปทั้งต้องช้าง   ข้ามตะพานข้าม
 ๒๕   ตะพาน   เป็นตะพานเตี้ยไม้ปูกระดานมีพนักทำดีขาว   เข้าไปข้างในมี
 ๒๕   ทุ่งนาแปลงหนึ่ง   แดดูทนแต่เห็นเขาซึ่งเป็นพลับพลา   แดวกก็เข้าในหมู่
 ๒๕   สวนหมู่ไว้ต่อไปอีกจนถึงต้นตาลเก่า   แดเดียวแยกไปตามถนนทำใหม่
 ๒๕   เป็นถนนกว้างสัก ๘ วา   ไปจนถึงถนนชนเขา   มีโรงเรือนต้องช้างทาง
 ๒๕   แนนหนาแต่ไม้คอกเคย   ผู้คนครกครน   ตามระยะทางตามซุ้มแปดก

ก็นั่ง ๖ ชุมน ชุมนที่จะเข้านอนตลาดเป็นอย่างจั้น เก่งซื่อน ๆ ก็นั่งได้
 มังกรพน เป็นงามกว่าทุกชุมนุม ทางที่ชนเขาตัดอ้อมวงไป ท่าทางก็
 เหมือนกันกับที่คอนเวอนเมนต์เข้าดีดิงคโพร หรือที่บ้านใคร ๆ ต่าง ๆ
 ที่เขาเห็นว่าดูร่อยดึบพิศ แต่เป็นเนินลาด ๆ มีที่กว้างใหญ่โตกว่าเขา
 ดัคนามาก พลับพลาที่ทานนั้นก็ทำแต่ไม่จริงเครื่องไม่จริง กรอบฝา
 และบานประตูใช้ไม่จริง แต่กรุใช้ไม้ระกำทั้งดำเข้าเป็นลายต่าง ๆ หลัง
 คานนั้นไม่เกิดดแล้วต้องหลัง นอกนั้นมุงจากดาดดี ใช้ดีน้ำเงิน
 จะให้เหมือนกันกับหลังคาไม้ซึ่งทาดไว้ มีท้องพระโรงหลังหนึ่ง ที่อยู่
 ข้างในใหญ่หลังหนึ่ง ยกเป็นห้องนอนสูงขึ้นไปหลังหนึ่ง มีคอนเซอเว
 เตอริยาวไปจนหลังแปดเหลี่ยมอีกหลังหนึ่ง ที่หลังเล็กซึ่งเป็นทนอน
 และที่หลังแปดเหลี่ยม แวดูเห็นเมืองระนองทวทงเมือง หน้าต่างทุก ๆ
 ช่องเมื่อยนดูตรงนนักเหมือนหนึ่งดูบักเซอแผ่นหนึ่งแผ่นหนึ่ง ด้วยแต่เห็น
 ทุ่งนาออกไปจนกระทั่งถึงภูเขาสงอยอยู่ใกล้ชิด ได้ยินเสียงระฆังร้องเนื่อง ๆ
 ดังดับดับซื่อนกันไป ด้านหนึ่งก็เป็นไคอย่างหนึ่ง ด้านหนึ่งก็เป็น
 อย่างหนึ่ง ไม่เคยอยู่ที่ใดซึ่งตั้งอยู่ในที่แต่เห็นเขาทุ่งป่าและบ้านเรือน
 คนงามเหมือนอย่างที่เคย การคบบแต่ประดับประดาและเครื่องที่จะใช้
 สอย พรักพร้อมบริบูรณ์อย่างป็นิ่ง ตามข้างทางและชายเนิน ก็มีเรือน
 เจ้านายและข้าราชการหลังโต ๆ มีโรงบิตเตียดโรงทหารพรักพร้อม
 จะอยู่สักเท่าใดก็ได้ วางแผนที่ทางขนทางลงข้างหน้าข้างใน ดึกกว่าเขา
 ดัคนามาก เลี้ยแต่ต้นไม้บนเนินนั้นไม่มีต้นไม้ใหญ่ ที่เหนือไว้ก็เป็น

คันไม้ดีโค คันเล็ก ๆ ที่คดกยงเป็นคอสะพานอยู่โดยรอบ แต่ในบริเวณ
 พลับพลาปลูกหญ้าชนเขียวสดบริบูรณ์ทั่วทุกแห่ง พระยาพุทธการ
 โกศล (๑) มาคอยรับอยู่ที่เมืองระนอง ๕ วันมาแล้ว เดิมคิดว่าต้อง
 มาอนทเกาะเขมาเกินโปรแกรมวันหนึ่ง จะย่นวันเมืองระนองเข้าอยู่แต่
 ต้องคืน แต่ครั้นเมื่อไปเห็นที่เขาทำไว้ให้อยู่ดงทมนรอนมาก และการ
 คือนรบนัน โดยความเต็มใจแข็งแรงจริง ๆ จึงได้ผ่อนวันออกไปอีกวันหนึ่ง
 เวลายื่นได้ดังดูตามเนินนั้นโดยรอบ แลวชนเขาเล็กอีกเขาหนึ่งซึ่งอยู่
 หน้าท้องพระโรง คล้ายเขาหอพระปริศนพิศนบุรี ปลูกศาลาไว้ในหมู่
 ไม้เป็นทงเจียบดัด เวดากดางวนนไม่รอนด้วยक्रमฝน เวดากดางคิน
 หนาวปรอทถึง ๗๕°

วันที่ ๒๔ เวดาเข้าไปดูที่ตลาดเก่ามีโรงปลูกหลังชิด ๆ กันทั้งต้อง
 ฟากเกือบร้อยหลัง แลเห็นเป็นจีนไปทั้งถนน ที่สุดถนนลงบ้านเก่าของ
 พระยารัตนเศรษฐี ซึ่งตั้งอยู่ที่หาดใกล้ฝั่งคลอง คันคลองนั้นเป็นที่ทำ
 เหมืองแร่ดิบก ฟ้าด่างดินทรายซึ่งคิดแร่ลงมากจนคลองนั้นคิน ดิน
 กดบดุ้งชนกว่าพนบ้าน ด้ายน้ำกซึมเข้าไปในบ้านชนไปหมด ผนังใช้ก่อ
 ด้วยดินปนปูน คีกรามพังทลายไปบ้างกม ที่ยังอยู่ผนังชนทำให้เกิด
 บัวยไซ จึงได้ย้ายไปตั้งบ้านใหม่ ที่ย้ายไปตั้งบ้านใหม่เดียนั้นเป็นดิมมาก
 ทำให้เมืองกว้างออกไปอีกสามสี่เท่า ด้วยถนนตลาดเก่าไปชนคลอง
 จะขยายต่อไปอีกก็ไม่ได้อยู่แล้ว เวดาบ้ายไปดูบ่อน้ำร้อน ระยะทาง
 เจ็ดสิบเต็น มีถนนดีเรียบรอย ได้เห็นทางซึ่งเขาทำชักด้ายน้ำมาทำ

(๑) พระยาพุทธการโกศล (ตณกูโอรุณ) เป็นอาร์พระยาไทรบุรี

ตลาดเก่าครึ่งพระยาตำรางสุจริตฯ (คอซู้เจียง ต้นสกุล ณ ระนอง)

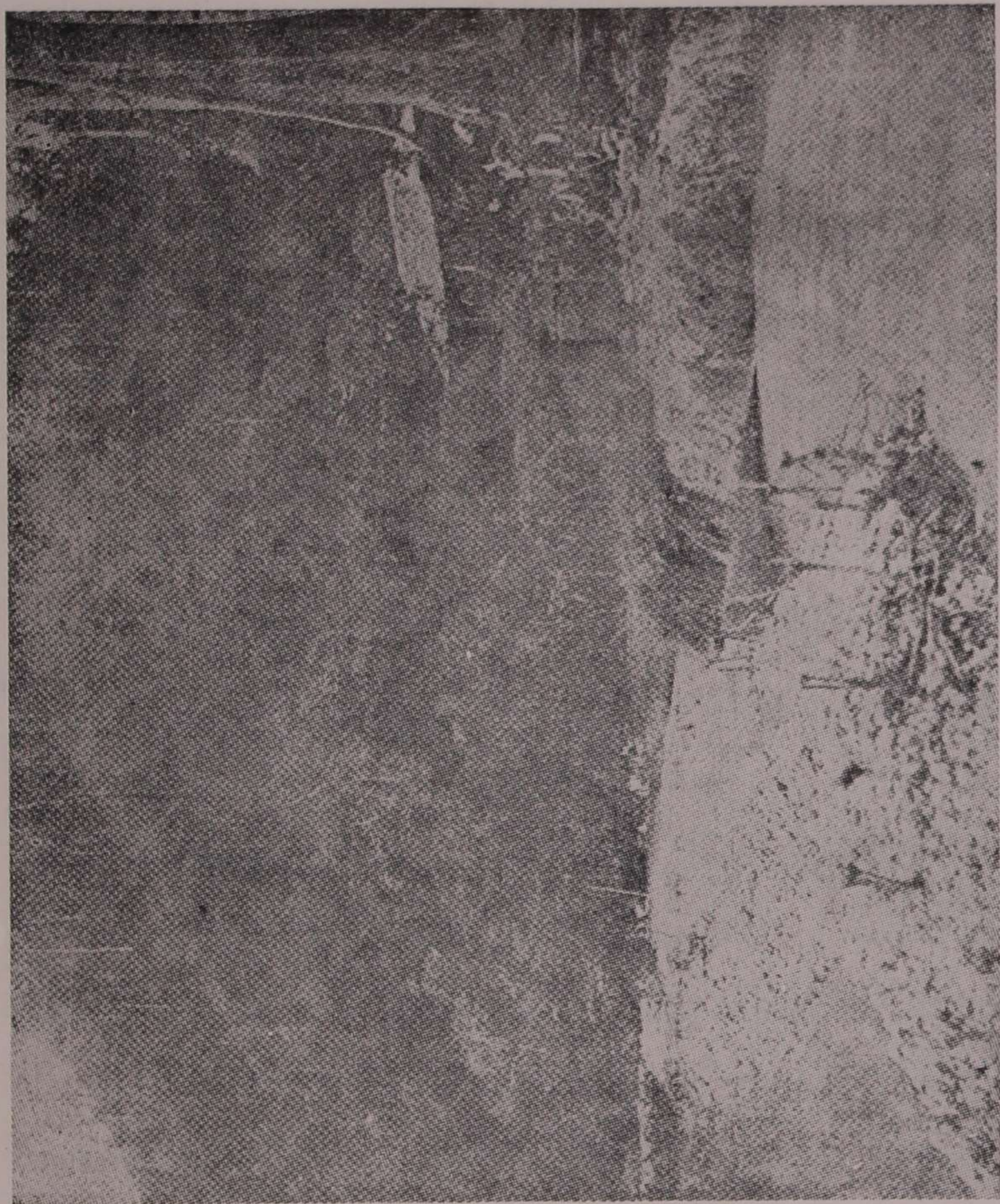

ทางไปพุนาร้อน เมืองระนอง

พุน้ำร้อน เมืองระนอง

เหมืองดิบก็ แยกเอาหน้าในตำราโค ๆ เดี่ยวทั้งต้น จนตำรานั้นแห้ง
 ไม่มีน้ำเตย ทบ่อนารอนน คือเป็นที่ซึ่งตำหรับจะรอนนออกมาจากเขานาคก
 ริน ๆ ออกมาจากค้ำดาขวางกับตำราน้ำเย็น ทำนบซึ่งกันเปิดน้ำเย็นให้
 ไปตามรางสายน้ำท่าเหมืองข้ามมาบนทซึ่งเป็นนารอน น้ำฟากข้างนกรอน
 ฟากข้างโน้นกรอนน้ำเย็นไปกต่าง นารอนทนั้นไม่มกถนกำมถนหรือถนถนหิน
 ปนเตย แต่รอนไม่เต็มถน บ่อหนึ่งปรอท ๑๔๔ บ่อหนึ่งปรอท ๑๕๔
 ถ้าไปอีกกระทักโกดเคียง เตือดและควนชนแรงได้จริง

วันที่ ๒๕ เวลามาเข้าไปที่บ้านใหม่พระยาระนองผ่านหน้า “โรงราง”

คือตรง ทำเป็นคกหลังคาลังกระดัดแบบคูกทบหนึ่ง ดูเรียบร้อยใหญ่โต
 คีมากแต่ยังไม่แล้วเสร็จ บ้านพระยาระนองเองก่อกำแพงรอบดั่งคักคักคอก
 กว้างใหญ่เห็นจะคักคักคักคักคักคัก แต่ไม่เห็นหน้าออกถนถนด้วย
 ชินแต่ว่าเห็นหน้าเขาข้างเขาจึงจะคัก ทบนหลังประตูทำเป็นเรือนหลังโค ๆ ชน
 ไปอยู่เป็นหอรบ กำแพงก็เว้นช่องบ้นกรแต่อิฐบาง ๆ ไว้ ด้วยกถว
 เจกทเคยถกตามชนครงกอน เมื่อมีเหตุการณ์ก็จะไคกระทุ้งออกเป็น
 ช่องบ้น ทักถางบ้านทำคักคักคักคักคักคักคัก แต่คักไม่ได้ชนอยู่
 เป็นแต่ทรบแขกและคนไปมาให้อาศัย คักเองอยู่ทเรือนจากเคย ๆ เบียด
 ชิดกันแน่นไปทงควรวญาคัพนถนรวมอยู่แห่งเดียวกนทงต้น มีโรงไวคักคัก
 ปดุกริมกำแพงยคักยาว ในบ้านนนั้นก็ทำไร่ปดุกรม้น ปี่หนึ่งไคถงพ้น
 เหยียญ เป็นอย่างคนหากินแท้ ออกจากบ้านพระยาระนองไปถวน
 ซึ่งเป็นที่หากินด้วยทคถองพิชพรรณไมคัก ๆ ด้วย ทักกว้างใหญ่ปดุกร
 คักจนททคักและกาแพ คักโอบคักเตเวียมะพร้าวคักและพริกไท ๆ นน

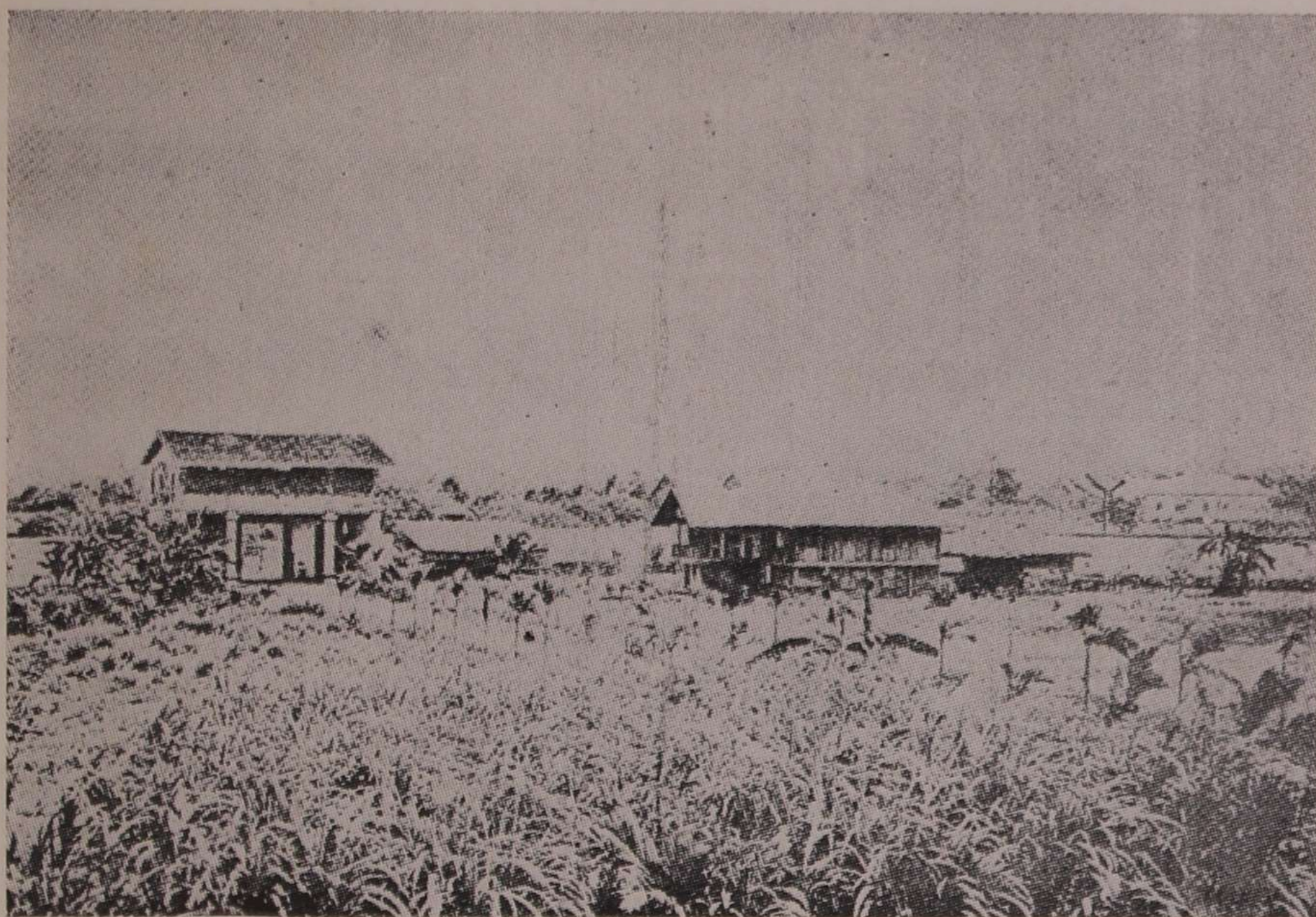

ได้ออกจำหน่ายบ้างถึงตามดับหามแล้ว เวลาบ่ายวันนั้นไม่ได้ไปแห่งใด
ด้วยเป็นเวลาดึกครมฝนน้อยหนึ่งก็ฝนตก

พระยาระนองขอให้ตั้งชื่อพลับพลาเป็นพระที่นั่ง ด้วยเขาจะรักษา
ไว้เป็นที่ถือนาพระพิพัฒน์สัจจา และขอให้ตั้งชื่อนั้นด้วย จึงได้ให้ชื่อ
พระที่นั่งว่า “รัตนรังสรรค์” เพื่อจะให้แปลกตา ๆ พอมีชื่อผู้ทำเป็นท
ยนิค เขาทำเป็นท้าววงน ให้ชื่อว่า “นิเวศน์ศิริ” ถนนตั้งแต่ทำ
ขนาจนตุดตลาดเก่าแปดสิบเดินเศษ ให้ชื่อว่า “ถนนท่าเมือง” ถนน
ทำใหม่ตั้งแต่ตามแยกตลาดเก่าไปตามหน้า บ้านใหม่พระยา ระนอง ถึงสะพาน
ยุง เป็นถนนใหญ่เกือบเท่าถนนสนามไชย ให้ชื่อว่า “ถนนเรื่องราชฎี”
ถนนตั้งแต่สะพานยุงออกไปจนถึงท้องชั้วพระยาดำรงสุจริต (๑) ตัก ๗๐
เดินเศษยอมหน้อยหนึ่ง ให้ชื่อ “ถนนชาติเฉลิม” ถนนตั้งแต่
ถนนไปบ่อน้ำร้อน ถึงเหมืองโนเมืองให้ชื่อ “ถนนเพิ่มผล” ถนน
ทางไปบ่อน้ำร้อน ๗๐ เดินเศษ ให้ชื่อ “ถนนชดระอุ” ถนนหน้า
วังซึ่งเป็นถนนใหญ่ ให้ชื่อ “ถนนดุง” ถนนรอบรอบตลาดนัดต่อ
กับ ถนนดุงกับ ถนน เรื่อง ราชฎี เป็นถนนใหญ่ แต่ ระยะ ทางต้น
ให้ชื่อ “ถนังกำดงทรัพย์” ถนนตั้งแต่ถนนเรื่องราชฎีมาถึงถนน
ชดระอุผ่านหน้าศาลชำระความซึ่งทำเป็นตึกถ่มชุนใหม่ยังไม่แล้ว ให้
ชื่อ “ถนนดับคดี” ถนนแยกจากถนนเรื่องราชฎีลงไปทางริมคลอง
ให้ชื่อ “ถนนทวดต้นคำ” กับถนนหนึ่งซึ่งพระยาระนองคิดจะทำออก
ไปถึงตำบลหินดาด ซึ่งเป็นทางโทรเลข ขอชื่อไว้ก่อนจึงได้ให้ชื่อว่า

(๑) พระยาดำรงสุจริต (คอซู้เจียง)

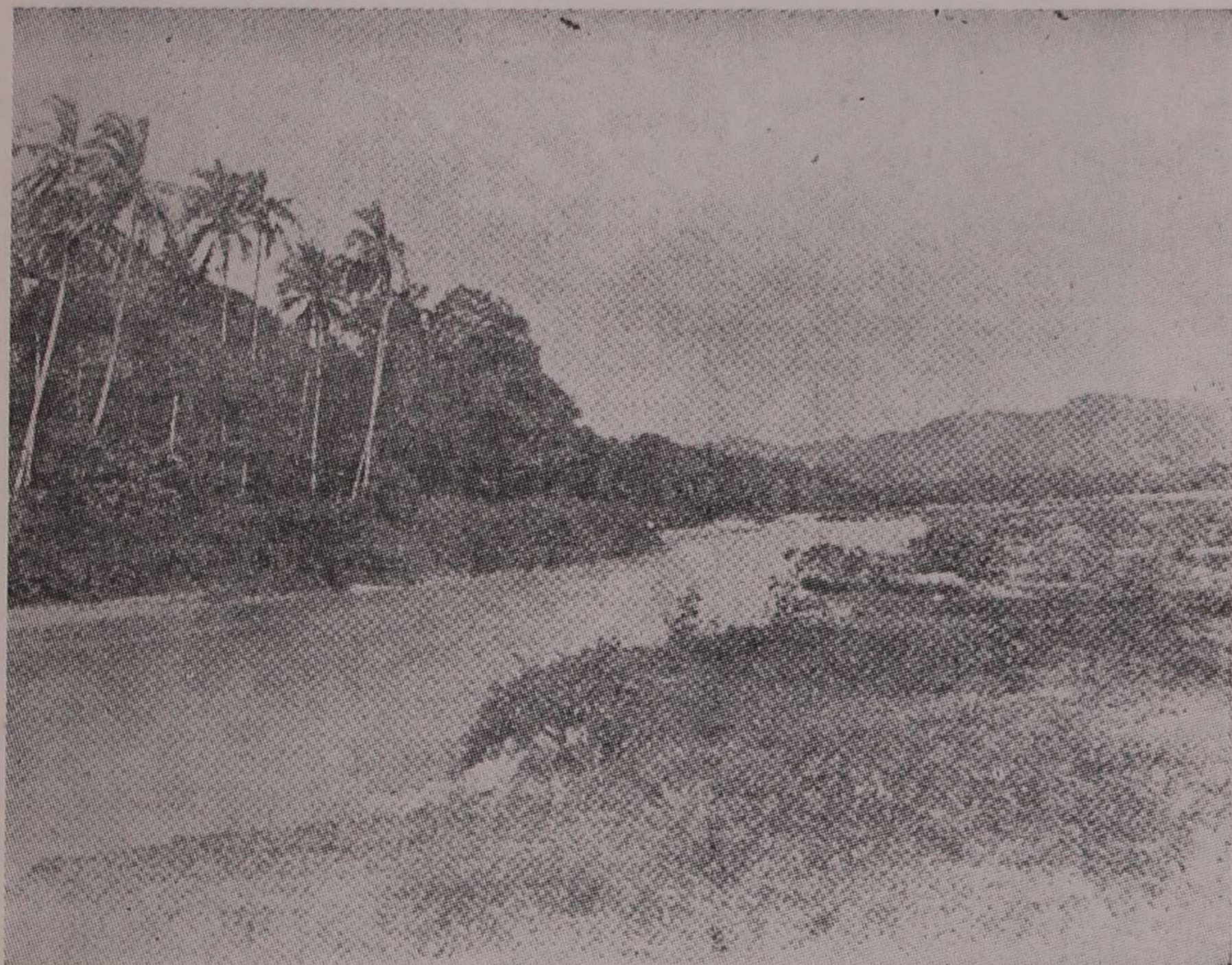

ทางเข้าบ้านผู้สำเร็จราชการเมืองระนอง (ถ่ายจากข้างใน)

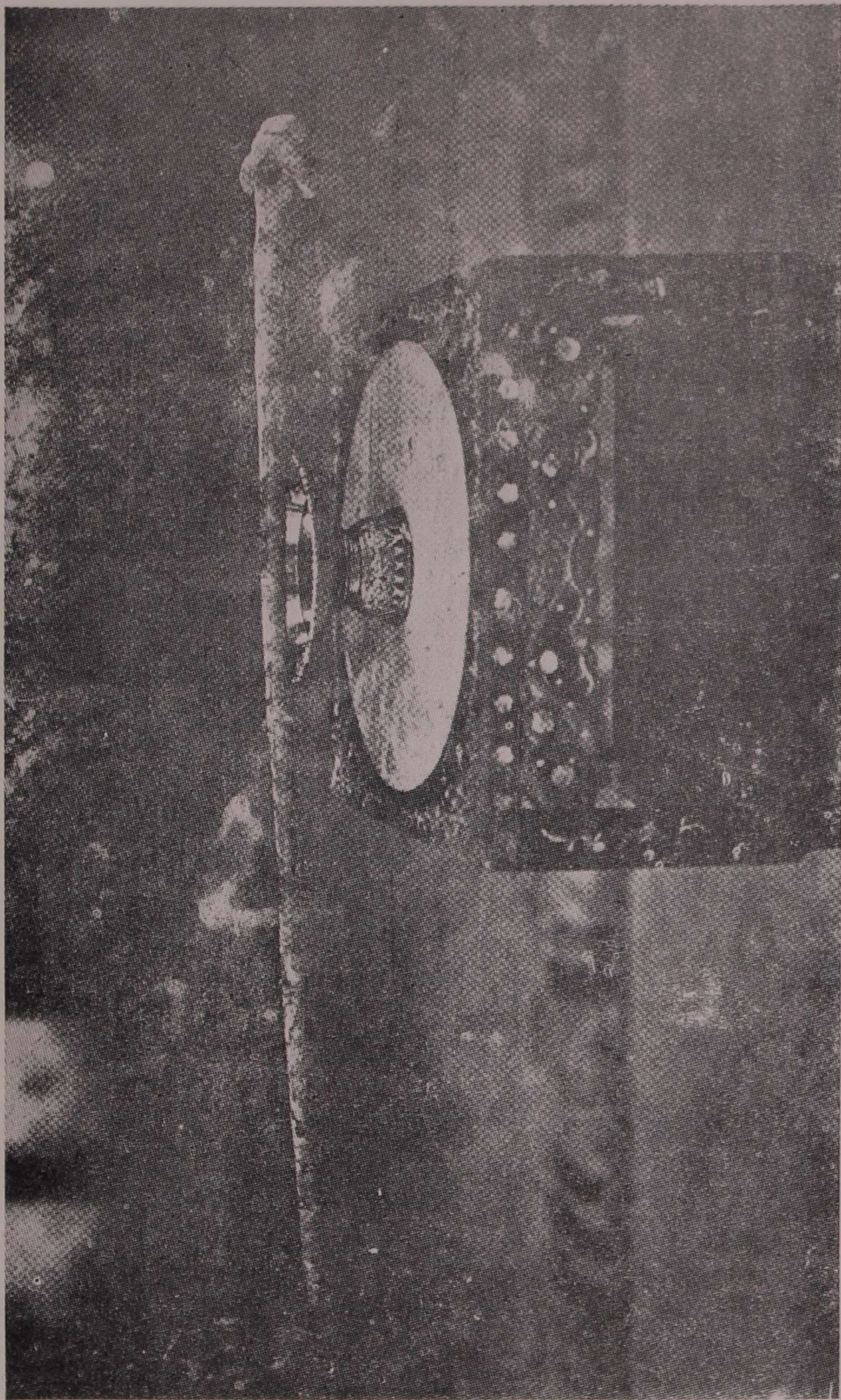

สวนจันทน์เป็นที่ใช้สำหรับทำระหัดน้ำใช้ในการดำชัก้าง (ช้แร่ดีบุก)
เพื่อนำไปถลุง

กลองสູບຍາແດງຄັນແຮກຂອງພະຍາດ້າງສຸຈິຕະ (ຄອູ້ເຈຍ ທັນສຸຄ ພຣະນອງ)

“ถนนผาตาด” ถนนซึ่งเขาทำและได้ให้ชื่อทั้งปวงนั้น เป็นถนนที่น่าจะ
 ได้ชื่อจริง ๆ ใช้ถมด้วยศิลากรวดแร่แข็งกร้าง และวิธีทำท่อน้ำของ
 เขาเรียบร้อยทุกหนทุกแห่ง ฝนตกที่ไหนนั้น จะไปแห่งใดก็ไปไม่ได้
 วันที่ ๒๖ เวลากลางวันเข้าไปดูที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริต ตามทางที่ไป
 เป็นนาเป็นสวนตลอด เมื่อจวนจะถึงที่ฝั่งศพเป็นสวนพระยาระนองทั้งสอง
 ฝาก ปดุงหมากมะพร้าวมะม่วงเป็นระยะท้องแถวงามนัก มะพร้าว
 ปดุงขนไปจนถึงไหล่เขา ที่หน้าท่งศพปดุงต้นไม้ดอกต่าง ๆ เมื่อเวลา
 อยู่เมืองระนองเวลาค่ำ ๆ มีบุหงาดั่ง ที่ฝั่งศพนั้นมีป้ายศิลาสูงตั้งดักศอก
 เคียง จารึกเรื่องชาติประวัติของพระยาดำรงสุจริตทั้งภาษาไทยภาษาจีน
 เป็นคำดรรชนีวิญญุตตลอดจนบุตรหลาน ถัดเข้าไปมีเตาขังศิลาकुหนึ่ง แพะ
 คุหนึ่ง เต่าคุหนึ่ง ไม้คุหนึ่ง ขุนนางฝ่ายบุนฝ่ายบคุหนึ่ง แดงก่อ
 เขื่อนศิลาปูศิลาเป็นชน ๆ ขนไปตามชน จึงถึงด้านท่งศพ มีพนัก
 ศิลาตั้งเป็น รูปสัตว์ และต้นไม้เด่น ๆ ที่กุฏิหนักถวน แดงด้วย ศิลาตลอด
 จนถึงที่ท่าเป็นหลังเต่า ต่อขึ้นไปเป็นเนินพูนดินเป็นดอน ๆ ขนไป ๓ ดอน
 ตามแบบท่งศพจีน แต่แบบต้องอยู่ท่งกลางแจ้ง ไม่มีร่มไม้เลย ดงทูน
 ทำถึง ๖๐๐ ข่งเศษ ท่งศพमारดาและญาติพี่น้องอยู่ใกล้ ๆ กัน แต่
 ต้องไว้ระยะห่าง ๆ ดูน่าจะเป็นดองที่เค็มที่
 ถัดจากท่งศพไปดูท่าเหมือง ฟังจะเข้าใจชัดเจนในครั้น จะ
 พรรณนาว่าทำอย่างไรให้ละเอียดก็ยากยากนัก ไม่มีเวลาเขียน เข้า
 ๕ โมงเศษกลับมาดองเรือ ออกจากอ่าวระนองไปทอดที่เกาะพลูจิด ซึ่ง
 เป็นด่านต่อเขตต์แดน มีโรงโปติศของเมืองระนองตั้งรักษาอยู่ในที่นั้น

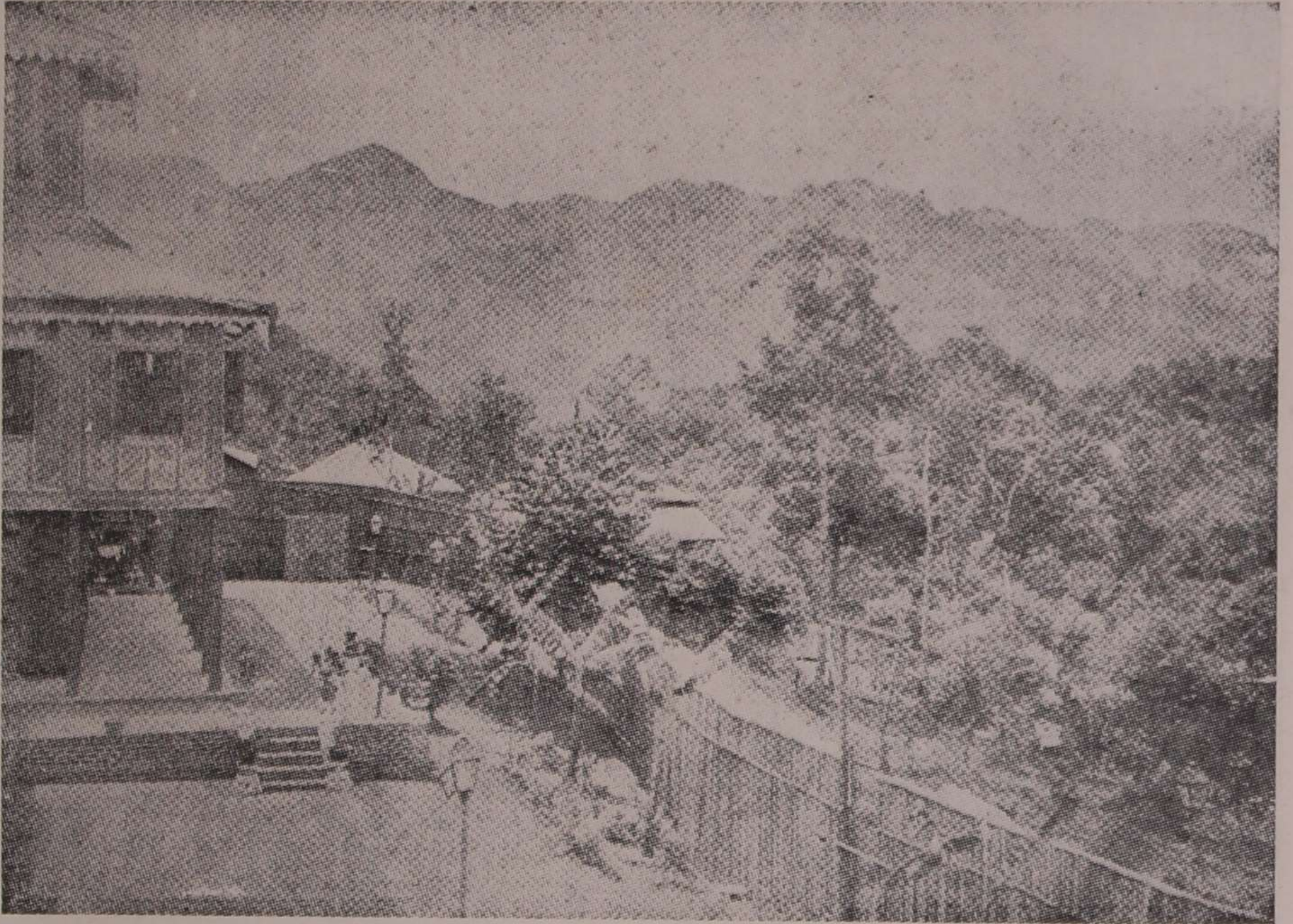

แต่ที่แท้เกาะพุดจันไม่เป็นปดายเซตต์แดนที่เดียว เกาะคนเกาะหาด
 ทรายยาวเป็นทอ แต่ต้องเกาะนั้นไม่มีน้ำกินจึงไปตั้งไม่ได้ เวลา
 ที่ไปนั้นเคยไปใกล้เกาะวิกตอเรีย เกาะนมทรายมาก มีดาคดอง คน
 ออกไปตั้งทำปดายอยู่ทนนกม เวลามีบ่ดงเรือไปรอบเกาะพุดจัน ให้คน
 ขนได้เนื้อ เพราะที่เกาะนั้นเขาเคยได้เนื้อเสมอ และคนที่ด่านก็เข้ามา
 แจ้งความว่ามีแน่ เพราะเขามากินกด้วยชาวด่านปลูก แต่จะเป็นด้วย
 คนมากหรือเกินไปอย่างไร เคยตกดงเป็น “โห่เปด้า”

เมื่ออยู่ที่เมืองระนอง พวกจีนในท้องตลาดมาหาเกือบจะหมดเมือง
 มีส้มหน่วยกด้วยใบตามแต่จะหาได้ จีนคนหนึ่งเป็นมิวนิดีเปอดกอมมิด
 ฐันเหนือในเมืองมะริด ทำภาษีรังนกและภาษีฝิ่นในเมืองตะนาวศรี และ
 บิดาจีนของหลายซึ่งเป็นด้ามเมืองตระ และ เป็น น้อง เขย พระ ยาระนอง
 ดงมาแต่เมืองมะริดมาหาด้วย การรับรองเลี้ยงดูของพระยาระนองแข็งแรง
 อย่างยิ่งพี่น้องถูกหาดานกตมเกลียดวกัน คิดอ่านจัดการแต่จะให้เป็นที่สบายทุก
 อย่างที่จะทำได้ การทำนุบำรุงรักษาย่านเมือง เขาบำรุงจริง ๆ รักษาจริง ๆ
 โดยความฉลาดและความตั้งใจ ยากที่จะหาผู้รักษาเมืองผู้ใดให้เสมอเหมือน
 ได้

คนไทยในเมืองระนองนี้ ผิดกันกับเมืองตระ คือไม่ได้เก็บเงิน
 คาราชการ หรือจะเรียกว่าค่าหลังคาเรือนอย่างเช่นเมืองตระ เดชดัก
 ขอมอดมกรรมกรก็ไม่มีเหมือนเมืองหลังสวน ที่เมืองหลังสวนเก็บเงิน
 ข้าราชการแต่ตัวเดชดักขอมอด คนชนใหม่ไม่ได้เก็บ ที่เมืองตระ
 ไม่มีมอดมกรรมกร แต่เก็บเงินทวนหน้า เมืองระนองนี้ไม่มีอย่างใดอย่างหนึ่ง

วังรัตนรังสรรค์ เมืองระนอง

วังรัตนรังสรรค์ เมืองระนอง

ว่าแต่ก่อนมีคนเคยแฉกไม่ได้เก็บเงินอื่นใด ชาวแต่เกณฑ์มารักษาเมือง

(หรือบ้านเจ้าเมือง) ในเวลาตรุษจีน คือตั้งแต่เดือน ๕ } ๓ เดือน

ผลัดละสิบห้าวัน แต่ก็ยังไม่พอ ต้องไปเอาคนหลังสวนมาอีก

ห้าสิบคน (๑) เวลาคนมาอยู่ประจำการกินอาหารก่งดี กับการจรเช่น

ทางโทรเลขใช้เกณฑ์ ไม่ได้จ้างเหมือนเมืองตระ เขายื่นยอด

ตำมะโนครัวกรมการเมืองระนอง ๒๕ ครัว อำเภอ ๘๖ ครัว ไฟร์

ชายฉกรรจ์ ๑๕๓๐ คน เด็ก ๗๕๙ คน รวมชาย ๒๒๘๙ คน หญิงฉกรรจ์

๑๓๐๙ คน เด็ก ๖๑๖ คน รวมหญิง ๑๙๒๕ คน รวม ๔๐๐๔ คน

รวมทงครัวกรมการเมืองอำเภอ ๑๓๒๒ ครัว แยกเดิมหลวงขุนหมื่น ๘ ครัว

ไฟร์ชายฉกรรจ์ ๔๒ เด็ก ๖๕ คน รวม ๑๐๗ คน หญิงฉกรรจ์

๓๗ เด็ก ๒๓ รวม ๕๙ คน รวมชายหญิง ๑๖๕ คน เป็นครัว ๓๕ ครัว

จีนมบุตรภรรยา ๓๐๐ จีนจร ๒๘๐๐ (เห็นจะเป็นเอ็ดติเมต) รวม ๓๑๐๐

รวมคนเดินชาย ๕๖๐๔ หญิง ๑๗๘๓ รวม ๗๓๘๕ คน คนใหม่มาแต่

เมืองอื่น ๆ คือไชยา ๒๙ ครัว หลังสวน ๘๐ ครัว ชุมพร ๓๐ ครัว

นคร ๒ ครัว ตระ ๒ ครัว ฝ่ายอังกฤษ ๒ ครัว รวม ๑๓๕ ครัว ชาย

ฉกรรจ์ ๑๘๕ คน เด็ก ๑๒๖ คน รวม ๔๑๑ คน หญิงฉกรรจ์ ๑๕๗ คน

เด็ก ๙๑ คน รวม ๒๖๖ คน รวมไทยมาใหม่ ๕๗๗ คน แยกมาแต่

เมืองถดาง ๑๔ ครัว เมืองตะกั่วทุ่ง ๑๗ ครัว รวม ๓๑ ครัว เป็นชาย

(๑) ที่ต้องรักษาเวลาตรุษจีนเพราะเคยมีเหตุ พวกก๊วทำเหมืองกำเริบขึ้นคราว
หนึ่ง เมื่อบชวด พ.ศ. ๒๔๑๕ ทั้งที่เมืองระนองและเมืองภูเก็ตดังกล่าวมาข้างต้น จึง
ต้องระวังกันแต่นั้นมา

ฉกรรจ์ ๔๓ เด็ก ๓๐ รวม ๗๓ คน หญิงฉกรรจ์ ๓๕ เด็ก ๓๗

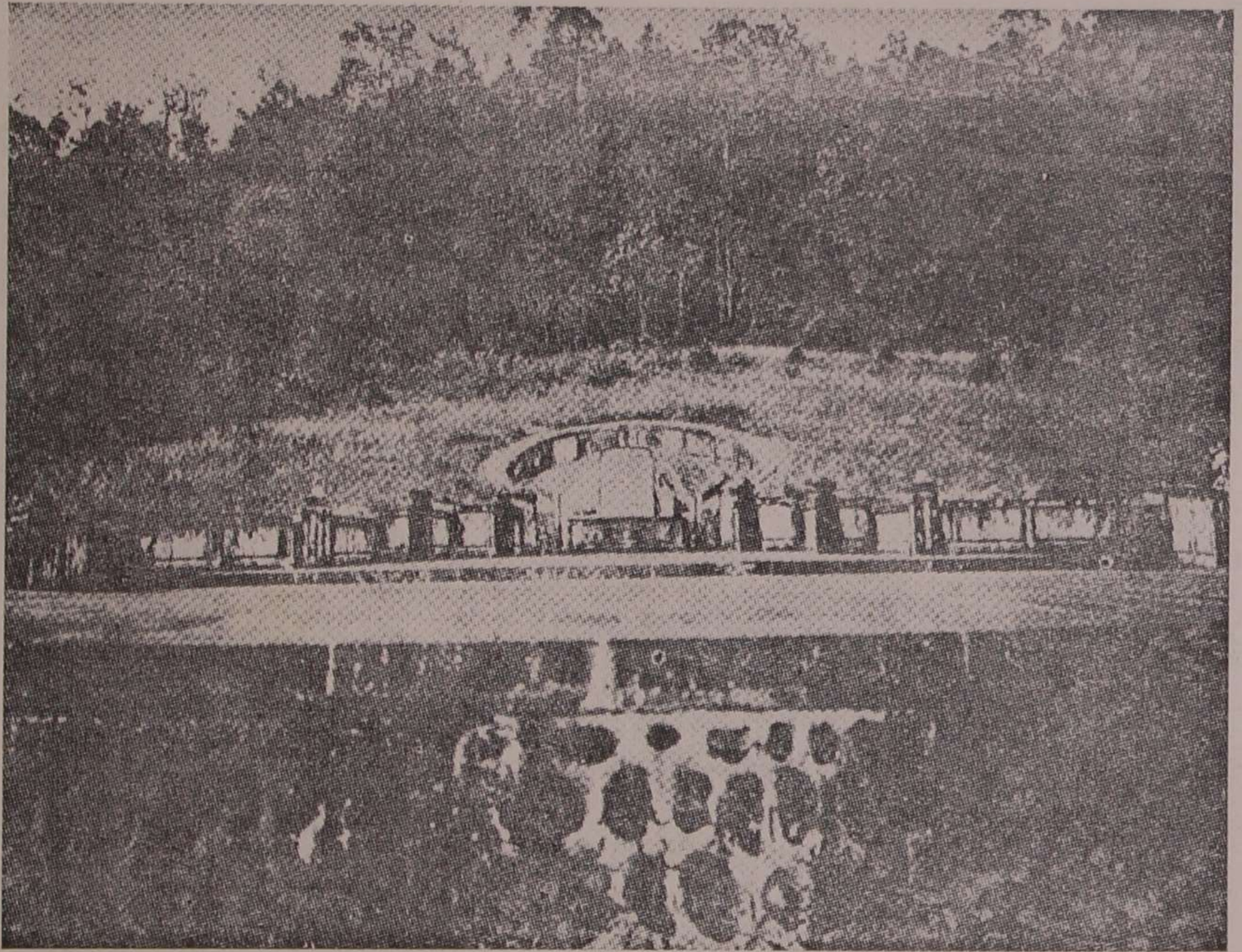
รวม ๗๒ รวมชายหญิง ๑๔๕ คน รวมเก่าใหม่ชาย ๕๘๘๘ คน หญิง
๒๑๒๑ คน รวมทั้งสิ้น ๘๑๐๘ คน

การทำนามีแต่ชาวคนไทย ทำเข้าไร่ท่งนั้น นาพันราบทำน้อย
ที่เห็นอยู่เพียงสามแปลงก็เป็นนาเจ้าเมืองเดี่ยวแปลงหนึ่ง แต่ยังมีเข้าพอ
คนไทยกินได้มาก ไม่สู้จะต้องซื้อพม่ามากนัก ส่วนจีนนั้นไม่ได้กินเข้าใน
เมืองเลย กินเข้าในเมืองพม่าทางต้น เพราะฉะนั้นเข้าเมืองพม่าจึงเป็น
สินค้าสำคัญในแถบนี้ เรือเมดซารุดหยุดเดินก็เกือบจะอดข้าว เรือเมด
ที่เดินอยู่ทุกวันนั้นสองลำ คือเรือเซหัวของพระยาระนองลำหนึ่ง เรือ
เมอคิวของอังกฤษลำหนึ่ง แต่เรือเซหัวอยู่ข้างจะคดองแคดวกกว่าเรือ
เมอคิว เจ้าพนักงานอังกฤษกล่าวโทษเรือเมอคิวอยู่ว่าเคยเปรียบเซหัว
การในเมืองระนองยังมีอยู่อีกซึ่งจะต้องแจ้งความต่อภายหลัง

วันที่ ๒๗ เวลา ๑๑ โมง ออกเรือเดินทางช่องหวางเกาะเตี๋ยให้
กับเกาะช้าง ที่ในแผนที่เขียนว่าแต่ดัดไอดีแดนดมาไม่มีคั่นลมอันใด เป็น
ปกติ พระราชนิพนธ์เรื่องเมืองระนองมีปรากฏเพียงนี้

ในเวลาเมื่อเสด็จประทับอยู่ที่เมืองระนองนั้น พระยารัตนเศรษฐี
(คอซิมก้อง) กราบบังคมทูลฯ ขอพระราชทานให้มทบบริเวณสำหรับ
ฝั่งศพวงศ์สกุล ณ ระนอง ต่อจากที่ฝั่งศพพระยาดำรงจิต (คอซิมเจียง)
ผู้เป็นต้นสกุล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตามประสงค์ ครั้นเสด็จกลับ
เข้ามาถึงกรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำหนังสือสำคัญพระราชทานที่สำหรับ
ฝั่งศพตระกูลนั้น และให้กระทรวงกลาโหมส่งไปพระราชทานมีคำแนะนำ
พิมพ์ไว้ต่อไป

ฮ้องซุ่ยพระยาตำรางสุจริต ฯ (คอซิมก้อง ณ ระนอง)

พระราชหัตถเลขาพระราชทานที่ฝั่งศพ
พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)

ร. ท. ๓๓๕/๓๐๘ พ.ร. ๓

สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดิน
สยาม ขอประกาศให้แก่มหาชนทั้งปวง หรือผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งจะได้
ทราบความในหนังสือสำคัญฉบับนี้ ให้ทราบว่า ที่ดินตำบลเขาชะวังทอง
อำเภอบางนอนแขวงเมืองระนอง วัดกว้างยาวตามที่สูง ๆ ต่ำ ๆ โดยยาว
ทิศเหนือ ๑๘ เส้น ทิศใต้ ๒๐ เส้น โดยกว้าง ทิศตะวันออก ๒๐ เส้น ๑๕ วา
ทิศตะวันตก ๑๕ เส้น เป็นที่ดินเดี่ยวไม่เสมอกัน ด้านตะวันออกและด้าน
ตะวันตกมีลำคลองเป็นเขต ด้านเหนือมีหัดกซึ่งกรมการปักไว้เป็นเขต
ด้านใต้มีคลองถึงทะเลเป็นเขตตามแผนที่ที่ผูกติดอยู่กับหนังสือ มีเส้น
แดงหมายเขตไว้โดยรอบแล้ว คิดจำนวนเนื้อที่เป็นตารางเส้นได้ ๓๗๕ เส้น
กับ ๓๐๐ ตารางวา

ที่ซึ่งกล่าวมานั้นพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง) ผู้ว่าราชการ
เมืองระนอง ได้ขอต่อเราพระเจ้ากรุงสยามสำหรับทำเป็นที่ฝังศพ
ญาติวงศ์ในตระกูลของพระยารัตนเศรษฐี เราได้อนุญาตยกที่ดินให้แก่
พระยารัตนเศรษฐีแล้ว พระยารัตนเศรษฐี และผู้ที่จะสืบตระกูลต่อไป
จะก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นในที่นั้นก็ก่อสร้างได้ตามความประสงค์ ให้ที่
ตำบลซึ่งกล่าวมานั้น คงเป็นที่สำหรับฝังศพในตระกูลพระยารัตนเศรษฐี

ดัดไป ผู้ใดผู้หนึ่งจะทำลายรอกอนตั้งที่ตระกูลของพระยารัตนเศรษฐีก่อ
สร้างไว้โดยความกตข้อย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้

แต่ทว่าเราพระเจ้ากรุงสยามยกให้แก่พระยารัตนเศรษฐีสำหรับ
เป็นที่ฝังศพ มิใช่ยกให้อย่างถวายเป็นทวด ซึ่งยกเป็นแผนกหนึ่ง
ต่างหากจากพระราชอาณาเขต เพราะฉะนั้นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นใน
เขตนั้นต้องพิกัดภาษีอากรอย่างหนึ่งอย่างใด พระยารัตนเศรษฐีและผู้ที่
เป็นเจ้าของที่ดินต่อไปต้องเสียภาษีอากรตามธรรมเนียมจะยกเว้นไม่ได้

หนึ่งต่อคำคณิน ได้ตั้งขอประทับพระราชถัญจกรสำหรับแผ่นดิน
และสำหรับตัวเรา มอบให้พระยารัตนเศรษฐี และได้คัดสำเนาให้
กรมพระกระดาโหมรักษาไว้ฉบับหนึ่งเป็นพะยานด้วย

หนึ่งต่อคำคณินฉบับนี้ได้ทำให้แก่พระยารัตนเศรษฐี แต่วันที่ ๒๘
มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เป็นวันที่ ๘๑๓๔ ในรัชกาลปัจจุบัน
โดยพระราชหัตถ์ (จุฬาลงกรณ์)

ตราสั่งพระราชหัตถ์เลขาพระราชทานที่ฝังศพ

พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)

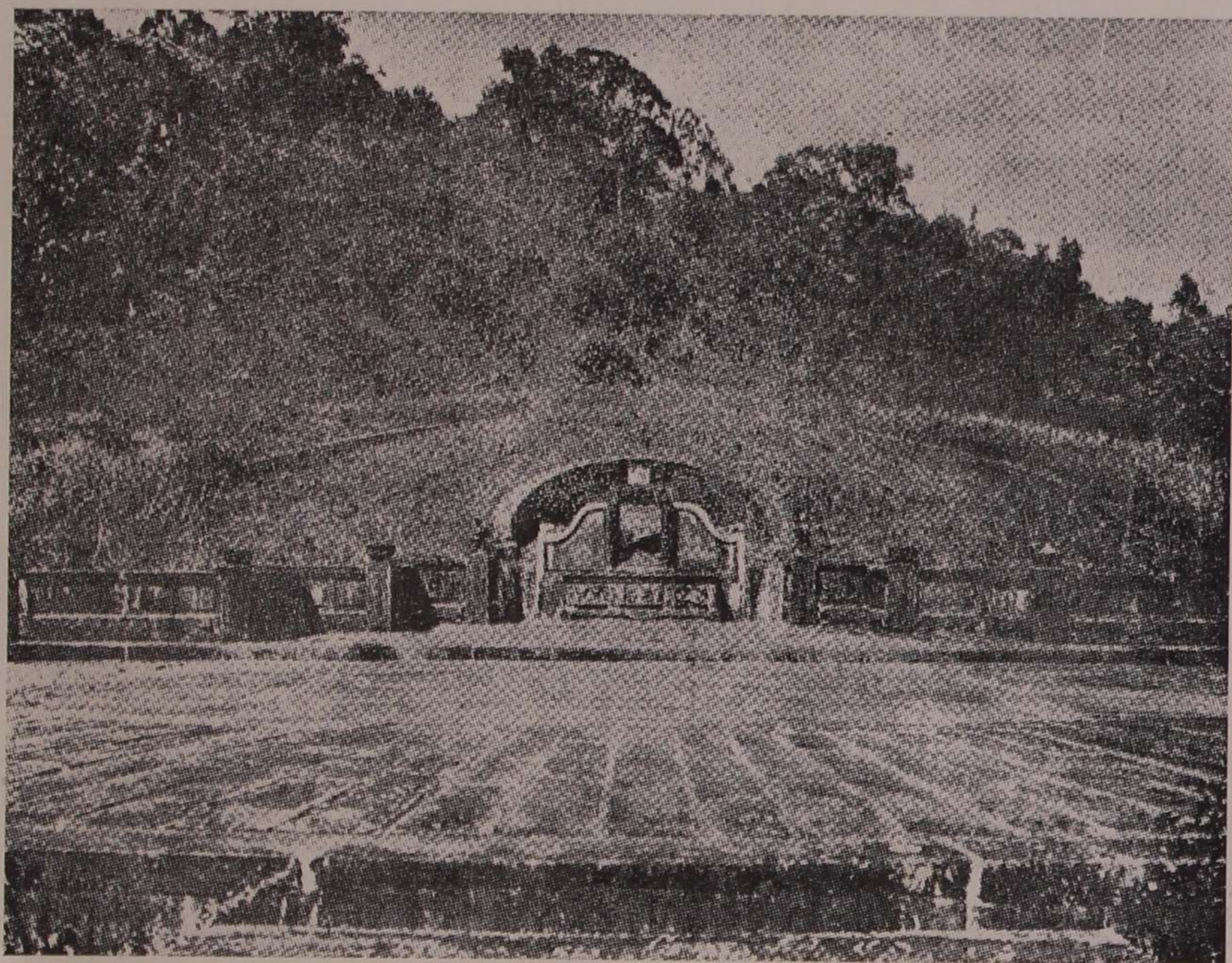
ต.ร. ๒๕/๑๐๐

คำดาตูกฐนในฝ่ายขวา

วันที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์ รตนโกสินทรศก ๑๐๙

ตำรวจ ทานเจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ
สมุหพระกระดาโหม มาถึงพระบริรักษ์โศภิตวิสัย หลวงพิไชยชินเขตต์
ผู้ช่วยราชการ หลวงพรหมภักดียกกระบัตร หลวงมหาดไทย หลวงเมือง
หลวงวง หลวงคง หลวงนา กรมการผู้รักษามืองระนอง

ฮ้างซุ่ยพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ฯ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)

ด้วย พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการ มาณพระ
 บัณฑิตผู้รู้ถึงหนทางดำรัสเห็นอรรถาเห็นอกระหม่อมตั้งว่า เมื่อ ณ เดือน
 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ เสด็จพระราชดำเนินไปประพาส
 หัวเมืองทะเลตะวันตกกประทับประพาสที่เมืองระนอง แล้วเสด็จไปประพาส
 ที่ฝั่งศพ พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวางที่เขาระฆังทอง พระยา
 รัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมือง ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา แต่พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอรบพระราชทานที่เขาระฆังทอง อำเภอบางนอน
 แขวง เมืองระนอง เป็นที่ฝังศพญาติพี่น้องต่อไป

บัดนี้ ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระ
 ราชทานพระบรมราชานุญาต ให้แก่พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง)
 โดยยาวทิศเหนือ ๑๘ เส้น ทิศใต้ ๒๐ เส้น โดยกว้างทิศตะวันออก ๒๐ เส้น
 ๑๕ วา ทิศตะวันตก ๑๕ เส้น เป็นที่ดินเดี่ยวไม่เสมอกัน ด้านตะวันออก
 แตะด้านตะวันตกมีดาดคลองเป็นเขตต์ ด้านเหนือมีหลักซังกรมการปักไว้
 เป็นเขตต์ ด้านใต้มีตดงตงที่เด่นเป็นเขตต์ ตามแผนที่ ๓ ผูกติดอยู่กับ
 หนังสือพระบรมราชานุญาต ซึ่งได้พระราชทานแต่วันที่ ๒๘ มกราคม
 รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ มีข้อความพิสดารแจ้งอยู่ในหนังสือพระบรม
 ราชานุญาตนั้นทุกประการแล้ว คิดจำนวนเนื้อที่เป็นตารางเส้นได้ ๓๗๕ เส้น
 กับ ๓๐๐ ตารางวา ที่รายตำบลพระราชทานซึ่งกล่าวมานี้ คงเป็นที่
 ดำหรับฝังศพในตระกูลพระยารัตนเศรษฐีสืบไป ผู้ใดผู้หนึ่งจะทำลาย
 รอก่อนดังที่ตระกูลของพระยารัตนเศรษฐีก่อสร้างไว้ โดยความกตข

อย่างหนึ่ง อย่างใดไม่ได้ แต่ที่^๕ รายน^๕ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมพระราชทานยกให้แก่พระยารัตนเศรษฐี^๕ สำหรับเป็น^๕ที่ฝังศพ
 มิใช่ยกให้^๕อย่างถวายเป็น^๕ทวด ซึ่งยกเป็น^๕แผนกหนึ่งต่างหากจากพระราช
 อาณาเขต^๕ เพราะฉะนั้น^๕ผลประโยชน์^๕ที่เกิดขึ้น^๕ใน^๕ที่^๕เหล่านั้น ต้อง^๕พิกัด
 ภาษีอากรอย่าง^๕หนึ่งอย่างใด พระยารัตนเศรษฐี^๕ และผู้^๕ที่จะเป็น^๕เจ้าของ
 ที่ดินต่อไป ต้อง^๕เสียภาษีอากรตามธรรมเนียมจะยก^๕เว้น^๕ไม่ได้

หนังสือ^๕สำคัญ^๕นั้น ได้^๕ทรง^๕เซ็น^๕พระนาม^๕ประทับ^๕ตรา^๕พระราช^๕ัญญ^๕จักร
 สำหรับ^๕แผ่นดิน^๕และสำหรับ^๕พระองค์ มอบ^๕ให้^๕พระยารัตนเศรษฐี^๕ และได้^๕
 คัด^๕ดำเนิน^๕ให้^๕กรม^๕พระกระดา^๕โหม^๕รักษา^๕ไว้^๕ฉบับ^๕หนึ่งเป็น^๕พะยาน^๕ด้วย หนังสือ^๕
 สำคัญ^๕ฉบับ^๕นี้^๕ได้^๕ทรง^๕พระราช^๕ทาน^๕ให้^๕แก่^๕พระยารัตนเศรษฐี^๕ แต่^๕วันที่ ๒๘
 มกราคม รัตนโกสินทรศก ๓๐๘ เป็น^๕วันที่ ๘๓๔ ใน^๕รัช^๕กาล^๕ปัจจุบัน^๕
 ความ^๕แจ้ง^๕อยู่^๕แล้ว

ถ้า^๕รับ^๕ท้อง^๕ตรา^๕นั้น^๕ใด^๕ให้^๕หดวง^๕บริรักษ์^๕โต^๕หวิ^๕สัย หดวง^๕พิไชย
 ชิน^๕เขต^๕คณ^๕ช่วย^๕ราชการ หดวง^๕พรหม^๕ภัก^๕ดิ^๕ย^๕ก^๕กระ^๕บ^๕ตร หดวง^๕มหา^๕ด^๕ไทย
 หดวง^๕เมือง หดวง^๕คลัง หดวง^๕นา ประชุม^๕กรม^๕การ^๕อำเภอ^๕กำ^๕นัน^๕หน้า^๕ที่
 ย่อม^๕ช^๕ย^๕อ่าน^๕ท้อง^๕ตรา^๕นั้น^๕ และ^๕หนังสือ^๕สำคัญ^๕ทรง^๕เซ็น^๕พระนาม^๕ประทับ^๕ตรา
 พระราช^๕ัญญ^๕จักร^๕สำหรับ^๕แผ่นดิน^๕ให้^๕ทราบ^๕ทั่ว^๕กัน แล้ว^๕มอบ^๕หนังสือ^๕สำคัญ^๕
 ให้^๕พระยารัตนเศรษฐี^๕รักษา^๕ไว้^๕สำหรับ^๕เมือง เทอญ

ประทับ^๕ตรา^๕พระ^๕ช^๕ดี^๕ให้^๕ใหญ่^๕มา^๕เป็น^๕สำคัญ

ตรา^๕รูป^๕มนุษย์^๕ถือ^๕ธ^๕ม^๕ุด^๕ประจำ^๕ครั้ง

ตรา^๕ช^๕ดี^๕ให้^๕น้อย^๕ประจำ^๕ฉ^๕นัก

(๑๐๖) หนึ่งในคราวแต่ดั้งเดิมบนมณฑลครั้ง พ.ศ. ๒๔๓๓ นั้น เมื่อแต่ดั้ง
 มาถึงเมืองตรัง ทรงพระราชดำริว่าเป็นทำเลที่สำคัญ หากการปกครองยัง
 ไม่ดีจึงไม่มีความเจริญ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระอัยยวงศคหิศจักรักษา
 (คอซิมบี้) จัดการทำนุบำรุงเมืองตระบุรีชอบพระราชหฤทัย และเมือง
 ตรังเป็นเมืองใหญ่สำคัญกว่าเมืองตระ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนพระอัยยวงศคหิศจักรักษา (คอซิมบี้) ขึ้นเป็น
 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ย้ายมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองตรังและ
 เลื่อนพระศรีโศภณพิทักษ์ (คอซิมขิม) ขึ้นเป็นพระยาอัยยวงศคหิศจักรักษา
 ผู้ว่าราชการเมืองตระบุรี

ต่อมาถึงสมัยเมื่อจัดการปกครอง หัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาล
 โปรดฯ ให้หัวเมืองมาขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยแต่กระทรวงเดียวทั้งหัว
 เมืองบักได้ย้ายเหนือและย้ายตะวันออก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง) เลื่อนขึ้นเป็นพระยาดำรงสุจริต
 มหิศรภักดี ตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร ต่อมาทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์ เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล
 ภูเก็ต ส่วนเมืองระนองพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนพระบริรักษ์ โสหวัดย์
 (ค้อยู่หัง) บุตรคนใหญ่ของพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซิมก้อง)
 ขึ้นเป็นพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง ส่วนพระจุฑาราชโกศการ
 (คอซิมเต็ก) ผู้ว่าราชการเมืองหลังสวนนั้น ก็ได้พระราชทานสัญญาบัตร
 เลื่อนขึ้นเป็นพระยา จุฑาราช โกศการ บุตรของพระยาดำรงสุจริต

(คอซู้เจียง) ซึ่งได้เป็นพระยาทั้ง ๔ คนนั้น พระยาดำรงสุจริต (คอซิมก๊อง) รับราชการในตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลอยู่จนแก่ชรา กราบถวายบังคมดาออกจากราชการกลับไป อยู่เมืองระนองจนถึงแก่อนิจกรรมในรัชกาลที่ ๖ พระยาอภัยภูเบศร (คอซิมซิม) ถึงอนิจกรรมที่เกาะหมากใน รัชกาลที่ ๕ พระยาจรรยาอุมาภิกขุ (คอซิมเต็ก) ว่าราชการเมือง หาดฉนวนอยู่จนแก่ชรา กราบถวายบังคมดาออกจากราชการไปอยู่บ้านที่ เกาะหมาก ฟังถึงอนิจกรรมในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้) ถึงอนิจกรรมในรัชกาลที่ ๖ เมือยังเป็นตำแหน่งสมุหเทศาภิ บาลมณฑลภูเก็ต

ตอนที่ ๖

รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ เมืองระนอง

ในรัชกาล ที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยพระกระยาหารกลางวัน ณ เมืองระนอง ออกจากกรุงเทพฯ วันที่ ๖ เมษายน ประทับแรมที่เมืองเพชรบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองชุมพร แล้วยกขบวนเสด็จโดยรถม้าจากเมืองชุมพรไปตั้งที่ประทับที่หน้าปากน้ำเมืองระนองเมื่อ วันที่ ๑๗ เมษายน ประทับแรมอยู่ ๓ ราตรี แล้วยกขบวนเสด็จจากเมืองระนองไปยังเมืองภูเก็ต และเมืองตรัง แล้วยกขบวนเสด็จจากเมืองตรังไปยังเมืองนครศรีธรรมราช ขากลับประทับแรมที่เมืองสุราษฎร์ธานี เมืองประจวบคีรีขันธ์ และเมืองเพชรบุรีเป็นระยะ ถึงกรุงเทพฯ เมื่อ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม

ที่เมืองระนอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปในคราวที่กล่าวมานี้ พระยาดำรงสุจริต (คอสีมก้อง) ถึงอนิจกรรมแล้ว พระยารัตนเศรษฐี (ค้อยู่หัง) บุตรพระยาดำรงสุจริต (คอสีมก้อง) ก็ป่วยเป็นโรคอัมพาตทุพพลภาพไม่สามารถรับราชการได้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นพระยาดำรงสุจริต และโปรดฯ ให้พระระนองบุรีศรีมุนี (ค้อยู่โงย) บุตรพระยาจุฬาราชโกษากร (คอสีมเต็ก) เป็นผู้ว่าราชการเมือง การรับเสด็จมีรายการปรากฏ ดังพรรณนาต่อไป

เสด็จถึงเมืองระนอง

วันอังคารที่ ๑๗ เมษายน เวลาบ่าย ๑ โมง กระบวนเรือ

พระที่นั่งออกจากอ่าวปากคลองตะเอนไปปากน้ำระนอง บ่าย ๔ โมงถึงอ่าว
ระนอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงยศเสด็จบำกรมพราน
หลวงรักษาพระองค์ เสด็จประทับเรือกลไฟเล็กศรีสุนทร เรือรบหลวง
สุครีพครองเมืองยังปืนถวายคำนับ เรือศรีสุนทรแล่นเข้าด่านน้ำระนอง พอ
ผ่านตลาดจีนชาวประมงที่ปากน้ำจุดประทัดดอกไม้ใหญ่ถวายคำนับ เรือศรี
สุนทรเข้าเทียบสะพานยาวหน้าเมือง นายพลโทพระยาสุรินทราชา (๑)
นำเสด็จไปประทับปราสาทสะพาน พระสังฆสวดชัยนโตถวายชัยมงคล
ข้าราชการดังกุณ ระนองและกรมการพม่า นายหมื่นองเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาท เสด็จเข้าและดูกล่อดังจังหวัดระนอง จังหวัดตะกั่วป่าตั้งแถวรับเสด็จ
บารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับรถม้าเป็นรถพระที่นั่ง เสด็จ
พระราชดำเนินไปตามถนนซึ่งมีราษฎรคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อยู่ทั้ง
๒ ฟากทาง ผ่านซุ้มซึ่งพม่าฝรั่งพม่าและพม่าจีนตกแต่งรับเสด็จ
ชนเขานเวศน์ประทับแรม ณ พระที่นั่งรัตนรังสรรค์

(๑) พระยาสุรินทราชา (หม่อมราชวงศ์ สิทธิ สุทัศน์) สมุหเทศาภิบาลสำเร็จ
ราชการมณฑลภูเก็ต บัดนี้เป็นพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร

การพระราชทานพระแสงราชศัสตราท้าวจักรีระนอง

วันพุธที่ ๑๘ เมษายน เวลาบ่ายเจ็ดโมงได้ไปทอดพระราช
 บัดดงกและแต่งตั้งเครื่องราชูปโภคที่พลับพลาทอง จตุรมุขมีปรัวรอบ ตัวอัน
 ถวายชนทศนามตรงจวนเจ้าเมืองเก่า หนทางห่างจากที่ประทับขึ้นไป ประมาณ
 ๑๐ เส้น เลื่อนบำกกรมพรานหลวงรักษาพระองค์ พร้อมด้วยแตรวงซองประจำ
 กอง ๑ กองร้อย ในบังคับนายหมวดเอก พระพำนักนักจิกรได้เตรียม
 ไปตั้งเป็นกองเกียรติยศตรงหน้าพลับพลา มีหมวดทหารมหาดเล็กและ
 ตำรวจภูธรตั้งแถวอยู่สองข้าง ตำหนักเลื้อยบันไดจันทรระนองและตะกั่วป่า
 มีดอกไม้รูปเทียนทูลเกล้า ฯ ถวาย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในปรา
 เบองขวา

เวลาบ่าย ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศ
 เลื้อยบันไดจันทรระนองพระที่นั่งไปยังพลับพลาทอง แตรวงบรรเลง เพลง
 สรรเสริญพระบารมี และเลื้อยบันได ทหาร ตำรวจภูธร ถวาย วันทยาอูฐ
 เมื่อสุดเสียงแตรสรรเสริญพระบารมีแล้ว นายพลโทพระยาสุรินทราชา
 สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต อ่านคำกราบบังคมทูลพระ
 กรุณาดังต่อไปนี้

คำถวายชัยมงคล

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้ารบนันทานุมิต์ของข้าทูลละอองธุลีพระบาทแต่ละประชา
ชนจังหวัดระนอง ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูล
พระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยในการที่ได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาททรงพระราชอุดำหะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลภูเก็ต ร่อน
แรมมาในทางกั้นดารทั้งทางบกและทางน้ำจนบรรลุถึง จังหวัด ระนอง ครั้น
ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเป็นพระมหากรุณาธิคุณพิเศษโดยฉะเพาะ เพราะใน
พระพุทธศักราช ๒๔๕๒ เมื่อทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระยุพราช
ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินมาครั้งหนึ่งแล้ว ข้าพระพุทธเจ้ายังคำนึงถึง
พระเดชพระคุณอยู่มิได้ขาด แต่ถึงแม้มารดาข้าพระพุทธเจ้ามีความ
ปรารถนาที่จะได้ชมพระบารมีอีกสักปานใด ก็เป็นอันพ้นวิสัยที่จะให้สมหวัง
ในเวลาดำเนินรวดเร็วเช่นนี้ประการ ๑ อีกประการ ๑ เมื่อปีก่อนได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตัดถนนและสร้างทางโทรเลขแต่
จังหวัดชุมพรมาเชื่อมต่อกับจังหวัดระนอง ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังเร่งรีบทำอยู่
ณ บัดนี้ ก็ควรนับว่าเป็น พระมหากรุณาธิคุณแก่ประชาชนจังหวัดระนองโดย
เฉพาะเหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครั้งนี้ จึง
ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าบังคือนึกเป็นพันที่จะพรรณนา ตั้งแต่ได้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาทได้ทรงรับพระราชภาระปกครองพระราชอาณาจักร พระองค์ได้ทรงทำนุ
บำรุงรักษาประเทศสยามชนผู้ความเจริญ

โดยรวดเร็วเพียงใด ข้าพระพุทธเจ้าทรงหทัยเห็นประจักษ์อยู่แล้ว เป็นต้นว่า
ทางพระราชไมตรี ในระหว่าง นานาประเทศ ก็รุ่งเรือง พระเกียรติยศพระเกียรติ
คุณจรรพั่งเฟื่องทวาทิศานุทิศ จนพระราชาธิบดีแห่งประเทศอังกฤษซึ่ง
เป็นมหา ประเทศ ในยุโรป ได้ถวายยศ นายพลเอก ในกองทัพบก อังกฤษ แต่
ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และทรงรับดำรงยศนายพลเอกในกองทัพบก
สยาม ทรง ทนควรนับว่าเป็นเกียรติยศอย่างสูงส่วนหนึ่ง

ส่วนการป้องกันพระบรมเดชานุภาพและพระราชอาณาจักร ได้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทก็ได้ทรงทำนุบำรุงกองทัพบก ทพเรือ และกองอาสา
สมัครเดือป่า ถูกเลือก ให้เป็นปีกแผ่นมั่นคง ทรงทรงอุดหนุนราชนาถ
สยามและสหประชาชาติ ซึ่งควรนับว่าเป็นกำลังและเป็นสง่าสำหรับบ้าน
เมืองสมควรแก่สมัย ทั้งการไปมาค้าขายก็ได้ทรงทำนุบำรุงให้สะดวก
เจริญขึ้นเป็นลำดับ แม้หาประเทศในยุโรปได้ทำการสงครามขับเคี่ยว
กันมาเกือบ ๓ ปีแล้ว การไปมาค้าขายเกิดขัดข้องมากบ้างน้อยบ้าง
ทั่วไปทุกประเทศ การค้าขายในพระราชอาณาเขตก็ดำเนิรอยู่เรียบ
ร้อย และเฉพาะในมณฑลภูเก็ตก่อกดกับมีผลประโยชน์ชนกว่าแต่ก่อน
อีก คนต่างประเทศก็เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นนิจ เพราะ
แสวงหาอาชีพได้คดีดี ความเจริญรุ่งเรืองทั้งหทัยนอกจากนี้ยังมี
อีกเหลือที่จะยกชนพรรณนา เพราะได้อาศัยพระบุญญาภิหารในได้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท ประกอบกับพระปรีชาสามารถและพระราชวิริยะ
อุตสาหะในราชกิจทั้งปวง จึงเป็นผลดุดองเห็นประจักษ์ปานฉะนี้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งที่เป็นใหญ่ในสกลโลก จง
 อภิบาล รักษา พระองค์ พระบาท สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระเจริญสุขทุกทีพาราตริกาด พระ
 ชนมาอยู่ย่นนานปราศจากโรคอาพาธ ศัตรูทั้งหลายจงพินาศพ่ายแพ้
 พระบุญญาภิหาร ขอให้ทรงเกษมสำราญในพระหฤทัย จะทรง
 ประ กอบ ราช กิจใด ๆ จงเป็น ผล สำเร็จ สมดัง พระบรม ราช ประสงค์ ทุก
 ประการ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ขึ้นคำถวายไชยมงคลแด่มีพระราชดำรัสตอบดังนี้

พระราชดำรัสตอบ

“ เรา ได้ฟัง คำของ สมุหเทศาภิบาล กล่าว ในนาม ของ ข้า ราช การ
 และอาณาประชาราษฎร์จังหวัดระนองนี้ เรามีความปลื้มและจับใจเป็นอันมาก
 ที่ได้ทราบ ว่าท่านทั้งหลาย รู้ลึกคิดว่าเรา ได้พยายามและตั้งใจ ที่จะทำนุบำรุง
 พวกท่านทั้งหลายให้มีความสุขและความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ขอ
 ให้เป็นข้อที่เราปรารถนายิ่งกว่าอย่างอื่น ส่วนตัวเราที่จะมีความสุขความ
 สำราญ และรื่นรม อย่างหนึ่ง อย่างใด ก็โดย รู้ลึกว่า ได้กระทำการตามหน้าที่
 มากที่สุดที่จะทำได้ให้เป็นผลสำเร็จ เมื่อได้มาแต่เห็นผลสำเร็จแม้ไม่
 เต็มที่ เป็นแต่ส่วน ๓ ก็นับว่าเป็นที่สบายใจ

ส่วนจังหวัดระนองนี้เราได้เคยมาแต่ครั้งก่อน ตามที่สมุหเทศา
 ภิบาลได้กล่าวมาแล้ว และได้มารู้ลึกว่าเป็นที่ซึ่งอาจเป็นเมืองเจริญ

ได้แห่งหนึ่งในพระราชอาณาจักรของเรา   แต่หากว่าลำบากในทาง
 คมนาคม   จึงทำให้ความเจริญนั้นดำเนินได้ช้ากว่าที่จะเป็นไปได้   เรา
 จึงได้ให้ จักรการสำรวจ ถนนระหว่าง จังหวัดชุมพร กับจังหวัด ะนองเพื่อให้ทาง
 คมนาคมดีขึ้น   ครั้นเมื่อเราได้มาในคราวนี้อีกครั้งหนึ่งแล้ว   ก็ได้
 เติบโตทางที่ตัดใหม่   ซึ่งถึงแม้ยังไม่แล้วแต่เราก็คงอาจทำความสะดวก
 ขึ้นอีกเป็นอันมาก   เมื่อทางไปมาจากจังหวัดชุมพรมาจังหวัดระนอง
 สะดวกขึ้นได้ในทางบกแล้ว   การค้าขายและการติดต่อในทางทำนุบำรุง
 อาณาเขตคงทำได้ดีขึ้นกว่าเดิม   ขอทำให้เรารุดกียันต์   และ
 รุดกียันต์เหมือนตัวเราได้มาอยู่ใกล้กับพวกท่านทั้งหลายอีกส่วนหนึ่ง   และ
 ยิ่งหวัง   อยู่ว่า จะสามารถ จักรการให้การ คมนาคมสะดวกยิ่งขึ้นกว่าที่ทำได้ใน
 เวลานี้.

ในที่สุดนี้เราขอกล่าวถึงจังหวัดระนองเป็นที่ไปมายากเช่นนั้น   เรา
 จึงมีความเสียใจที่จะมาเยี่ยมไม่ได้บ่อย ๆ เท่าที่เราปรารถนาจะมา   แต่
 ด้วยความรุดกียันต์เป็นห่วงอยู่เสมอ   จึงจะขอให้ของไว้เป็นที่ระุดกียันต์   คือ
 พระแสงราชศัสดราที่ เป็นของเราไว้   ไว้สำหรับท่านทั้งหลายจะได้รับ
 ไว้รักษาเพื่อเป็นเกียรติยศแก่เมืองนี้   เพื่อเป็นเครื่องแทนตัวเราผู้มาอยู่
 เองไม่ได้   ขอให้เข้าใจว่าพระแสงนี้เรามอบให้ไม่เฉพาะแต่แก่เจ้าเมือง
 เท่านั้น   เรามอบให้ท่านทั้งหลายที่เป็นข้าราชการทุกคน   ต้องช่วยกัน
 ตั้งใจ ทำนุบำรุง รักษา พระแสงนี้   ไม่ให้เสื่อมเสีย เกียรติยศลงไปไม่ได้แม้แต่
 เด็กน้อย   ถึงแม้อาณาประชาราษฎร์เมืองจันท์รุดกียันต์ความหนักหนาที่เคารพและ

ช่วยรักษาเหมือนกัน เพราะต้องรู้ดีกว่าในส่วนผู้ทมิฬหน้าทปกรอง
 พระแสง ย่อมเป็น เครื่องหมาย พระราช อำนาจ ททาน ทงหลาย รับแบ่งมาใช้
 ในทางสุจริตทางธรรม เพื่อทำความร่มเย็นแก่อาณาประชาราษฎร ฝ่าย
 อาณาประชาราษฎร ก็จงรู้ดีกว่า พระแสงนี้เป็นอำนาจ ปกครองเช่นนั้นเหมือนกัน
 และเมื่อรู้ดีความอำนาจปกครองอยู่ในที่นี้ สักควรจะได้รับความร่มเย็น
 จากอำนาจนั้นแล้ว ก็ต้องนับถือเคารพต่ออำนาจนั้นว่าเป็นเครื่องป้องกัน
 สรรพภัย ดังนั้น ถ้าจะประพฤติให้ถูกต้อง ต้องตั้งตนอยู่ในศีล
 ในธรรม ความสุจริต ซื่อตรง จงรักภักดี อยู่ในพระราช กำหนดกฎหมายและ
 ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีโดยทั่วกัน.

ขอให้ ผู้ว่าราชการ รับพระแสงนี้ไป รักษาไว้แทน บรรดา ข้าราชการ
 และอาณา ประชาชน พลเมือง จังหวัดระนอง เพื่อเป็น สิริมงคล พิพัฒนามงคล
 แก่ท่านทั้งหลายทั่วกัน."

จึงอำมาตย์ตรี พระระนองบุรีศรีมณฑลเขตต์ ผู้ว่าราชการจังหวัด
 รับพระ ราชทาน พระแสง ราช ศัสตรา ผักทองคำ จำหัดถวาย จาก พระ หัตถ์
 ขณะนั้นพระสงฆ์สงฆ์ชยมงคล และข้าราชการจังหวัดและประชาชน
 ถวายไชโยพร้อมกัน และพระระนองบุรีศรีมณฑลเขตต์รับกระแสงพระ
 บรมราโชวาทเหนือเกล้า ๆ เพื่อปฏิบัติตาม และรับพระแสงราชศัสตรา
 อันเป็นเครื่องราชูปโภครักษาไว้ เพื่อเป็นเกียรติยศและเป็นสิริมงคล
 แก่จังหวัดระนองสืบไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทาน
 ตัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ซึ่งประกาศราชกิจจานุเบกษาแล้ว แก่พระระนอง
 บุรีศรีมณฑลเขตต์ แล้วพระยาสุรินทราชนำหีบบรรจุคำถวายชยมงคล

มีรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ และสมุทตกระดกในการเสด็จเยี่ยมมณฑล
 ภูเขาศนทนต์เกิด ๆ ถวาย และ สมุทนต์ได้แจกขาราชการทั่วไปด้วย
 แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินจากพลับพลาของ
 พระระนองบุรีศรีรัตนมณฑลเกิด ๆ ถวายพระแสงราชศัสตราประจำ
 จังหวัดระนอง ทรงรับมาพระราชทานให้เชิญ ตามเสด็จ พระ ราช ดำ เนิน
 เสด็จกลับสู่พระที่นั่งรัตนรังสรรค์โดยกระบวนรถม้าตามทางเดิม

สมุทตกระดกเสด็จเยี่ยมมณฑลภูเขาศนทนต์ ซึ่ง พระ สุรินทราชา เรียบ
 เรียงขนนหมขอความดังเขป ว่าด้วยภูมิประเทศของมณฑล และ
 จังหวัดต่าง ๆ ในมณฑล และแนะนำที่ควรดูในจังหวัดต่าง ๆ มี
 ล้วนดำนโนครวัจนวนพลเมือง จำนวนพาหนะ จำนวนอาวุธ รายได้
 เงินแผ่นดิน จำนวนโรงเรียน จำนวนถนน การไปรษณีย์โทรเลข เรือ
 เมด และทำเนียบข้าราชการ ทำเนียบเดือป่า ลูกเดือ จำนวน ตำรวจ
 ภูธร ทั้งระยะทางเสด็จโดยย่อสำหรับเป็นประโยชน์แก่ผู้ไปเที่ยวในมณฑล
 ภูเขาศนทนต์ได้ทราบเรื่องต่าง ๆ โดยสังเขป

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ เมษายน เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จทรงรถม้า
 ประพาสบ้านเมือง ผ่านสวนซึ่งเป็นที่ตั้งห้องสุขที่ฝั่งศพผู้ใหญ่อุดม ณ ระนอง
 เมื่อผ่านทางเข้าไปที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริต (คอซิมก้อง ณ ระนอง) ซึ่ง
 ถึงอนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ มหาอำมาตย์ตรี พระยาดำรงสุจริต
 (ค้อยู่หัง ณ ระนอง) บุตรผู้สืบตระกูลค้อยู่หังทอดระอองชุดพระบาท ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานเครื่องขมาศพให้นำไปพระราชทาน

ที่ช่องชัย แล้วทรงรถพระที่นั่งต่อไป ถึงช่องชัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์
 (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งเดิมเป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล
 ภูเก็ต ถึงอนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ เสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ฝั่งศพ
 และพระราชทานเครื่องหมากศพโดยพระองค์เอง หลวงบริรักษ์โดหวัดชัย
 (ค้อยู่จ่าย ณ ระนอง) บุตรผู้สืบตระกูลได้คุกเข่าลงกราบถวายบังคมอย่าง
 ขรรมนิยมจัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชหฤทัยอาลัย
 ในท่านพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ผู้ทรงคุณเคยและเป็นที่ต้องพระราชอัชฌาศัย
 แล้วพระราชทานพระบรมราโชวาท ให้หลวงบริรักษ์โดหวัดชัยประพาศคุณให้
 สัมควร เป็นผู้สืบตระกูลวงศ์และพระราชทานพร (๑) แล้วเสด็จประทับในปรา
 บณตนามหาญาหน้าช่องชัย ข้าราชการประจำจังหวัดระนองตงเครื่องพระ
 ดุธารต์ถวายและเดยงนำชาข้าราชการทั่วไป พระประติพัทฐฎาต (๒)
 ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดินสอเงินมีห่วงห้อย และแจกดินสอเงินนั้น
 แก่ผู้รับเสด็จเป็นที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินที่ช่องชัย และหลวง
 บริรักษ์โดหวัดชัยได้แจกบุหรืฝรั่งปดายโต ซึ่งเป็นบุหรื ของชอบของพระยา
 รัษฎานุประดิษฐ์ผู้บิดา พอเป็นที่ระลึกแก่ผู้ตามเสด็จทั่วกัน เวลาคอนยาค่า
 เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่ที่ประทับ ณ พระที่นั่งรัตนรังสรรค์
 ครั้นเวลาค่ำราษฎรชาติพะม่าซึ่งมา พัง พระบรม โพธิ์สม ภาร อยู่ ใน
 จังหวัดระนองมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และได้เตรียมฝึกหัดบุตรหลาน
 ชนตรุณไวพ่อนรำถวายตัว พวก ตรุณ ที่ มา พ้อง ถวาย ประ มาณ

(๑) ต่อมาคราวเมื่อเสด็จไปเกาะหมากได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหลวง
 บริรักษ์ (ค้อยู่จ่าย) ขึ้นเป็นพระยารัษฎาธิราชภักดี

(๒) ต่อมาเลื่อนเป็นพระยา

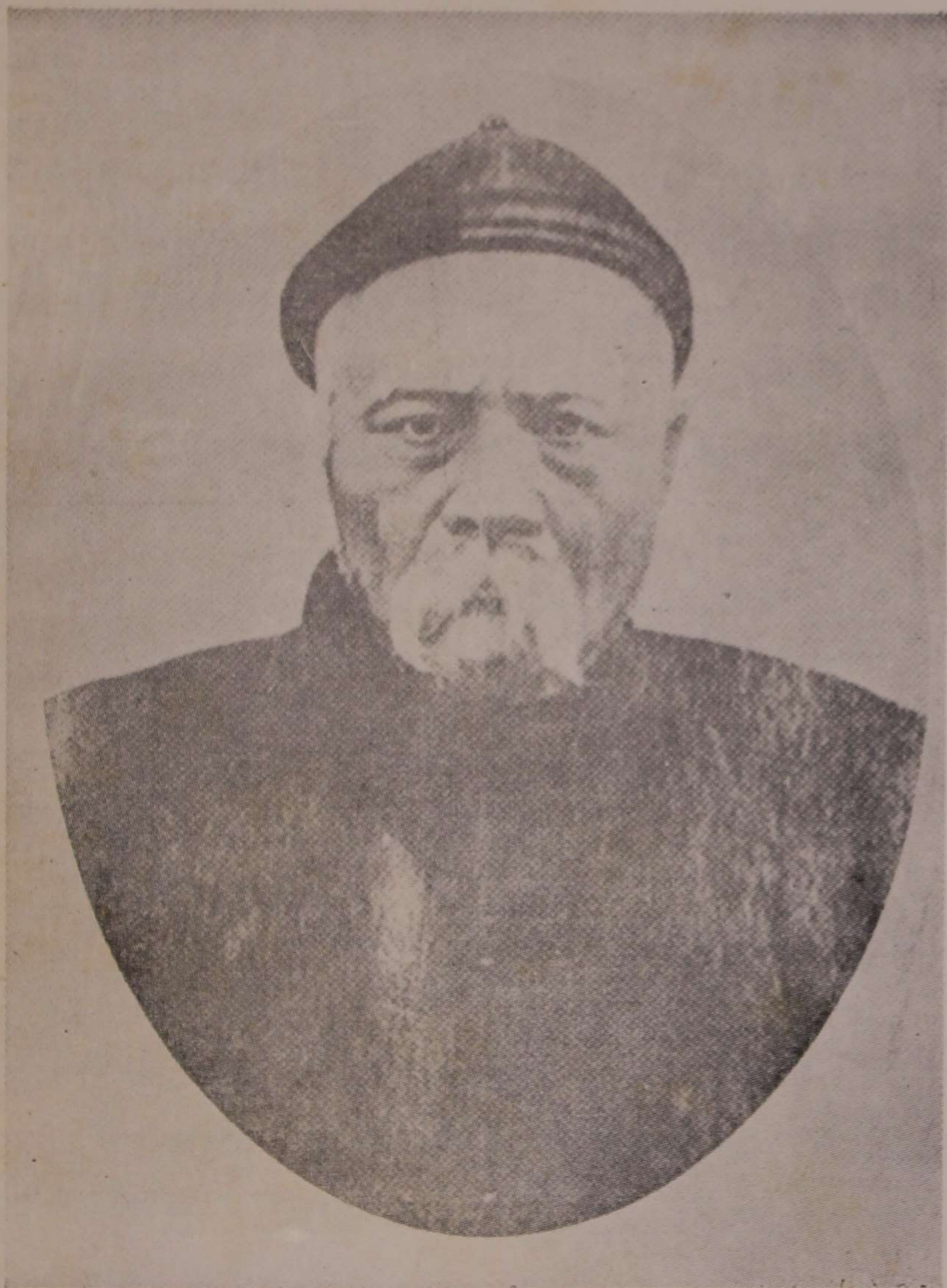
๒๐ คน แต่งตัวเสื้อผ้าแพรต่วนมาด้วยทวยมม ทเอยเด้อมีโค่งเหมือนรูป
 แตรองหน้ ๒ ข้าง มีตะโปกต้องคอง ชนแรกจับระบำแตรร้องเพลงพร้อม ๆ
 กัน ได้ความว่าเป็นคำถวายชัยมงคล ขอให้เทพเจ้าอภิบาลรักษาได้ฝ่า
 วดของชุดพระบาทให้ทรงพระเกษมสำราญ แลวจจับเรืองตะคอง มีจำ
 วดผู้ชายเข้าเดินด้วย ๒ คน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 เงินม้ออักษรพระปรมาภิไธยย่อแก่ เสด็จครุฑที่พ้องถวายตัว แล
 พระราชทานแห่นบด้ายนาฬิกาอักษรพระ ปรมาภิไธยย่อเงิน ดง ยา แก่พะม่า ผู้
 เป็นด้ามแปดเรืองตะคองถวาย แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช
 ทานเข็มชำหวดงเดิมแก่พระยาดำรงสุจริต (คอยู่ห้ง ณ ระนอง) ด้วย

วันที่ ๒๐ เมษายน เวลาเช้า ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว ทรงรถพระที่นั่งไปยังท่าแจ้งหวดระนอง กองเดื่อป่าและตูกเดื่อ
 จังหวดระนองและตะกั่วป่าตั้งกองเกียรติยศตั้งเดด็จ แลมหาอำมาตย์ตรี
 พระยาดำรงสุจริต พระประติพัทธภูบาล หดงพิชัยชินเชตต์ หดง
 บริรักษ์ โดหวัดย์ กับกรมการคฤหบดี ไทย จัน แชก พะม่า ก็มาตั้ง
 เดด็จพร้อมกัน พระสังฆสวดถวายชัยมงคล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 พระราชทานพระแสงราชศัศตราประจำจังหวดระนอง แก่พระระนองบุรีศรี
 สมุทเชตต์ แลเดด็จประทับเรือกลไฟศรีรัตนตรต้องถ่านาระนอง เมื่อถึง
 ตลาดปากน้ำพวกจันจุดประทัดคองใหญ่ถวาย เวลาเดด็จชนเรือหดง

กลาง เรือรบหลวงศรีสุครีพครองเมืองยี่สิบ ๒๓ น้ด กระทบตามแต่ด้าม
 เรือรัวไคววของบริษัทยืดเค้นขีปบึง ซึ่งเค็ดเม็ดระวางบั้งภูเก็ดแเดะระนอง
 แเดะเรือมมบางซึ่งเป็นเรือหลวงดำหรับจังหวัดศุคุดเพิ่มชนอก ๒ ดำ นาย
 พลโท พระยาสุรินทราชา ตมูหเทศาภิบาลโดยแต่ด้ามพระราชดำเนิรในเรือ
 พระที่นั่ง เวลดาเทยงเรือรบหลวงสุครีพครองเมืองนำกระทบเรือพระที่นั่ง
 ออกจากอ่าวระนอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (คอสู่เจียง ต้นสกุล ณ ระนอง)

ลำดับสกุล ณ ระนอง

สกุล ณ ระนองสืบมาแต่พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)
จางวางกำกับเมืองระนอง เป็นต้นสกุล

ชั้นที่ ๑

พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง ต้นสกุล ณ ระนอง)

มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑	บุตรชื่อน	คอซิมเจ็ง	เป็นหลวงศรีโดหมุมพิทักษ์
ที่ ๒	บุตรชื่อน	คอซิมทอง	เป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี
ที่ ๓	บุตรชื่อน	คอซิมจัว	เป็นหลวงศรีธมมบดี
ที่ ๔	บุตรชื่อน	คอซิมซิม	เป็นพระยาอภัยภูวนศตทิศรักษา
ที่ ๕	ธิดาชื่อน	ฉุน	
ที่ ๖	ธิดาชื่อน	ตว	
ที่ ๗	บุตรชื่อน	คอซิมเต็ก	เป็นพระยาจรรยาไพศาลกร จางวาง

กำกับราชการเมืองหลังสวน

ที่ ๘	ธิดาชื่อน	กิมซัว	
ที่ ๙	บุตรชื่อน	คอซิมบี	เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

ที่ ๑๐	ธิดาชื่อน	ดาว	
ที่ ๑๑	ธิดาชื่อน	แดง หรือ พนม	

ชนนหมดตัวแล้ว

หลวงศรีโลหภูมิทักษ์ (คอซิมเจ่ง ณ ระนอง) บุตรพระยา
ดำรงสุจริต (คอซู่เจียง) มีธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาชื่อ อบ

พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซิมก้อง ณ ระนอง) บุตร
พระยาดำรง (คอซู่เจียง) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อ คอยู่ชิน เป็นพระพิไชยชินเขตต์

ที่ ๒ ธิดาชื่อ คอซู่หยด ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๓ บุตรชื่อ คอยู่หัง เป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีจางวาง
กำกับราชการเมืองระนอง

ที่ ๔ บุตรชื่อกอยู่จาย เป็นหลวงอภัยมงคลพิตรรักษา

ที่ ๕ ธิดาชื่อ คอซุ่นเนียว หรือปุก

ที่ ๖ บุตรชื่อ คอยู่เหต เป็นพระยาประติพัทธภูบาล

ที่ ๗ ธิดาชื่อ คอซู่ยก ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๘ ธิดา ชื่อคอซู่ยง

ที่ ๙ บุตรชื่อ คอยู่เกียด เป็นพระสถลสถานพิทักษ์

ที่ ๑๐ ธิดา ชื่อ คอซู่ถวน

ที่ ๑๑ บุตรชื่อ คอยู่ค เป็นพระยาประวิตสุจริตวงศ์

ที่ ๑๒ ธิดา ชื่อ คอซู่เนียว

ที่ ๑๓ ธิดา ชื่อ คอซู่ยอ

พระยาตำรางสุจริต (คอซิมก้อง)

ที่ ๑๔ ชิดา ช้อ คอชู้ยเหนียว ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๑๕ บุตร ช้อ คอยูโปว เป็นพระศรีโศภณมพิทักษ์

ที่ ๑๖ ชิดา ช้อ คอชู้ยอว ,

ที่ ๑๗ ชิดา ช้อ คอชู้ยฮ่ง ,

ที่ ๑๘ บุตร ช้อ คอยูงวน หรือ ช้าง

ที่ ๑๙ บุตร ช้อ คอยูชอง

ที่ ๒๐ บุตร ช้อ คอยูกุย หรือ ฮวด

ที่ ๒๑ ชิดา ช้อ คอชู้ยหิงม

ที่ ๒๒ ชิดา ช้อ คอชู้ยเหนียว

ที่ ๒๓ ชิดา ช้อ คอชู้ยอวน

ที่ ๒๔ บุตร ช้อ คอยูเบ่ง เป็นขุนอนุบาตดิมาวัณห์ นายอำเภอ

บางเขน จังหวัดพระนคร

ที่ ๒๕ ชิดา ช้อ คอชู้ยพร เป็นภรรยาหลวงวิจิตรภักดี (เดียบ)

ที่ ๒๖ บุตร ช้อ คอยูบ

หลวงศรีสมบัติ (คอชิมจัว ณ ระนอง) บุตรพระยา

ดำรงสุจริต (คอชู้เจียง) มีบุตรชิดา คือ

ที่ ๑ ชิดา ช้อ คอชู้กจก ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๒ บุตร ช้อ คอยูกัด ,

พระยาอภัยภูงคตทิสรักษา (คอซิมขิม) บุตรพระยาดำรงสุจริต
(คอซู่เจียง)

ที่ ๑ บุตร ชื่อ คอยู่เซียด เป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ถึงแก่
กรรมแล้ว

ที่ ๒ บุตร ชื่อ คอยู่โน ,, ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๓ บุตร ชื่อ คอยู่ตก เป็นพระยารัตนเศรษฐี

ที่ ๔ ธิดา ชื่อ คอด้วดเอ็ง ,,

ที่ ๕ ธิดา ชื่อ คอด้วดเตียง ,,

ที่ ๖ บุตร ชื่อ คอยู่ม่อ เป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ,,

ที่ ๗ ธิดา ชื่อ คอด้วด้าย ,,

ที่ ๘ ธิดา ชื่อ คอด้วดัด ,,

ที่ ๙ บุตร ชื่อ คอยู่ฉิ่ง เป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ,,

ที่ ๑๐ ธิดา ชื่อ คอด้วด่วน ,,

ที่ ๑๑ ธิดา ชื่อ คอด้วดเนียว ,,

ที่ ๑๒ ธิดา ชื่อ คอด้วดัด ,,

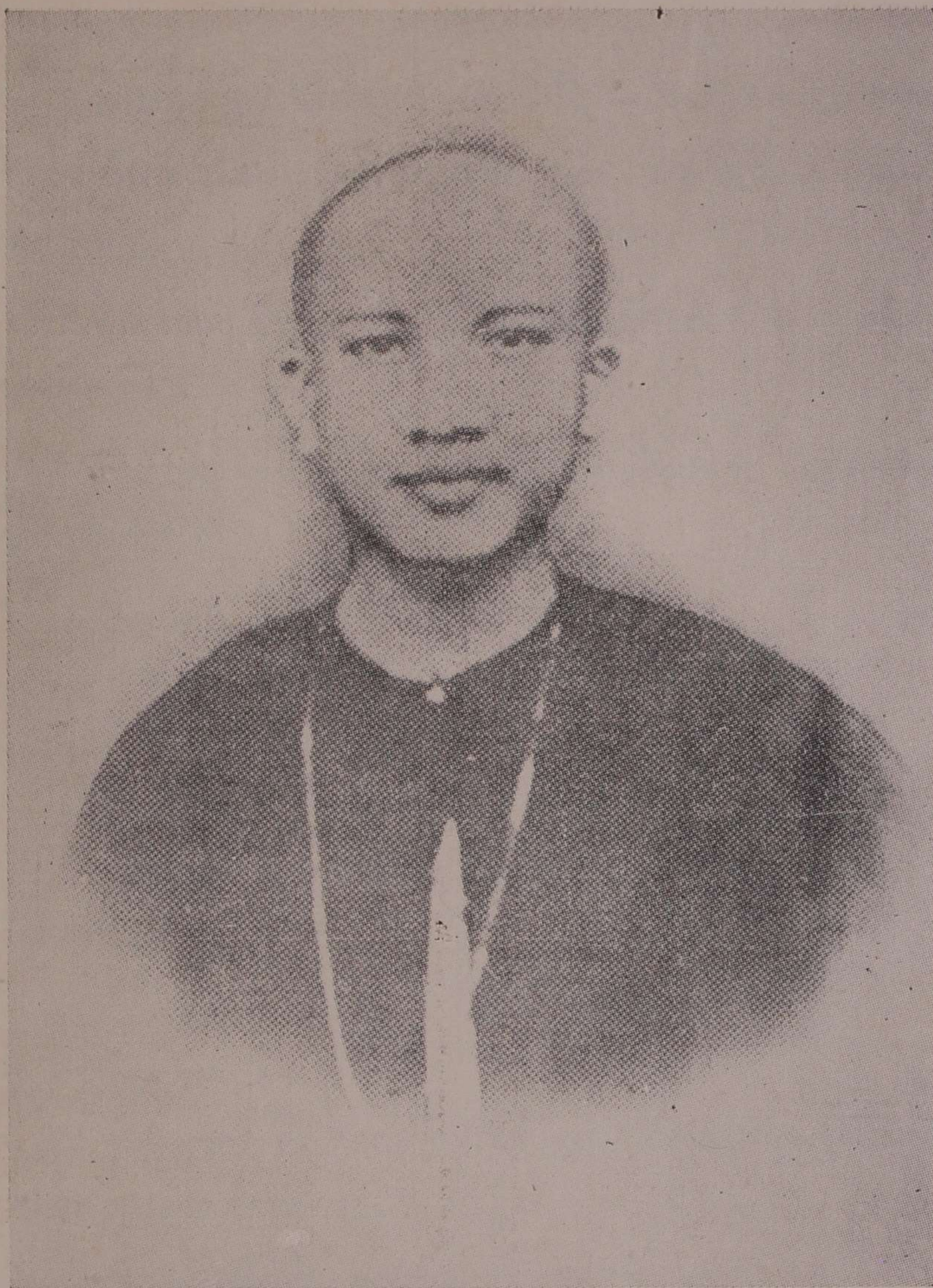
ที่ ๑๓ บุตร ชื่อ คอยู่แบก

ที่ ๑๔ บุตร ชื่อ คอยู่ฮั่น

ที่ ๑๕ บุตร ชื่อ คอยู่เยียง

ที่ ๑๖ ธิดา ชื่อ คอด้วดชอ

หลวงศรีสมบัติ (คอซิมจำว ญ ระนอง)

พระยาจรรยาสาธโกการ (คอซิมเต็ก ณ ระนอง) จางวางกำกับ
ราชการจังหวัดหลังสวน บุตรพระยาตำราญจริต (คอซู่เจียง) มีบุตร
ธิดา คือ

ที่ ๑ บุตร ชื่อ คอยู่จัน เป็นหลวงสมุหราชกิจ กรมการพิเศษ
จังหวัดหลังสวน

ที่ ๒ บุตร ชื่อ คอยู่เพน เป็นพระยาท้าวฉนวนกร ผู้ช่วยอธิบดี
กรมสรรพากร

ที่ ๓ บุตร ชื่อ คอยู่ควน ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๔ ธิดา ชื่อ คอเบ่งเนียว

ที่ ๕ บุตร ชื่อ คอยู่ดบ

ที่ ๖ บุตร ชื่อ คอยู่อน

ที่ ๗ บุตร ชื่อ คอยู่หุย เป็นหลวงนฤปดินทร์ดีงามภักดี นาย

อำเภอคุยง จังหวัดปัตตานี

ที่ ๘ บุตร ชื่อ คอยู่เต็น ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๙ ธิดา ชื่อ วาศ

ที่ ๑๐ ธิดา ชื่อ คอเบ่งหังหรือดบ เป็นภรรยาพระยาอนุญตนิชยากร

สรรพากรมณฑลพายัพ

ที่ ๑๑ บุตร ชื่อ คอยู่ฉวน

ที่ ๑๒ บุตร ชื่อ คอยู่ไฉย เป็นพระระนองบุรีศรีรัตนเขตต์ ผู้

ว่าราชการจังหวัดชุมพร

ที่ ๓๓ ชิดา ช่อ คอเบ่งหัว เป็นภรรยาพระยาศิริชัยบุรินทร์
(เบียน) ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๓๔ บุตร ช่อ คอยู่ฉา เป็นขุนราชรัษฎากร

ที่ ๓๕ บุตร ช่อ คอยู่เฉียน ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๓๖ ชิดา ช่อ ฉาบ

ที่ ๓๗ บุตร ช่อ เฟ็ม เป็นพระบุตรพาทีอาทร นายอำเภอเมือง

จังหวัดตราด

ที่ ๓๘ บุตร ช่อ คอยู่เซียง เป็นขุนไกรประชาบาล ถึงแก่

กรรมแล้ว

ที่ ๓๙ บุตร ช่อ คอยู่คิต

ที่ ๔๐ ชิดา ช่อ คอเบ่งหัว

ที่ ๔๑ บุตร ช่อ คอยู่ชก เป็นนายร้อยตรีทหารบก

ที่ ๔๒ บุตร ช่อ คอยู่เตียน เป็นจมนรณภพพิชิต นายร้อยเอก

ผู้บังคับกองพันที่ ๒ กรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร.

ที่ ๔๓ ชิดา ช่อ เอิบ เป็นภรรยาของอำมาตย์เอก พัน รัศมิภุติ

อัยการจังหวัดน่าน

ที่ ๔๔ ชิดา ช่อ ฉาบ เป็นภรรยา นายด้วงดี

ที่ ๔๕ บุตร ช่อ คอยู่ต่ง

ที่ ๔๖ ชิดา ช่อ อบ

พระยาธัญญาประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณระนอง) บุตร

พระยาดำรงสุจริต (คอซู้เจียง) มีบุตรชิดา คือ

ที่ ๑ ชิดา ช่อ คอยู่หยัน

พระยาอภัยภูงคตทิสรักษา (คอซิม Jim ณ ระนอง)

๑ ท ๒ ธิดา ชอ คอชยฮัว
 ๑ ท ๓ บุตร ชอ คอยุ่จ่าย เป็นพระยารัษฎาธิราชภักดี
 ๑ ท ๔ ธิดา ชอ คอชยฉวด
 ๑ ท ๕ ธิดา ชอ คอชยอน เป็นภรรยาพระสุนทรเทพกิจจาร์กษ
 (เพิ่ม) ถึงแก่กรรมแล้ว
 ๑ ท ๖ ธิดา ชอ ปรงปัดม เป็นภรรยา นายตมบุญ ศิริธร (ต้นท
 ราชการ)

ชั้นที่ ๓

สายพระยาดำรงสุจริต (คอซิมก้อง)

พระพิไชยชินเขตต์ (คอยู่ชิน ณ ระนอง) บุตรพระยา
 ดำรงสุจริต (คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

๑ ท ๑ บุตร ชอ คอเบี่ยนห้อง
 ๑ ท ๒ ธิดา ชอ คอจุเอียน
 ๑ ท ๓ ธิดา ชอ คอจุหย
 ๑ ท ๔ บุตร ชอ คอเบี่ยนเคียด เป็นขุนบริรักษ์โทะหะวิไต้ย ผู้ช่วย

ต่างประเทศจังหวัดระนอง

๑ ท ๕ ธิดา ชอ คอจุเคียน
 ๑ ท ๖ ธิดา ชอ คอจุเดียน
 ๑ ท ๗ ธิดา ชอ คอจุอย
 ๑ ท ๘ บุตรชอ คอเบี่ยนเหมือ

๑ บุตร ชอ คอเบี่ยนเตยง
 ๑๐ ธิดา ชอ คอจปน
 ๑๑ ธิดา ชอ คอจคน
 ๑๒ ธิดา ชอ คอจเตง
 ๑๓ บุตร ชอ คอเบี่ยนหน
 ๑๔ ธิดา ชอ คอจเนง
 ๑๕ บุตร ชอ คอเบี่ยนจวน
 ๑๖ ธิดา ชอ คอจเซ็ก

พระยาตำราจสุจริตมหิศรภักดี (คอยู่หี่ ณะนอง) จางวาง

กำกับราชการ จังหวัด ะนอง บุตรพระยาตำราจสุจริต (คอชิมก้อง)

มีบุตรธิดา คือ

๑ บุตร ชอ คอเบี่ยนพก
 ๒ ธิดา ชอ คอเกยวหังอ
 ๓ บุตร ชอ คอเบี่ยนเอ็ง
 ๔ ธิดา ชอ คอเกยวคม
 ๕ ธิดา ชอ คอเกยวเด็ก
 ๖ บุตร ชอ คอเบี่ยนก้าว เป็นรองอำมาตย์เอก อยู่โรงพยาบาล

ศิริราช

๗ ธิดา ชอ คอเกยวเอ็ก
 ๘ บุตร ชอ คอเบี่ยนหัน
 ๙ บุตร ชอ คอเบี่ยนย่น

พระยาจรรณราชโกศากร (คอซิมเต็ก ณ ระนอง)

๑๐	ธิดา	คอเกี่ยว
๑๑	ธิดา	คอเกี่ยว
๑๒	ธิดา	คอเกี่ยว
๑๓	ธิดา	คอเกี่ยว
๑๔	บุตร	คอเกี่ยว
๑๕	บุตร	คอเกี่ยว
๑๖	บุตร	คอเกี่ยว
๑๗	ธิดา	คอเกี่ยว
๑๘	บุตร	คอเกี่ยว
๑๙	บุตร	คอเกี่ยว
๒๐	ธิดา	คอเกี่ยว
๒๑	ธิดา	คอเกี่ยว

หลวงอภัยคุณคตทิสรัทธา (คอยู่จ่าย ฌระนอง) บุตร พระยา
ดำรงสุจริต (คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

๑	ธิดา	คอเกี่ยว
๒	บุตร	คอเกี่ยว
๓	บุตร	คอเกี่ยว
๔	บุตร	คอเกี่ยว
๕	บุตร	คอเกี่ยว
๖	ธิดา	คอเกี่ยว

- ที่ ๗ บุตรขอ คอเบี่ยนเคียด
 ที่ ๘ บุตรขอ คอเบี่ยนเกยม
 ที่ ๙ ธิดาขอ คอด้อเหย
 ที่ ๑๐ บุตรขอ คอเบี่ยนอว
 ที่ ๑๑ ธิดาขอ คอด้อจัน
 ที่ ๑๒ ธิดาขอ คอด้อคน
 ที่ ๑๓ ธิดาขอ คอด้อเอียบ
 ที่ ๑๔ บุตรขอ คอเบี่ยนคน

พระยาประดิพัทธภูบาล (คอยู่เหด ณะรอง) บุตรพระยาดำรง
 ดุจรัต (คอชิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ
 ที่ ๑ ธิดาขอ เกอ เป็นหม่อมห้ามในหม่อมเจ้าวิบูลย์
 ที่ ๒ ธิดาขอ ชัด เป็นภรรยาหมื่นรณภพพิชิต (คอยู่เคียน)

บุตรพระยาจรรยาเอกาการ (คอชิมเค็ก ณะรอง)

ที่ ๓ ธิดาขอ กุด เป็นภรรยาพระศรีรัตนมกิจ ผู้ช่วยกงสุลสยาม
 ณตังคโปร์

- ที่ ๔ ธิดาขอ น้อย ภรรยาพระปราบพลแด่น
 ที่ ๕ บุตรขอ คอเบี่ยนชิด หรือโป๊ะ
 ที่ ๖ ธิดาขอ คดอ้ง เป็นหม่อมห้ามในหม่อมเจ้าชัชวลิต
 ที่ ๗ บุตรขอ คอเบี่ยนเอ็ง หรือถ่าน
 ที่ ๘ บุตรขอ คอเบี่ยนจว หรือเหดอ

พระยาธิบดีฐานประดิษฐ์มหิศรศักดิ์
(คอซิมบี๊ ณ ระนอง)

ที่ ๘ บุตรชอ เอียน

ที่ ๑๐ บุตรชอ บ

ที่ ๑๑ วิชาชอ ดวงแข เป็นภรรยานายพันตรี ขุนวิบูลแพทยาคม

ที่ ๑๒ บุตรชอ นายสง่า

ที่ ๑๓ วิชาชอ มาราศี

พระสกลสถานพิทักษ์ (คอยู่เกียด ณะนอง) บุตรพระยา

ดำรงฤทธิ (คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ วิชาชอ คอญอม หรือ เด็ก

ที่ ๒ บุตรชอ คอเบี่ยนแคะ

พระยาประวัตติสุขจิตวงศ์ (คอยู่ดี ณะนอง) บุตรพระยา

ดำรงฤทธิ (คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ บุตรชอ คอม เนติบัณฑิต ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๒ บุตรชอ เติม

ที่ ๓ วิชาชอ บ้อง

ที่ ๔ บุตรชอ ตับ

ที่ ๕ บุตรชอ เติบ

ที่ ๖ วิชาชอ ปั้น

ที่ ๗ บุตรชอ ด่างค

ที่ ๘ วิชาชอ กุศล

พระศรีโลหภูมิพิทักษ์ (คอยู่บัว ณ ระนอง) บุตรพระยา
ดำรงสุจริต (คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

- ที่ ๑ บุตรชื่อ คอเบี่ยนจัน
- ที่ ๒ บุตรชื่อ คอเบี่ยนฮู่
- ที่ ๓ ธิดาชื่อ คอซกหตุ
- ที่ ๔ บุตรชื่อ คอเบี่ยนฮวด
- ที่ ๕ ธิดาชื่อ คอซกเฮียน
- ที่ ๖ ธิดาชื่อ คอซกเคยม
- ที่ ๗ บุตรชื่อ คอเบี่ยนฮุ่น
- ที่ ๘ ธิดาชื่อ คอซกฮ่วน
- ที่ ๙ ธิดาชื่อ คอซกฮุ่น
- ที่ ๑๐ ธิดาชื่อ คอซกเจ็ง
- ที่ ๑๑ บุตรชื่อ คอเบี่ยนก
- ที่ ๑๒ บุตรชื่อ คอเบี่ยนฮุ่น
- ที่ ๑๓ บุตรชื่อ คอเบี่ยนเฉียง
- ที่ ๑๔ บุตรชื่อ คอเบี่ยนฮื่อ
- ที่ ๑๕ บุตรชื่อ คอเบี่ยนจัน
- ที่ ๑๖ บุตรชื่อ คอเบี่ยนเจยม

นายกอย่ง่วน หรือช้าง ณ ระนอง บุตรพระยาตำราງตุจรัต
(คอซิมก้อง) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ ที่ ๑ ธิดาชื่อ อำนวย
- ๑ ที่ ๒ บุตรชื่อ เขียวชาญ
- ๑ ที่ ๓ บุตรชื่อ โสภณ
- ๑ ที่ ๔ บุตรชื่อ ตูรเชษฐ

นายกอย่งช้อง ณ ระนอง บุตรพระยาตำราງตุจรัต (คอซิมก้อง)
มีบุตรธิดา คือ

- ๑ ที่ ๑ ธิดาชื่อ จุจ
- ๑ ที่ ๒ ธิดาชื่อ อาหน
- ๑ ที่ ๓ บุตรชื่อ เบียนกอ

ขุนอนุบาลสีมารักษ์

สายหลวงศรีสมบัติ (คอซิมจั่ว)

นายกอย่งกั๊ด ณ ระนอง บุตรหลวงศรีสมบัติ (คอซิมจั่ว)
มีบุตร คือ

- ๑ ที่ ๑ บุตรชื่อ คอเบียนเอ็ก

สายพระยาอภัยกตทิสรรักษ์ (คอซิมจิม)

นายกอย่งเชียด ณ ระนอง บุตรพระยาอภัยกตทิสรรักษ์

(คอซิมซิม) มีบุตรธิดา คือ

๑ บุตรชื่อ คอเบี่ยนโก

๒ ธิดาชื่อ เขียว

๓ ธิดาชื่อ เบี้ยว

นายคอบุโน ณ ระนอง

บุตรพระยาอภัยวงศทศรักษา

(คอซิมซิม) มีบุตรธิดา คือ

๑ บุตรชื่อ คอเบี่ยนจี่

๒ บุตรชื่อ คอเบี่ยนคัต

๓ ธิดาชื่อ ซอกจัน

พระยารัตนเศรษฐี (คอบุติก ณ ระนอง) บุตรพระยาอภัยวงศทศ

ทศรักษา (คอซิมซิม) มีบุตรธิดา คือ

๑ ธิดาชื่อ เพ็กเอียง

๒ บุตรชื่อ คอเบี่ยนไช่

๓ บุตรชื่อ คอเบี่ยนอวน

๔ ธิดาชื่อ คอเพ็กจัน

๕ ธิดาชื่อ คอเพ็กแซ็ก

๖ บุตรชื่อ คอเบี่ยนคอง

๗ ธิดาชื่อ คอเพ็กเกยว

๑๒ บุตรชอ คอเบี่ยนเฮ่า

๑๓ วิชาชอ คอเพ็กซิม

๑๔ วิชาชอ คอเพ็กไบย

นายคอยู่เบ็ก ณ रणอง

(คอซิมซิม) มีบุตรวิชาคือ

บุตรพระยาอัยยวงคตทิศรักษา

๑๕ วิชาชอ คอด้วเพ็ก

๑๖ วิชาชอ คอด้วเนง

๑๗ บุตรชอ คอเบี่ยนฮก

นายคอยู่ฮั่น ณ रणอง

(คอซิมซิม) มีวิชาคือ

บุตรพระยาอัยยวงคตทิศรักษา

๑๘ วิชาชอ คอด้วไฮ

นายคอยู่เยอง ณ रणอง

(คอซิมซิม) มีบุตรวิชา คือ

บุตรพระยาอัยยวงคตทิศรักษา

๑๙ บุตรชอ คอเบี่ยนเจียด

๒๐ บุตรชอ คอเบี่ยนเดยม

๒๑ วิชาชอ คอเพ็กห้อง

๒๒ บุตรชอ คอยอนน

๒๓ วิชาชอ คอเพ็กงวด

สายพระยาจรรณราชโกศการ (คอซิมเต็ก)

หลวงสโมสรรราชกิจ (คอยู่จัน ณ ระนอง) บุตรพระยาจรรณ

ราชโกศการ (คอซิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาชื่อ เจียร

ที่ ๒ ธิดาชื่อ ถ้วน

ที่ ๓ บุตรชื่อ คอเบียนหงวน

ที่ ๔ ธิดาชื่อ กระจ่าง

ที่ ๕ ธิดาชื่อ คอจ๋ยังอ

ที่ ๖ ธิดาชื่อ แด่ ถึงแก่กรรมแล้ว

ที่ ๗ ธิดาชื่อ อุ่น

ที่ ๘ บุตรชื่อ คอเบียนคว

ที่ ๙ บุตรชื่อ คอเบียนเง็ก

ที่ ๑๐ บุตรชื่อ คอเบียนคุ่น

ที่ ๑๑ ธิดาชื่อ อรุณ

ที่ ๑๒ ธิดาชื่อ จีรง

ที่ ๑๓ ธิดาชื่อ ถ้อง

ที่ ๑๔ บุตรชื่อ คอเบียนคุ่น

ที่ ๑๕ บุตรชื่อ คอเบียนคา

ที่ ๑๖ ธิดาชื่อ ถ้าว

ที่ ๑๗ บุตรช่อ อุดม

ที่ ๑๘ บุตรช่อ แดง

ที่ ๑๙ ธิดาช่อ ตำคร

พระยาท้าววัฒนากร (ค้อยู่เพยน ณ रणอง) บุตรพระยาจรรณราช
โกศการ (คอชิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาช่อ พยง

ที่ ๒ ธิดาช่อ พยอม

ที่ ๓ ธิดาช่อ พยุง

ที่ ๔ บุตรช่อ คอเบี่ยนฮัก หรือเนติม

ที่ ๕ ธิดาช่อ พยร

นายค้อยู่ลืบ ณ रणอง บุตรพระยาจรรณราชโกศการ (คอชิมเต็ก)
มีธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาช่อ คอเคี้ยวฮ่ง

ที่ ๒ ธิดาช่อ คอเง็กเคี้ยง หรือหง

หลวงนฤปดินทร์สวามิภักดิ์ (ค้อยู่ห้วย ณ रणอง) บุตรพระยา
จรรณราชโกศการ (คอชิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาช่อ เนอง

ที่ ๒ บุตรช่อ เด็ก

รองอำมาตย์โท คอยุ่น้วน ณ ระนอง บุตรพระยาจรรยา
โกศการ (คอซิมเต็ก) มีธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาชื่อ เออน

ที่ ๒ ธิดาชื่อ ส่อง

พระระนองบุรีศรีสมุทเขตต์ (ค้อยู่โง้ย ณ ระนอง) บุตรพระยา
จรรยาโกศการ (คอซิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อ เมศบัว

ที่ ๒ ธิดาชื่อ นงพาด

ที่ ๓ บุตรชื่อ ดุษฎี

ที่ ๔ ธิดาชื่อ เด็ก

ที่ ๕ ธิดาชื่อ เอียด

ที่ ๖ บุตรชื่อ ค

ที่ ๗ ธิดาชื่อ ปุก

ขุนราชรัชฎาการ (ค้อยู่ฉำ ณ ระนอง) บุตรพระยาจรรยา
โกศการ (คอซิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ ธิดาชื่อ จริญ

ที่ ๒ บุตรชื่อ ประสงค์

ที่ ๓ ธิดาชื่อ ส่องศรี

ที่ ๔ วิชาขอ พิณเรื่องหรือชูศรี

ที่ ๕ บุตรขอ พัดถา

ที่ ๖ บุตรขอ ดุขุม

พระบูรพาภิศาอาทร (เพิ่ม ณ ระนอง) บุตรพระยาจรรณราช—

โกศากร (คอซิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ วิชา ขอ กต

ที่ ๒ บุตร ขอ ตกต

ที่ ๓ วิชา ขอ ตกา

ที่ ๔ วิชา ขอ อ้าภา

ที่ ๕ วิชา ขอ ทวตั้น

ที่ ๖ วิชา ขอ ตดา

นายร้อยตรี คอยู่ชก ณ ระนอง บุตรพระยาจรรณราชโกศากร
(คอซิมเต็ก) มีธิดา คือ

ที่ ๑ วิชาขอ นันทา

นายร้อยเอก จมนรณภาพพิชิต (ค้อยู่เตียน ณ ระนอง) บุตร
พระยาจรรณราชโกศากร (คอซิมเต็ก) มีบุตรธิดา คือ

ที่ ๑ วิชาขอ จิตรา

ที่ ๒ บุตรขอ ตาร

๑๓ บุตรชอ กักร

๑๔ วิชาชอ ระชด

๑๕ บุตรชอ อานา

๑๖ วิชาชอ เน็ดน

สายพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊)

พระยารัษฎานุราชาภักดี (ค้อย่าย ณ ระนอง) บุตรพระยารัษฎานุ
ประดิษฐ์ (คอซิมบี๊) มีบุตร คือ

๑๓ บุตรชอ คอเบี่ยนเจง หรือ อิต.

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

จันทบุรี

พิมพ์ไทยแบบเรียน (แผนการพิมพ์)

๑๗๗ — ๑๗๙ หอสมุดบาตรนกรกรุงเทพ

นายอาทร บรรณประดิษฐ์ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๐๒
